

EKONOMİK ve SOSYAL HAKLAR
İZLEME ve RAPORLAMA
REHBERİ

Bu kitap Avrupa Komisyonu'nun DiHAG Programı ve Açık
Toplum Enstitüsü (OSI) tarafından desteklenen
**“ÖZEL SEKTÖR MADENCİLİĞİ ALANINDA EKONOMİK ve SOSYAL
HAKLAR UYGULAMALARININ ARAŞTIRILMASI ve GELİŞTİRİLMESİ”**
çalışması kapsamında yayınlanmıştır.

İNSAN HAKLARI BELGELERİ DİZİSİ No:1

DİZGİ ve TASARIM DEV.MADEN-SEN Yayın Kurulu
YAYIN TARİHİ: Nisan 2006
ISBN: 975-92283-9-4

BASKI ve CİLT: KANOMAT Ltd. Şti. ANKARA, Tlf: 440 73 72

DEV.MADEN-SEN

Necatibey Cad. Sezenler Sok. No:2/9 Yenışehir/ANKARA
Tlf: 229 77 06
Fax: 229 47 92
e-posta: bilgi@devmadensen.org
internet adresi: www.devmadensen.org

İÇİNDEKİLER:

SUNUŞ	v
I. Giriş	7
II. İnsan Hakları	10
II.1. İnsan Hakları ve Özellikleri	11
II.2. İnsan Hakları İhlalleri.....	13
II.3. İnsan Haklarının Korunması için İzleme	16
III. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar.....	20
III.1. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.....	22
III.2. Sözleşme Kapsamında Haklar	36
III.2.1 Çalışma Hakkı	36
ÇALIŞMA HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ	41
III.2.2. Adil ve uygun Çalışma Koşullarından Yararlanma Hakkı	44
ADİL ve ELVERİŞLİ ÇALIŞMA KOŞULLARINDAN YARARLANMA HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ	49
III.2.3. Sendikalaşma Hakkı	52
SENDİKA HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ	58
III.2.4. Yeterli Yaşam Standardına Sahip Olma Hakkı..	60
KONUT HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ	70
BESLENME HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ	72
III.2.5 Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigorta Hakkı	75
III.2.6 Sağlık Hakkı.....	77

SAĞLIK HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ.....	90
III.2.7 Eğitim Hakkı	94
IV. Ekonomik ve Sosyal Hakların İzlenmesi ve Raporlanması	102
IV.1 İzleme.....	102
İzlemenin Amacı	102
İzleme Türleri.....	103
İzlemenin Kapsamı	104
İzleme Kim Tarafından Yapılır.....	105
Veri Nasıl Ve Nereden Elde Edilmeli.....	112
Standart Formatlar Ve Veri Tabanları.....	115
Olay İzleme Yöntemi	116
Gösterge bazlı İzleme Yöntemi	117
Kanunlar, Politikalar ve Uygulamaların İzlenmesi.....	120
Gölge Raporların Hazırlanması.....	121
Hükümetin Planlarının İzlenmesi	122
Göstergelerin Oluşturulması ve Geliştirilmesi.....	122
Sonuç.....	122
VI.2 İZLEME ve RAPORLAMADA KULLANILACAK TEMEL KAVRAMLAR	123
İhlallerin İzlenmesinde “Olaylar” Yönteminin Kullanılması.....	124
1. NE OLDU VE KİM KİME NE YAPTI?	124
2. İHLAL KARŞISINDA HANGİ EYLEMLER YAPILDI VE KİM NE YAPTI?	129
OLAY KAYIT FORMU.....	130

SUNUŞ

Bu rehber Sendikamızın 2004 yılından bu yana hazırlıklarını sürdürmekte olduğu özel sektör maden işçileri ve maden işletmeleri çevresinde yaşayan toplumda Ekonomik ve Sosyal hak ihlallerinin izlenmesi ve raporlanması çalışmasının bir parçası olarak yayına hazırlandı.

Bu rehberin hak ihlallerini izlemek amacıyla oluşturulan yerel muhabir ağının eğitiminde kullanılması amaçlanıyor.

Sendikamızın yukarıda özetlenen hedefleri gereği bu rehberde BM Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Sözleşmesinin içerdiği çalışma yaşamını yakından ilgilendiren ekonomik ve sosyal haklar olabildiğince ayrıntılı olarak ele alınırken kültürel haklar kapsam dışı bırakıldı.

Benzer biçimde, hak ihlallerinin olay temelinde izlenmesi hedeflendiği için ekonomik ve sosyal hakların gerçekleşmesi veya ihlali ile yakından ilgili olan gelir dağılımı, kalkınma, yoksulluk gibi konularla bağlantılı olan ekonomik kaynaklara ilişkin bölüm ayrıntılandırılmadı.

Ülkemizde sosyal güvenlik ile ilgili olarak yapılmış ayrıntılı çalışmaların varlığı nedeniyle bu hakla ilgili bölüm de kısa tutuldu, ancak ihlal göstergeleri ve olası ihlal biçimleri tablolarında bu hak içerildi.

Rehberde yer alan hakların içeriği, göstergeler ve olası ihlal biçimlerine ilişkin tablolar özel sektör maden işçileri ve maden işletmeleri çevresinde yaşayan toplum göz önünde tutularak hazırlandı.

Yukarıda sözü edilen sınırlılıkları ile birlikte ülkemizde az çalışılmış bir konuda hazırlamaya çalıştığımız bu rehber bir ilk olmanın doğal hatalarını ve eksiklerini de barındırıyor.

Rehberin hazırlığında Huridocs sitesinde (www.huridocs.org) ulaştığımız konuya ilişkin belge ve yayınlarla BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin yorumlarından geniş ölçüde yararlandık.

Yayına hazırlayan ve emeği geçen tüm arkadaş ve dostlarımıza teşekkür ederiz.

Yararlı olması, hatalarımızın affedilmesi ve geliştirici eleştiriler alma dileği ile,

Yönetim Kurulu

I. Giriş

İnsan haklarına ilişkin çalışmalarda ekonomik, sosyal ve kültürel hakların izlenmesi önemli ölçüde ihmal edilmiş bir konudur. Bunun en temel nedenlerinden biri, siyasi cinayetler, kayıplar, işkence, keyfi gözaltılar gibi olayların daha acil olarak ele alınmasına gerekseenim duyulmasıdır. İkinci olarak ise ekonomik ve sosyal hakların daha uzun erimde çözüme ulaşacağına ilişkin inançtır. Ekonomik sorunların büyüklüğü ve yoksul insanların ekonomik durumunun iyileştirilmesine nereden başlanacağına karar vermekte yaşanan zorluklar ise bir başka nedeni oluşturmaktadır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilişkili olarak izleme ve farkındalık yaratma faaliyetlerinin oluşturulması pek çok açıdan yararlıdır.

Her şeyden önce ekonomik, sosyal ve kültürel haklar çerçevesi içinde yaşanan hak ihlallerinin bir kısmı, kişisel ve siyasal haklar alanında da ihlale yol açabilir. Örneğin ayrımcılık nedeniyle işçilerin işlerinden çıkarılması işçiler ve onların aileleri açısından vahim sonuçlar doğurabilir. Böylesi bir durumda yalnızca ekonomik haklar ihlal edilmiş olmaz ama aynı zamanda Uluslar arası Kişisel ve Siyasal haklar Sözleşmesinin 26. maddesi ve Uluslar arası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Söleşmesinin 2. maddesinde korunan ayrımcılığa maruz kalmama temel hakkı da ihlal edilmiş olur. Dolayısıyla ekonomik bir hakkın ihlali doğrudan kişisel ve siyasal hakların da vahim bir biçimde ihlal edilmesi sonucunu doğurabilecektir.

İkinci olarak, ekonomik haklara ilişkin sorunların uzun erimde çözüleceğine ilişkin bir yaklaşım söz konusu olmakla birlikte ekonomik haklara ilişkin de acil önlem alınması gereken durumlar vardır. İnsan hakları ve sendikal örgütler kişilerin risk altında oldukları alanları tanımlayabilirler ve hükümetleri bu sorunlara yönelmeye teşvik edebilirler. İnsan hakları ve sendikal örgütler hükümetlerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin sorunlarda bir ihtiyaç tespiti yapmaya

zorlayabilirler. Örneğin, parasız temel eğitim hakkından mahrum olan çocuk sayısının tespit edilmesi gibi. Bu tür bir ihtiyaç analizi ile hükümetler ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ihlal eden eylemlerden uzak durabilirler, diğer kişi ve kurumların bu hakları ihlal etmesini önleyebilirler ve kaynaklarını bu hakların kullanılması yönündeki sorumluluklarını yerine getirmek üzere kullanabilirler. Bu tür ihtiyaç analizleri ile bu örgütler, hükümetleri kasıtlı olarak geriye götürücü tedbirler almaktan men edebilirler. Dolayısıyla Hükümetleri kendi vatandaşlarının onurlu bir yaşam için gerekli olan eşiğin altında yaşamlarını sürdürmek zorunda bırakmayan "asgari temel yükümlülükleri" yerine getirmeye zorlayabilirler.

Uluslar arası sözleşmelerde atfedilmiş yükümlülükler ile uyumlu yasal, idari ve ekonomik tedbirlerin alınıp alınmadığını tespit etmek için ekonomik, sosyal ve kültürel hakların izlenmesine ilişkin yöntemler de geliştirilebilir.

Dev Maden-Sen, kurulduğu yıldan bu yana özel sektör maden işçilerinin hak mücadelesini yapmaya çalışmakta ve bu mücadeleyi yalnızca bir toplu sözleşme alanına kısıtlamayan bir anlayış gütmektedir. Bu nedenle, son altı yıldan beri yürüttüğü programlı çalışmalarda özel sektör maden işçilerinin yalnızca örgütlenmesi amacı ile değil ama aynı zamanda insan onuruna uygun bir yaşam sahibi olmalarını sağlamak üzere insan haklarının geliştirilmesi amacıyla da çalışmaktadır. Bu çalışmalarında ise konuyla ilgili sivil toplum örgütlenmeleri ile gerek uzmanlık gerekse mücadele birlikteliği yaparak özel sektör maden işçilerinin, ailelerinin ve doğal çevresinin hak temelli bir yaklaşım çerçevesinden yaşam standartını yükseltmeye gayret etmektedir.

Bu çerçevede hazırlanan bu rehber, hem bir yandan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların geliştirilmesi için çalışma yapan örgütlerin ve kurumların hem de özel sektör maden işçilerinin ve örgütlenmelerinin yaşanan hak ihlallerinin ortaya çıkarılması ve dolayısıyla farkındalık yaratılması için gerekli olan izleme mekanizmaları üzerine odaklanmıştır.

Rehberin birinci bölümü, insan haklarına ilişkin genel bilgileri içermektedir. İkinci bölümde, izleme, belgeleme ve faaliyeti için ihtiyaç duyulabilecek ölçüde ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin asgari standartlar sunulmuştur. Raporun son bölümü ise hak ihlallerinin izlenmesi ve raporlanmasına ayrılmıştır.

II. İnsan Hakları

Haklar, insanların çeşitli tarihsel dönemlerde mücadeleleri sonucunda ortaya çıkmışlardır. Bu mücadeleler bir vakumda olmamıştır. Elde edilen kazanımlar ve verilen kayıplar, belirli ekonomik, siyasal ve sosyal koşulların sonucunda meydana gelmiştir. Etkili olmak için bugünün savunucularının anlaması gereken şey, hakların tanınmasına ilişkin tarihsel bağlamdır. Savunucuların anlaması gereken bir diğer şey ise içinde eylemde buldukları günümüzün ekonomik, sosyal ve siyasal bağlamıdır.

İnsan hakları, ulus-devletin tarihsel bağlamı içinde resmi kabule erişmiştir. Kişisel ve siyasal haklar uzun süre, kişinin devlet gücünün istismarına karşı korunmasını sağlayacak bir tampon olarak algılanmıştır. Devletin ekonomik ve sosyal hakları koruma sorumluluğu, devletin vergileme yetkisi yoluyla bir kişinin elde edebileceğinden daha fazla kaynağa sahip olduğu ve bu kaynaklar yoluyla devletin kendi yetkisi altında yaşayan bütün insanların belirli bir toplumsal ve ekonomik güvenlik içinde yaşamasını sağlama yeteneğine sahip olduğu varsayımına dayandırılmıştır.

İnsan haklarının tarihsel olarak tanıdığı ekonomik, siyasal ve toplumsal bağlam geçtiğimiz bir kaç on yıl içinde önemli ölçüde değişikliğe maruz kalmıştır. Bu değişiklikler, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunması ve geliştirilmesinde çok önemli etkilere sahiptir.

Bu değişiklikler, "küreselleşme" olarak terminolojiye geçen bir sürecin sonucu olmaktadır. Küreselleşme, serbest piyasanın kaynakların etkin kullanımının en iyi aracısı olduğu, devletin ekonomiyeye yük olduğu ve devletin piyasaya müdahalesinin bozulmalar yarattığı varsayımına dayanır. Bu varsayımlardan çıkarılan sonuç da piyasanın serbetleştirilmesi ve devletin ekonomideki rolünün asgariye indirgenmesidir. Küreselleşme yanlıları, bu adımların atılması durumunda kaynakların azami etkililikte kullanılacağı ve bu kaynaklardan halkın büyük bölümlerinin yararlanacağı fikrini savunurlar. Dolayısıyla vurgu, böylesi bağlantılarla zayıf olan ekonomilerin

sermayenin, teknolojinin ve yönetim tekniklerinin içe doğru akışından fayda sağlayabileceği mantığına göre ulusal sermayenin uluslararası sermaye ile bağlanması üzerinedir. Kürselleşme terimi, bu küresel bağlantıları yansıtır.

Sermayeye yeni alanlar açılması amacıyla, özelleştirmeye -devletin varlıklarının ve sorumluluklarının özel aktörlere devredilmesine yönelik baskılar artmaktadır. Hazine toprakları özel kişilere ve şirketlere satılmakta, kamu işletmeleri, kaynaklar (petrol, kömür vs.), hizmetler (ulaşım vb) ve işlevler (cezaevleri, sosyal refah sistemleri) özel sektöre devredilmektedir. Bunların üzerinde demokratik denetime olanak sağlayan mekanizmalar, usuller, kanunlar ve tüzükler yokedilmekte ya da önemli ölçüde gözardı edilmektedir. Böylece bireylerin ve toplumların yaşamlarının merkezi yönleri artık üzerlerinde yasal denetim olmayan özel aktörlerin eline bırakılmaktadır.

Pek çok grup ve kurum küreselleşmeden faydalanmaktadır. Ancak, küreselleşmeden en çok yarar sağlayanlar sermaye ve yatırımlarını az gelişmiş ülkelere hızla sokup çıkararak ucuz ücretlerden ve daha uygun ekonomik koşullardan yararlanan büyük, uluslararası girişimcilerdir. Bu girişimcilerin giderek artan bölümü pek çok devletin sahip olduğundan daha büyük ekonomik ve siyasi güce kumanda etmektedir. Bunlar öncelikle ve en çok kendi hissedarlarına sorumludurlar. Seçilmiş hükümetlerin aksine, yaşamları kendilerinin yatırım yapma ya da yapmama kararlarına son derece bağlı olan milyonlarca insan karşı sorumluluk taşımazlar. Devletlerin bunlar üzerinde denetimi de söz konusu değildir.

II.1. İnsan Hakları ve Özellikleri

Temel İnsan Hakları İlkeleri

İnsan Hakları evrensel, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer görüş ya da yönelim, ulusal ya da etnik köken, sosyal köken, mülkiyet ya da diğer statü (engellilik, yaş, cinsel yönelim) gözetilmeksizin herkes tarafından kullanılacak haklardır. Bazı kişiler ya da grupların kendi haklarını

kullanması pek çok gerekçe ile gözardı edilir ya da hakları ihlal edilir.

İnsan hakları ilkeleri, bütün insanların eşit olduğunu ve bu nedenle herkesin eşit olarak haklarını kullanması gerektiğini ifade eder. İnsan hakları ilkeleri ayrıca bazı grupların diğerleri ile kıyaslandığında daha dezavantajlı olduğunu da kabul eder. Bu tür dezavantajlı, savunmasız grupları güçlendirmek ve korunmalarını sağlamak için ek haklar tanımlanmıştır. Bunların arasında kadınlar, çocuklar, mülteciler, azınlıklar, yaşlı insanlar ve engelliler vardır.

İnsan Onuru: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre insan hakları insanlık ailesinin bütün üyelerinin doğuştan sahip oldukları insan hakları onurundan kaynaklanır. Böylece, her ne kadar insan hakları sözleşmelerde formal hale getirilse de bunların kökeni ve gerekçelendirmeleri hukukla ilgili değildir. İnsan hakları diğer bir deyişle kanun ve kanun yapıcılarının yaratımı değildir ve sadece devletler ya da hükümetler öyle söyledikleri için var değildir. Daha ziyade, insanlık ailesine mensup olmamızdan kaynaklanan ahlaki haklarımızdır ve kanunların test edileceği bir standartı temsil ederler.

Eşitlik ve Ayrımcı olmama: İnsan haklarının eşit ölçüde herkes tarafından sahip olunduğuna ilişkin ilk ilkenin devamıdır. Sosyal, ekonomik, kültürel ya da siyasi statüsü her ne olursa olsun, içinde yaşadığı koşullar her ne olursa olsun her insan ilkesel olarak aynı temel hak ve özgürlüklere sahiptir. Eşitlik ve ayrımcı olmama ilkesi insan haklarının temelini oluşturan bir ilkedir. Evrensel Bildirgenin 2. Maddesinde de belirtildiği gibi:

“Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasal veya diğer bir inanç, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş ya da herhangi başka bir durumdan dolayı ayrıma uğramadan, bu bildiriye ilan olunan hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkına sahiptir.”

İnsan haklarının bölünmezliği ve birbirine bağlılığı: Birleşmiş Milletler içinde standart oluşturma süreci "Doğu" ve "Batı" arasındaki ideolojik kavgadan etkilenmiştir. İki sözleşmenin

(BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi) ayrı ayrı yazılmasında somutlaşan bu ideolojik ayırım, iki kategorideki hakların ayrı ve hatta birbiriyle çelişen haklar olduğu algılamasının sürmesine katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte yakın zamanda insan haklarının bölünemez, birbiriyle ilişkili ve birbirine bağlı olduğuna ilişkin anlayış giderek artmaktadır. Bu anlayış pek çok farklı yolla kendini ifade etmektedir.

İnsanların yoksulluk ve çöküntü içinde yaşadığı yerlerde kişisel ve siyasal hakların öncelikliğinin haklı çıkartılmasının olanaklı olmadığını kabul etmek gerekir. Bu tür durumlarda, sağlık, hijyen ve barınmaya ilişkin standartların yükseltilmesine yönelik eylem, kişilerin belirli özgürlükleri talep etmesinden daha önemlidir. İkinci olarak, bu iki haklar dizgesinin bütünleyici olarak ilişkili olduğuna dair kabul giderek artmaktadır. İfade özgürlüğünü tam olarak kullanabilmek için uygun bir eğitim gereklidir. Kişisel ve siyasal hakların korunması, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yerine getireceği bir toplumun yaratılmasına katkıda bulunacaktır. Son olarak her iki sözleşme de esas olarak diğerinde ifade edilen kimi haklara ilişkin maddeler içerir. Örneğin, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 27. Maddesi, etnik, dinsel ve dilsel azınlıklara mensup olan kişilerin kendi kültürlerini geliştirmeleri, kendi dinlerinin gereklerini yerine getirmeleri ya da kendi dillerini kullanma haklarını korumaktadır. Benzer bir biçimde aynı sözleşmenin 22. Maddesi de sendika kurma ve sendikaya katılma hakkını korumaktadır ki bu hak, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklar Sözleşmesinin 8. Maddesinde de tanınmıştır.

II.2. İnsan Hakları İhlalleri

Bir insan hakkının ihlalini neyin oluşturduğu pek çok tartışmanın konusu olmuştur. Geleneksel söylemde insan hakları ihlalleri, yurttaşlarına yönelik çeşitli yükümlülükleri açısından devletin sorumluluğu altındadır. 1993 Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı, insan hakları ve insan hakları ihlallerine daha geniş bir perspektif geliştirmiştir. Kişisel,

kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan oluşan insan haklarının bölünmezliği, birbiriyle ilişkisi, ve birbirine bağlı olma ifadesi, yalnızca devletlerin değil ama yanı zamanda çeşitli özel aktörlerin de sorumluluklarına işaret etmektedir.

Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin uygulanmasında rehberlik edecek ilkeleri incelemek üzere hazırlanan Maastricht Rehber İlkeleri, insan hakları ihlallerinin hem devlete hem de devlet-dışı aktörlere atfedilmesi düşüncesini güçlendirmiştir.¹ Bu temel ilkeler, belgelendirilebilmesi için ihlallerin nasıl tanımlanabileceği konusunda temel dayanağı oluştururlar. Maastricht Rehber İlkeleri ihlallerin Devlet tarafından ya da devlet tarafından yeterince düzenlenmeyen ve denetlenmeyen taraflar tarafından İcraata dayalı Fiiller vasıtasıyla ya da Devlet tarafından İhmali Fiiller vasıtasıyla meydana geldiğini belirtir.

DEVLET TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN İHLALLER – İCRAİ FİİLLER VE İHMALİ FİİLLER

Devlet tarafından gerçekleştirilen ihlaller devletin üç farklı yükümlülüğünü yerine getirmedeki başarısızlıkları açısından ele alınabilir.

SAYGI DUYMA (İHLAL ETMEME) YÜKÜMLÜLÜĞÜ: Saygı duyma ya da ihlal etmeme yükümlülüğü, devletin, tüm organlarının ve kuruluşlarının kişi ya da grup bütünlüğünü ihlal etme ya da özgürlüklerini kısıtlama sonucunu doğurabilecek eylemleri yapmaktan kaçınmasıdır.

Örnekler (icraata dayalı fiiller):

¹ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel hak ihlallerine ilişkin Maastricht Rehber İlkeleri, Bölüm III; 18. Nolu Paragraf: "Koruma Yükümlülüğü, Devletin, yetkileri altında bulunan uluslar arası şirketler de dahil olmak üzere, özel kurum ve kişilerin bireyleri ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan mahrum etmemelerini sağlama sorumluluğunu da kapsar. Devletler, devlet-dışı kişi ve kurumların davranışlarını denetleme konusunda gerekli özeni göstermemelerinden kaynaklanan ekonomik, sosyal ve kültürel hak ihlallerinden de sorumludur".

- Yargısız infazlar (kişinin yaşam hakkına saygı duyma yükümlülüğünün ihlali)
- Keyfi tutuklama (kişinin özgürlük hakkına saygı duyma yükümlülüğünün ihlali)
- Sendikalaşmanın yasaklanması (grubun örgütlenme özgürlüğüne saygı duyma yükümlülüğünün ihlali)
- Belli bir dinin vecibelerinin yerine getirilmesinin kısıtlanması (kişilerin din özgürlüğüne saygı duyma yükümlülüğünün ihlali)

KORUMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ: Koruma yükümlülüğü devletin ve organlarının kişisel ve/veya grup haklarının başkaları tarafından ihlal edilmesini önlemek için gerekli tedbirleri almasını gerektirir. Bu aynı zamanda özgürlüklerin ihlalinin önlenmesini de içerir.

Örnekler (İhmalî Fiiller)

- Belirli bir grubun, örneğin etnik bir grubun diğerine saldırması durumunda harekete geçmede başarısızlık (Sivas olaylarında olduğu gibi)
- Şirketleri onurlu bir ücret ödemeye zorlamada başarısızlık

SAĞLAMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ: Sağlama yükümlülüğü, devletlerin kendi hukuksal güvenceleri altında olan her kişinin insan hakları belgelerinde tanımlanmış olan ve kendi başına kişisel gayretlerle güvence altına alınamayacak olan gereksinimlerini giderme olanağına kavuşmasını garanti altına almak için gereken tedbirleri almasını gerektirir.

Örnekler (İhmalî Fiiller)

- Temel sağlık bakım sisteminin oluşturulmasında başarısızlık
- Temel eğitim düzeyinde parasız eğitim sisteminin uygulanmasında başarısızlık

DEVLET DIŞI KURUM VE KİŞİLER – İCRAATA DAYALI FİİLLER

Devlet dışı kurum ve kişiler de insan hakları ihlallerinin iŐlenmesinde yer alabilirler. Sıklıkla tezahür eden, bireylerin ya da grupların özgürlüklerine saygı gösterme yükümlülüğüne karşı devlet ya da devlet organları tarafından gerçekleştirilen ihlallerin benzeri fiillerin iŐlenmesidir. Devlet dışı kurum ve kişilerin bu icraata dayalı fiillerine ilişkin örnekler :

- Silahlı grupların sivilleri öldürmesi
- Uluslararası Őirketlerin (örneğin maden ya da petrol Şirketleri) insan topluluklarını yerinden etmesi
- Bir tarafın diğerine karşı iŐlediđi müessir fiiller
- Özel koruma görevlilerinin protesto gösterisi yapanlara karşı fiziki saldırıda bulunması

Devlet dışı kuruluşların ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanında ihlal örnekleri:

- Yasalarda belirlenmiş olandan daha düşük düzeyde ücret vermek
- İŞçilerin işe alımlarında ayrımcı politikalar uygulamak
- Çevreyi, doğayı kirletmek.

II.3. İnsan Haklarının Korunması için İzleme

Uluslararası İnsan Hakları Standartları

İnsan hakları standartları, insan haklarının eşit biçimde kullanılması ve savunmasız gruplarının bu amaçla korunması için oluşturulmuŐtur. Bu standartlar, bildirgeler, sözleşmeler, antlaşmalar ve Devletler arasında yapılan anlaşmaların oluşturduğu uluslararası enstrümanlarda yer alır. Örneđin KiŐisel ve Siyasal haklar Sözleşmesinin 6 (1). Maddesi, hičkimsenin keyfi olarak özgürlüğünden yoksun bırakamayacağını hükme bağlar. Mahpuslara muamele ačiısında standartlar esas olarak "*Mahpuslara Muamelenin AŐari Standart Kuralları*"nda belirtilmiŐtir.

Uluslararası İnsan Hakları Enstrümanları

İnsan haklarına ilişkin enstrümanlar üç kategori altında ele alınabilir:

- Genel ve özel enstrümanlar
- Küresel ve bölgesel enstrümanlar
- Bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan enstrümanlar

		KÜRESEL	BÖLGESEL
GENEL	BAĞLAYICI OLMAYAN	<ul style="list-style-type: none">• İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	
	BAĞLAYICI	<ul style="list-style-type: none">• Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (KSHUS)• Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS)	<ul style="list-style-type: none">• İnsan haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi
ÖZEL	BAĞLAYICI OLMAYAN	<ul style="list-style-type: none">• Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıkların Haklarına Dair Bildirge• Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kişilere Muamelenin Temel İlkeleri Bildirgesi	<ul style="list-style-type: none">• Demokratik Yurttaşlık İçin Eğitim Bildirgesi (Avrupa Konseyi)
	BAĞLAYICI	<ul style="list-style-type: none">• Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme• Çocuk Hakları Sözleşmesi• Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi• Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Sözleşmeleri	<ul style="list-style-type: none">• İşkencenin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi

Genel enstrümanlar, bütün insan haklarını içerirler. Örnek, "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi". Özel enstrüman ise kadın,

çocuk, istihdam, bilgi edinme özgürlüğü gibi tekil alanlara özgü hakları içerir.

Küresel enstrümanlar, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü gibi küresel organlar tarafından üretilmiş olanlardır. Bölgesel enstrümanlar ise Avrupa Konseyi gibi bölgesel örgütlenmeler tarafından üretilirler.

Enstrümanlar, Devletler açısından bağlayıcı olabilir ya da olmayabilir. Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi hukuki olarak bağlayıcı değildir, ancak uluslararası hukukun bir parçasını oluştururlar. Bağlayıcı olmayan belgeler, iyi niyetin ifadesidirler ve ahlaki bir güç taşırlar.

Hukuki olarak bağlayıcı olan araçlar, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ya da Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi sözleşmeler ve anlaşmalardır. Bu tür enstrümanların hukuki olarak bağlayıcı hale gelmesi için belirli süreçlerden geçilmesi gerekir. Bu süreç imzalama ve onaylama ile ilgilidir. İmzalama, Devlet tarafından enstrümanın hükümlerini ihlal edecek bir şey yapılmayacağına ilan edilmesidir. Onaylama ise, ülkenin mevzuatına enstrümanın hükümlerinin aktarılarak bağlayıcı hale getirilmesidir. Enstrümana erişim ise imza ve onaylama sürecinin bir arada yapılması halidir. Bir sözleşmeyi imzalayan ve onaylayan Devlet, "Taraflar Devleti" olarak adlandırılır.

Bazı sözleşmelerin protokolleri vardır. Protokol, temel sözleşmeye ek bir anlaşma anlamına gelir. Örneğin, mağdurların bireysel başvurusunu olanaklı kılan Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi 1 nolu Protokolü gibi. İsminden de anlaşılacağı gibi temel sözleşmeyi imzalamış olan Devletlerin protokolü onaylayıp onaylamaması Devletin kendi tercihine bırakılır. Bu nedenle Protokollor imzalamayan Devletler açısından bağlayıcılık taşımaz.

Devletlerin iki türlü yükümlülükleri vardır: Bağlayıcı olmayan enstrümanlara saygı göstermeye ilişkin ahlaki yükümlülük ve imzalanan ve onaylanan ya da erişilen enstrümanlara saygı gösterme yasal yükümlülüğü. Devletler, iç hukuklarına

yükümlülüklerini aktarma ve bu kanunların uygulanmasını sağlamakla sorumludur.

Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Devletlerin Üstlendikleri Yasal Yükümlülükler

Uluslararası insan hakları belgelerinin çoğu antlaşmaların uygulanması ile ilişkili olduğu için genel ilke, yalnızca antlaşmaya taraf devletlerin ilgili insan hakları yükümlülüklerine sahip olmasıdır. Bunun anlamı, antlaşmaları imzalamayan devletlerin uluslararası hukuk çerçevesinde eylemlerinde bütün sorumluluklarından kurtulması değildir. Devletler, belirli temel insan hakları standartları ile uyumlu olmak konusunda ahlaki bir sorumluluğa sahiptir, imzalamamış olmak sadece evrensel düzeyde bir kınanma riskinden kurtulmuş olmak anlamına gelir.

Örneğin işkence yasağı, devletlerin bununla ilgili bir sözleşmeyi imzalayıp imzalamadığına bakmaksızın bir yükümlülüktür. Bunun anlamı sözleşmelerin önemli olmadığına işaret etmez. Ancak, insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması yükümlülüğü, bütün hükümetlerin ve devletlerin yerine getirmeye zorunlu olduğu yükümlülüklerdir.

Anayasanın 90. Maddesinde yapılan değişiklik² Türkiye'nin onaylamış olduğu sözleşmeleri iç hukukun bir parçası haline getirerek gücünü artırmış ve genelde insan hakları özel olarak ta ekonomik ve sosyal haklar alanında yeni mücadele olanakları yaratmıştır.

² 07.05.2004 tarihinde kabul edilen ve 22.05.2004 tarih ve 25469 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5170 sayılı kanunun 7. maddesi ile değiştirilen Anayasamız'ın 90.maddesi şu hali almıştır:

"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır."

III. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar

Hakkın Temel İçeriği ve Asgari Temel İçerik

Tarihsel olarak ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tanımlanmasına ilişkin belirsizlik, bu hakların içeriğini doldurma ve gerçekleşmesi için bir çerçeve oluşturulmasının önündeki en temel sıkıntı olmuştur.

Bu nedenle ekonomik, sosyal ve kültürel hakların savunuculuğunu yapan aktivistler, kendilerini bu hakların içeriğini oluştururken bulurlar. Aktivistler açısından hakların içeriğini oluşturmada yararlanabilecekleri en önemli mekanizma Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin³ sözleşme maddelerine ilişkin olarak yaptığı yorumlardır.

Bir insan hakkının temel içeriği, hakkı oluşturan güvenceler dizisidir. Ekonomik, sosyal ya da kültürel bir hakkın temel içeriği evrensel ya da sadece o hakka özgü olabilir. Evrensel niteliği bütün haklara uygulanmasıdır. Ayrımcı olmama bu tür bir evrensel niteliktir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel hakların her birinin temel içeriğine ilişkin nitelikler o hakkın kendisine özgüdür. Örneğin, önlenebilir salgın hastalıklara karşı aşılama olanağı sağlık hakkının içeriğinin temel bileşenidir ancak diğer haklar açısından uygulanamaz.

Bir hakkın asgari temel içeriği, her bağlamda herkes için güvence altına alınması gereken bir seviyedir. Bunun anlamı,

³ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin uygulanmasını izleme ve denetlemekten sorumludur. Taraf devletlerin raporlarını gözden geçiren Komite, Sözleşmede yer alan yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini belirlemek için Limburg İlkelerini kullanır.

Limburg İlkelerinin 25. İlkesine göre Sözleşmeye taraf devletlerin, ekonomik kalkınma seviyelerinden bağımsız olarak, herkesin asgari geçim haklarına saygıyı güvence altına alma yükümlülüğü vardır. Bu yaklaşım, Komite'nin 3 Nolu genel Yorumunda da açıkça ifade edilmiştir. Bu yaklaşımın kabul edilmesiyle, Komite, kaynakların mevcudiyetine karşı ilerlemenin ölçülmesi sorunundan kaçınılabileceğine inanmaktadır ve kaynakların elvermesi olayıyla ilgili olarak Devletin kanıt gösterme yükümlülüğü vardır. Önemli sayıda insanın açlık ve yoksulluk içinde yaşadığı yerlerde Devletin bunun kendi kontrolünün dışında gerçekleştiğini ortaya koyma yükümlülüğü vardır.

koşullar yetersiz olsa dahi hiç bir hükümet ya da devlet bu güvence seviyesinin altına inemez. Temel içeriğin bazı öğeleri bazı durumlarda kısıtlanabilir ancak asgari temel içerik bütün hükümetler için temel bir asgari standart oluşturur.

A) Hakları ve Yükümlülükleri tanımlama çerçevesi (Örnek Sağlık hakkı)

Kavram	Tanım	Örnek
Bir hakkın temel içeriği	Bir hakkın kapsadığı güvenceler	Sağlık alanında önlenebilir salgın hastalıklara karşı aşılama olanağı
Devletin Yükümlülüğü	Hakkın kapsadığı güvenceleri ihlal etmemek, korumak, yaygınlaştırmak ve mevcudiyet bulmasını sağlamakta devletin sorumluluğu	Devlet, yükümlülüklerini yerine getirmek için politika ve program geliştirir. (Sağlık hakkı bağlamında, yaygınlaştırma, önleme, tedavi ve iyileştirme politika ve programları.)
Davranış yükümlülüğü	Hakkın gerçekleşmesine yönelik adım atma yükümlülüğü	Aşı kampanyaları geliştirmek ve uygulamak
Sonuç elde etme yükümlülüğü	Belirli bir çıktı elde etme yükümlülüğü	Salgın hastalıklara bağlı ölümleri azaltmak

III.1. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Mekanizmaları

Birleşmiş Milletler bünyesi içinde insan hakları organları iki düzeyde sınıflandırılır. Birinci düzey, Birleşmiş Milletler Şartının yetkisi altında kurulmuş olan Şart organları, ikincisi de Sözleşme organlarıdır. Birleşmiş Milletler Şartı organları içinde İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt Komitesi bulunur. Bu organlar genellikle yeni insan hakları sözleşmelerinin taslaklarının geliştirilmesi ve araştırma ve inceleme yapacak Özel raportörlerin atanması işlevlerini görürler. İnsan Hakları Komisyonu, oldukça dar bir çerçevede süreklilik arz eden insan hakları ihlallerine ilişkin incelemelerde bulunur. Bu organların aksine Sözleşme organları, her bir sözleşmenin altında kurulurlar ve bu sözleşmelere uygunluğu değerlendirmekten sorumludurlar. Halihazırda, Birleşmiş Milletler düzeyinde altı temel sözleşme organı bulunmaktadır: *İnsan Hakları Komitesi* (Kişisel ve Siyasal haklar Uluslar arası Sözleşmesinin uygulanmasına nezaret eder), *İşkenceye Karşı Komite*, *Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi*, *İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi*, *Çocuk Hakları Komitesi* ve *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi*.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin (ESKHUS) 16. maddesi Sözleşmeye Taraf Devletlere Ekonomik ve Sosyal Konseye iletilmek üzere Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine rapor sunma sorumluluğu yükler. Bu raporlar, Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmek üzere hükümetlerin aldığı tedbirleri ve karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin ayrıntılı bilgileri içerir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, her iki yılda bir sunulan raporları gözden geçirir ve hükümetlerin Sözleşme yükümlülüklerini değerlendirir. Komitenin talebiyle kurulan "Oturum Öncesi Çalışma Grubu" her yıl iki kez bir araya gelerek Taraf Devlet raporlarının değerlendirilmesinde Komite'ye destek sağlar. Komite ayrıca, Hükümet Dışı Kuruluşların ve diğer ilgili tarafların da bilgi sunmasını olanaklı kılan bir işleyiş mekanizması geliştirmiştir.

Komitenin Yapısı ve Rolü

Komite'nin temel işlevi, sözleşmenin yükümlülüklerinin yerine getirilmesini sağlamaktır. Komite'nin kararları Taraf Devletleri bağlamaz. Komite, yükümlülüklerin Sözleşme uyarınca yerine getirilip getirilmediğine ilişkin tavsiyeler üretir. Tavsiyeler ve kararlar bağlayıcı olmamakla birlikte ulusal ve uluslar arası siyasi baskı aracı olma potansiyelini taşırlar.

Komite'nin ana hedefi, yapıcı ve karşılıklı ödüllendirici bir diyalogu yürütmek ve Taraf devletlere Sözleşme altındaki yükümlülüklerini yerine getirmede yardımcı olmaktır.

Komite, insan hakları alanında uzmanlıkları tanınmış 18 bağımsız uzmandan oluşur. Bütün coğrafik bölgeler ve hukuk sistemleri Komite'de temsil edilmek zorundadır.⁴ Uzmanlar, Taraf Devletler tarafından aday gösterilir ve Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından gizli oyla seçilirler. Komite üyelerinin görev süresi 4 yıldır ve yeniden seçilmeleri olanaklıdır.

Bir ülkenin kayıtlarını gözden geçirirken Komite beş kaynaktan gelen bilgiye dayanır:

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından hazırlanmış ve diğer BM organlarından ve Hükümet Dışı Kuruluşlar tarafından sunulan bilgilerin yer aldığı Ülke Dosyası
2. Birleşmiş Milletlerin uzman kurumları (Uluslararası Çalışma Örgütü, UNESCO, Dünya Sağlık Örgütü, Gıda ve Tarım Örgütü, BM Kalkınma Programı) tarafından sunulmuş bilgiler
3. Hükümet dışı kuruluşların gönderdiği bilgiler
4. Taraf Devletin raporu

⁴ Uygulamada bunun anlamı, Afrika, Doğu Avrupa, batı Avrupa, Asya ve Latin Amerika için 3er uzman demektir, bu bölgelerin her birinden gelen Taraf Devlet Sayısındaki oransal artışa bağlı olarak geri kalan üç sandalye rezerv edilmiştir.

5. Kendi alanlarında uzman olarak Komite Üyelerinin genel bilgileri

Taraf Devlet Raporları

Sözleşmeye Taraf Devletler, 16 Madde gereğince aldıkları tedbirler ve Sözleşmede yer alan hakların gerçekleşmesinde kaydettikleri ilerlemeyi içeren raporlar sunmak zorundadırlar. Raporlar, Komite tarafından hazırlanmış olan Raporlama Rehberi çerçevesinde verilir. Raporlama Rehberi özellikle hakların uygulanması için alınan tedbirlere ilişkin özel sorular içerir. Hükümetlerin raporlama sistematigi için hazırlanan bu rehber, insan hakları aktivistleri için de Hükümetin ne yapıp neyi yapmadığını izlemek açısından önemlidir.

Genel Yorumlar

Genel Yorumlar, Komite tarafından yayınlanan ve yükümlülüklerin niteliklerini tarif eden belgelerdir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde yer alan haklara ilişkin halihazırda 16 genel yorum yayınlanmıştır. Aşağıda listesi verilen genel yorumların çevirilerine Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile ilgili olarak yayınlayacağımız derlemede yer vereceğiz.

No.	Konu	Tarih
18	Çalışma Hakkı (6. Madde)	2005
17	Fikri Mülkiyet (15. Madde - 1. paragraf, c fıkrası)	2005
16	Bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanımında kadın ve erkeklerin eşit hakkı (3. Madde)	2005
15	Su hakkı (11 ve 12. Maddeler)	2002
14	Ulaşılabilecek en yüksek standartta sağlık hakkı (12. madde)	2000

13	Eğitim Hakkı (13. Madde)	1999
12	Yeterli Gıda hakkı (11. madde)	1999
11	Temel eğitim için eylem planları (14. Madde)	1999
10	Uluslal insan hakları kurumlarının ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunmasındaki rolü	1998
9	Sözleşmenin iç hukukta uygulanması	1998
8	Ekonomik müeyyide ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklara saygı gösterme arasındaki ilişki	1997
7	Yeterli Konut hakkı: Zorla tahliye (11(1). Madde)	1997
6	Yaşlı Kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel hakları	1995
5	Engelli Kişiler	1994
4	Yeterli konut hakkı	1991
3	Taraf Devlet Yükümlülüklerinin Niteliği (2(1). Madde)	1990
2	Uluslararası Teknik Yardım Tedbirleri (22. madde)	1990
1	Taraf Devletlerin raporlamaları	1989

Genel yorumların amacı, bir yandan Devletlerin rapor hazırlama görevlerini kolaylaştırırken, öte yandan da Sözleşmede yer alan hakların nasıl anlaşılacağına ilişkin bir ereve çizmektir. Komite'nin herhangi bir yesi Komitenin genel oturumunda ele alınmak üzere bir genel yorum tasarısı hazırlayabilir. Yorum Komite tarafından kabul edildiğinde, Komitenin yıllık raporunda yayınlanır ve Taraf Devletlere gönderilir. Son zamanlarda genel yorumların

Komite tarafından kabul edilmesinden önce hükümet dışı kuruluşların ve diğer uzman kişi ya da kuruluşların değerlendirmesine sunulması yaklaşımı benimsenmiş ve böylelikle hükümet dışı kuruluşların bu süreçte yer almaları teşvik edilmiştir. Danışma sürecine hükümet dışı kuruluşlarının katılımı önemli bir olanak olarak değerlendirilmelidir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi Çerçevesinde Devlet Yükümlülüklerinin Nitelikleri

2. Madde

1. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, gerek kendi başına ve gerekse uluslararası alanda özellikle ekonomik ve teknik yardım vasıtasıyla bu Sözleşmede tanınan hakları mevcut kaynakları ölçüsünde giderek artan şekilde tam olarak gerçekleştirmek için, özellikle yasal tedbirlerin alınması da dahil, gerekli her türlü tedbiri almayı taahhüt eder.

Bu madde, Sözleşmenin en temel maddesidir. Sözleşmeyi onayladıklarında taraf Devletlerin gerçekleştirmeyi üstlendikleri yükümlülük türlerini belirtir ve hakların gerçekleşmesi için çalışma zorunluluklarını ortaya koyar.

Sosyal haklar, hemen gerçekleştirilmekten ziyade ilerlemeci (giderek artan ölçüde) ya da zaman içinde gerçekleştirilebilme özellikleri nedeniyle kişisel ve siyasal haklardan farklı olarak algılanır. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 2(1). Maddesi Taraf Devletlerin Sözleşmede yer alan hakları güvence altına almasını ve bu haklara saygı göstermesini taahhüt altına alır. ESKHUS ise aksine taraf Devletlerin Sözleşmede yer alan hakları giderek artan şekilde mevcut kaynakları ölçüsünde gerçekleştirmesini taahhüt altına alır. Pek çok kişi bu nedenle, ESKHUS'de yer alan hakların belirsizlik taşıdığını ve ihlali saptamanın zor olduğunu iddia etmiştir. Ancak, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi bu yükümlülüğün anlamlı olduğunu ve ihlallerin de açık bir biçimde saptanabileceğine ortaya koyan önemli çalışmalar yapmıştır.

Yerine Getirme ve Sonuca Ulaşma Yükümlülüğü

Yerine getirme yükümlülüğü hükümetin belirli bir biçimde davranmak zorunda olduğu ancak herhangi bir önemli

sonuca ulaşmaya kendini bağitlamadığı yerde meydana gelir. Örneğin, hükümet faaliyetlerini yaparken herhangi bir kişiye işkence uygulamayacağına dair kanun ve uygulamalarla kendini bağitlar. Burada yükümlülük sadece yerine getirme ile ilgilidir. Öte yandan, sonuca ulaşma yükümlülüğü, devletlerin ayrıntılı somut standartları sağlamak için belli hedeflere ulaşmalarını gerektirir. Örneğin, eğitim hakkı açısından hükümet kendisini temel eğitimin herkes için ücretsiz olmasının sağlanmasına bağitlayabilir ancak bu sonuca farklı yollardan ulaşabilir. 1977 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu, ESKHUS altında doğan yükümlülüklerin yerine getirme değil ama sonuca ulaşma yükümlülüğü olduğunu ilan etmiştir. 3 Nolu genel Yorumda Komite, ESKHUS'nin her iki türü yükümlülüğü içerdğini açıklığa kavuşturur.

Saygı Gösterme (ihlal Etmeme), Koruma ve Sağlama Yükümlülüğü

Kişisel ve siyasal haklar gibi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar da, Devletlere üç türü yükümlülük getirir: Saygı gösterme (ihlal etmeme), koruma ve sağlama yükümlülükleri. Bu üç yükümlülüğten herhangi birinin yerine getirilmemesi, bu hakların ihlalini oluşturur. Saygı Gösterme (ihlal etmeme) yükümlülüğü Devletlerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanmaya müdahale etmemesini öngörür (örneğin, sendikaların yasaklanmaması, zorla ve keyfi konut tahliyesinin yapılmaması). Koruma yükümlülüğü, bu hakların üçüncü kişilerce (devlet dışı aktörler) ihlal edilmesinin Devlet tarafından önlenmesini öngörür (örneğin, iş kanunlarının uygulanmasını reddetme, işe almada ayrımcı uygulamalar, toprağın yasadışı yollarla elde edilmesine karşı ceza uygulamaları). Sağlama yükümlülüğü, Devletlerin, bu hakların tam olarak hayata geçirilmesi için uygun yasal, idari, mali, yargısal ve diğer tedbirleri almasını gerektirir. 12, 13 ve 14 Nolu Genel Yorumlarda sağlama yükümlülüğü tarif edilerek kolaylaştırma, sağlama ve ilerletme yükümlülüğü olarak genişletilmiştir.

Devletlerin Söleşmeden Doğan Yüklümlükleri

Aşamalı Yüklümlükler

Söleşme altında ilerlemeci yüklümlük, mevcut kaynaklar ölçüsünde zaman içinde bir hakkın uygulanmasıdır. Söleşmede yer alan hakların hepsinin uygulanması için gerekli altyapının bir gecede oluşturulamayacağı hemen herkesin ortak gözlemidir. Bununla birlikte Taraf Devletler, hakkın uygulanmasını sonsuza kadar geciktiremezler. Komite bu konuya 3 Nolu Genel Yorumda değinir.

“Aşamalı olarak hayata geçirme söleşmenin anlamını değıştiren biçimde yorumlanmamalıdır. Aslında kavram hayatın gerçeklerini ve bir ülke için ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tam anlamıyla hayata geçirilmesinin ne denli zor olduğunu yansıtan ve esneklik sağlayan bir kavramdır. Öte yandan, bu hüküm Söleşmenin tüm amacı olan, başka bir deyişle var olma nedeni olan, belirtilen hakların tam anlamıyla hayata geçirilmesi için taraf devletlerin kesin yüklümlük altına girmesi dikkate alınarak okunmalıdır. Bu nedenle söleşme amaca ulaşmak için olabildiğince hızlı ve etkili olarak harekete etme yüklümlüğü empoze eder.”⁵

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, hakkın bütün yönleriyle tam olarak gerçekleştirilmesi zamana dayalı olmakla birlikte, Devletin söz konusu hakkı uygulamaya hemen başlama yüklümlüğüdür. 3 Nolu Genel Yorum dikkatle okunduğunda hükümetlerin yüklümlüklerini aşamalı olarak uygulaması için atması gereken üç temel adımın var olduğu görülür. Birincisi, her şeyden önce adım atmalıdır. İkincisi atılan adımlar hızlı ve etkili olmalıdır. Üçüncüsü ise, atılan adımların olabildiğince açık bir biçimde düşünölmüş, somut ve hedefe yönelik olmasıdır. Söleşmede yer alan “mümkün olan en uygun araçlarla” ifadesi de bu gereksinimleri desteklemektedir. Buna bağılı olarak taraf Devletler, hakkın ya da hakların gerçekleşmesine yönelik

⁵ Genel Yorum 3. paragraf 8

olarak uzun erimli plan ve politikaları içeren ulusal eylem planı oluşturmalarıdır.

Daha somut olarak ifade edilirse, hükümetler, a) uzun erimli bir planın gerekli aşaması olan, b) dikkate değer bir katkı yaratan, c) hedefin açıkça ortaya konulduğu, ve d) sonuçların ortaya çıkmasını sağlayacak hızda adım atmak zorundadırlar. Uzun erimli planın kendisi Sözleşmede yer alan hakkın öngördüğü hakların tam kapsamını uygulamak için gayret göstermek zorundadır. Bu çerçevede, tutarlı bir stratejinin oluşturulmaması, parasal kaynakların yanlış harcanması, iyileştirme programının uygulanmasında kötü niyetli davranma hükümetin hakkı koruma ve yerine getirmede başarısız olduğunu ve Sözleşmeyi ihlal ettiğini gösterir.

Hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülükler

Hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerle aşamalı olarak yerine getirilmesi gereken yükümlülükler arasında net bir çizgi bulunmamaktadır. Örneğin, aşamalı olarak yerine getirilmesi gereken yükümlülükler için hemen harekete geçirilmesi gerekliliği bir alt yükümlülük yaratır. Aşamalı yükümlülüklerle hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülükler arasındaki fark, hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülüğün bir seferde ve öncelikli olarak gerçekleştirilmesidir. Örneğin, herkes için parasız ilköğretim hakkının gerçekleşmesi için bir Devletin hemen yerine getirmesi gereken yükümlülük bunu hedefleyen bütünlüklü bir planı hazırlamak ve onaylamaktır. Onaylamaması durumu Sözleşmenin ihlali anlamına gelir. Sözleşme çerçevesindeki diğer hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülükler, Sözleşme altında adım atma, tüm hakların ayrımcılık temeline dayanmadan güvence altına alınması, konut hakları durumunun izlenmesi ve bazı haklar açısından ulusal bir planın onaylanması yükümlülüklerini içerir. Hemen yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüğün öğelerinden biri makul kısıllıktaki bir zaman dili içinde gerçekleştirilmediyse, hükümet otomatik olarak Sözleşmeye aykırı davranışta bulunuyor demektir. Bu nedenle hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin iyice tanımlanması gerekir. Komite hemen

yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüğü tanımladığında kaynak kısıtlılıklarının yükümlülüğü yerine getirmede bir mazeret teşkil etmeyeceğini de belirtmektedir.

Hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülükler, temel yükümlülüklerle benzerlik gösterir. Ancak temel yükümlülükler, her bir hak için gereksinilen kaynağın asgari temel düzeylerine bağlıdır. Hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülükler, bu temel ihtiyaçların varlığını gözetmek durumunda değildir. Bir başka fark ise, Devletin her türlü gayrete rağmen hakkın gerçekleşmesini sağlayamadığını ortaya koyması durumunda temel yükümlülük yerine getirilmeyebilir.

Temel Yükümlülükler

Komite, Devletlerin temel sosyal hakları bu hakların ilerlemeci oldukları gerekçesiyle gerçekleştirmeyi red etiklerini gözlemlemiştir. Bu çerçevede Komite, Devletlerin her hak için gerekli olan kaynakların asgari temel seviyesini koruma ve sağlama yükümlüğünü vurgulama fikrini geliştirmiştir.

Devletler Sözleşmenin amacına ulaşmasında en azından her bir hakkın yerine getirilmesini asgari düzeyde sağlama konusunda temel yükümlülük altındadır. Bu nedenle, ülkesinde açlık sınırında olan, temel sağlık hizmetlerinden faydalanamayan, evsiz ve korumasız durumda olan, ilköğretim hakkından yararlanamayan önemli sayıda bireyin bulunduğu bir devlet Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. Bir devletin asgari yükümlülüklerini yerine getirmeme gerekçesi olarak, mevcut kaynakların yetersizliğine dayanabilmesi için, elindeki tüm kaynakların, öncelikle asgari yükümlülükleri yerine getirmek amacıyla kullanılması yolunda her türlü çabanın sarf edildiğini ispatlaması gerekir.⁶

⁶ Genel Yorum No.3 paragraf:9

İhlaller

İhlal kelimesi insan hakları söylemi içinde kullanılan bir ifadedir. En azından iki farklı anlam çıkarılabilir. Birincisi, ihlal özgürlüklere müdahale etme anlamını taşır. Örneğin uluslararası kamu hukukunda, bir Devlet izin almaksızın sınırı geçtiğinde diğer devletin sınırını ihlal etmiş olur. Devlet, herhangi bir neden olmaksızın bir bireyi tutukladığında kişinin özgürlüğünü ihlal eder. Diğer anlamı ile ise ihlal bir kuralın çiğnenmesidir. Bir kişi, bir kanunu ya da yemini ona uymayarak ihlal eder.

Sözleşme altında üç farklı ihlal alanından söz edebiliriz. Sözleşme altında ihlalin birinci kullanım biçimi, kurallara uyulmamasıdır. Limburg ilkelerinde yapılan Sözleşmede yer alan bir yükümlülüğe uymayan Devletin Sözleşmeyi ihlal ettiğine ilişkin belirleme ihlalin yukarıda verilen ikinci kelime anlamına denk düşmektedir. Bu tür bir ihlal, act of commission (haklara aktif müdahale) ve ihmali fiiller (yapılması gerekeni yapmama) sırasında meydana gelir. Sözleşme altında ihlal kelimesinin ikinci kullanımı Sözleşme tarafından korunan bir hakka Devletin aktif olarak müdahalesi olduğunda gerçekleşir. Bu konudaki örnekler Sendikalaşmanın Önlenmesi Kanunu, zorla tahliye, sosyal fonların kötüye kullanımı gibidir. Sözleşme altında ihlallerden bahsetmenin üçüncü hali, Audrey Chapman tarafından önerilmiştir. Chapman'a göre bir Devlet, herhangi bir hakkın asgari temel yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda ihlal meydana gelmektedir. Gıda hakkına ilişkin 12 No.lu genel yorumda bu ihlal biçimi yer almıştır. Buna göre " bir devlet kendi yurttaşlarının açıklıktan korunması için gerekli olan asgari temel düzeyde doyumu sağlamakta başarısız kaldığında Sözleşme ihlal edilmiş olur".

Geriletici tedbirler

Geriletici tedbir, bir Devletin daha önce bir hakkın korunması için çıkarılan mevzuat ya da kurumları geriletici etki yaratan tedbirleri alması durumudur. Geriletici tedbirler açısından en çok bilinen örnek sosyal sektörde yapılan bütçe kısıtlamalarıdır. Sonuç olarak bütçede neyin kısıllacağı konusu

bürokratlara bırakılmakta ve onlar da başka seçenekleri olmadığını iddia etmektedirler. Bu alan özellikle İMF ve Dünya Bankası gibi örgütlerin empoze ettiği borçlanma koşulları nedeniyle özellikle akut bir alandır. Bir kez geriletici tedbir alındığında Devletin yükümlülüğü asgari temel yükümlülüğü yerine getirme görevi ile aynıdır.

Eğer kasıtlı olarak geriletici bir tedbir alınmışsa taraf Devlet, alternatiflerin dikkatli bir biçimde düşünüldüğünü, Sözleşmedeki haklara referansla gerekçelendirildiğini ve seçilmiş olan yolun mevcut kaynakların optimal kullanımını yansıttığını ispat etme sorumluluğunu taşır.

Hakların Uygulanmasına Yönelik Araçlar

Sözleşme, hakların uygun araçlarla uygulanacağını belirtir. Ekonomik ve Sosyal Hakların uygulanması için gerekli olan bu araçların bazıları aşağıda sıralanmıştır:

Hukuki: Ekonomik ve Sosyal hakların uygulanmasını amaçlayan mevzuatın yürürlüğe konulması

İdari: Sosyal güvenlik kurumları, hastaneler, tarımla ilgili kuruluşlar gibi hükümetin uygulama organlarının vatandaşlarla ilişkilerinde haklarına saygı duyulmasının sağlanması

Yargısal: Ulusal hukuk içinde ya da ulusal hukukta düzenleme yaparak ekonomik ve sosyal hakların ihlaline yönelik yargısal tazmin hükümleri yoluyla ekonomik ve sosyal hakların önemini tanıması

Ekonomik: Döviz kurları, asgari ücret hükümleri ve ticaret anlaşmalarında ve kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinde koruma sağlanması gibi ekonomik politikaların benimsenmesi

Sosyal: Resmi izin günleri, toplum merkezlerinin finanse edilmesi, sosyal güvenlik mevzuatının yürürlüğe konulması ve hakların izlenmesi ve gerçekleştirilmesine yönelik çalışan sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi

Eğitimsel: Kişileri kendi haklarının doğruluğuna ikna etmek için gerekli bilginin yaygınlaştırılması (örneğin tarımsal işçilerin

okuma yazma), çocukların eğitimi ve genel olarak hak eğitimi

Hak savunucuları, yalnızca mevzuatın yürürlüğe konulmasının yeterli olmadığını, mevzuatın politikalar ve eğitim yoluyla da güçlendirilmesi gerektiğinin farkına varmalıdırlar.

Ulusal Eylem Planları

Ulusal eylem planı belirli bir hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için hazırlanmış zamana dayalı plandır. (Ulusal strateji planı da denebilir). Sözleşmeye taraf olan her Devlet, Sözleşmenin altında yer alan her hak açısından ulusal bir plan hazırlamakla yükümlüdür. Bu planlara ilişkin çerçeve, 14 Nolu genel Yorumdan türetilmiştir:

1. Stratejinin hedefi

2. Uygulama politikaları

3. Planın uygulanmasına yönelik kaynakların belirlenmesi ve bunların maliyet etkin kullanım araçları

4. Her bir hakkın kullanılmasına yönelik izleme göstergeleri

5. Her bir hakka ilişkin başarı hedefini belirleyecek eşiklerin belirlenmesi

6. Sivil toplumla (Hükümet dışı kuruluşlar, hak sahiplerinin kendileri, akademik uzmanlar, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar) danışma

7. Ayrımcılık sorununun ele alınması

8. Hakkın uygulanması için çerçeve mevzuatın ele alınması

9. Hakkın kullanılamaması durumunda kullanılacak tazmin araçları

10. Uygulama için makul bir zaman çizelgesinin sunulması

Göstergeler, bir hakkın kullanımı ile ilişkili faktörlerin sayısal değerlerdir. Örneğin, sağlık göstergesi bebek ölüm oranı,

ortalama yaşam beklentisi ya da aşılama oranlarıdır. Eğitimle ilişkili gösterge ise, okula kaydolma oranları, okuma-yazma oranları gibidir. Komite, Devletin durumu tam anlamıyla izlemesi için her hakkın farklı öğeleri için gösterge belirlemenin zorunlu olduğunu belirtir. Bunların tasarlanması hemen yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüktür.

Eşikler, başarı hedefleri ya da standartlarıdır. Örneğin, eğitim için konulacak eşik, okuma-yazma oranını %90 seviyesine yükseltmek olabilir. Su hakkı için eşik ise, evden su kaynaklarına olan mesafeyi, musluktan akan suyun akış hızını içerebilir. Konut hakkı için eşik, uygun malzeme ile üretilmiş sağlam konut oranı, kanalizasyona, suya ve elektriğe sahip hane halkı oranı olabilir. Eşikler, ara hedefler olabilir ve böylelikle bir hakkın tam kullanımına aşama aşama ulaşabilir.

Uluslararası Yükümlülükler

Mevcut Kaynakların Değerlendirilmesi

Sözleşmenin ihlal edildiğini saptamada en zor kısım, mevcut kaynakların değerlendirilmesi ile ilgilidir. Bunun için önce kaynaklara sonra da bu kaynakların mevcudiyetine bakmamız gerekir.

Kaynaklar beş grupta değerlendirilebilir:

Mali kaynaklar

Doğal kaynaklar

İnsan kaynakları

Teknoloji

Bilgi

Kaynakların mevcudiyetinin ne olduğuna karar verme Sözleşmenin en zor konularından birisini oluşturmaktadır. Sözleşme bağlamında kaynakların mevcudiyetinin tartışılmasında iki yaklaşım kullanılabilir. Bunlardan birincisi mikro yaklaşımdır. Bu yaklaşım, kaynakların mevcudiyetini her özel olay için ayrı ayrı ele alır. Örneğin, bir Devlet kaynak

yetersizliğini gerekçe göstererek bir hastaneyi kapatmak için girişimde bulunduğunda, kapatmayı önlemek için daha az hayati başka alanlara, örneğin özel okulların teşvikine ayrılmış olan ancak bu hastanenin işletilmesi için kullanılabilir kaynakların mevcudiyeti gösterilebilir. Bir diğer örnek ise, belirli durumlarda bazı hakların nasıl çok az maliyetlerle gerçekleştirildiğinin gösterilmesidir.

İkinci yaklaşım makro yaklaşımdır. Bu durumda, ekonominin bir bütün olarak analizi gerekir. Sözleşme altında korunan haklara ilişkin hükümetin bütçe tahsislerinin analizi de makro yaklaşım içinde yer alır.

III.2. Sözleşme Kapsamında Haklar

III.2.1 Çalışma Hakkı

Çalışma Hakkı (6. Madde)

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin özgürce seçtiği ya da benimsediği bir işte çalışarak yaşamını kazanma olanağına sahip olma hakkını içerir biçimde çalışma hakkı tanır ve bu hakkı korumak için uygun önlemler alır.

2. Bu hakkın tam olarak uygulanmasını sağlamak amacıyla bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin her biri tarafından alınacak önlemler, yönlendirme ile teknik ve mesleki eğitim, sürekli bir ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi sağlayacak biçimde hazırlanmış teknik ve siyasi programları ve bireylerin ekonomik ve siyasi özgürlüklerden yararlanmasını koruyan koşullarda bir tam istihdamı kapsamak zorundadır

Çalışma hakkı hem yaşamsal hem de araçsal nedenlerle temel öneme sahip bir hak olarak ele alınır. Yaşamsal önemi, çalışma faaliyetinin gündelik faaliyetlerimizin temel parçasını oluşturmasından dolayısıyla iyilik halimizin en önemli belirleyicisi olmasından kaynaklanır. Araçsal değeri ise kendimizin ve ailemizin maddi iyilik halini sağlamasından kaynaklanır.

Sözleşmenin 6. maddesi iki paragraftan oluşur. Birinci paragraf, normatif hakkı yani hakkın kendisini belirtir. İkinci paragraf ise, bu hakkın tam olarak gerçekleşmesi için atılması gereken adımları tanımlar. 6.Madde tarafından korunan üç temel alan vardır. Bunlar a) istihdama erişim, b) işin özgürce seçilmesi ve c) Keyfi olarak işten çıkarılmamadır.

Çalışma hakkının tanınması ile Komite, bu hakkın hemen yerine getirilmesi gereken değil ama aşamalı olarak gerçekleştirilmesi gereken bir hak olduğunu kabul etmiştir. Bu çerçevede hükümetler, bu hakkın zaman içinde gerçekleşmesi için etkin adımlar atma yükümlülüğüne sahiptir.

İş Güvencesi

Komisyon bu hakkı, ilerlemeci olarak gerçekleştirilmek zorunda olunan bir hak olarak tanımlar. Bu hakkın anlamını azaltmaz. Daha ziyade Hükümetlerin zaman içinde hakkın gerçekleşmesi için etkin adımlar atmasını gerekli kılar. Aktivistlerin burada izlemesi gereken durum, bu adımların atılıp atılmadığı ya da durumun daha kötüye gidip gitmediğini belirlemektir.

İstihdama Erişim

İstihdama erişimle ilgili olarak Sözleşme, Devletlere beş alanda yükümlülük verir: 1) tam istihdam için gayret gösterme, 2) çalışarak yaşamını kazanma fırsatının korunması, 3) işe eşit erişimin sağlanması, 4) istihdam hizmetlerinin sağlanması, ve 5) teknik ve mesleki eğitimin sağlanması. Bu alanların bazıları Sözleşme tarafından açıkça belirtilmişken bazıları da 6. maddenin mantiki uzantılarıdır.

1) Tam İstihdam

Her ne kadar Sözleşme tam istihdamı güvence altına almıyor olsa da, 6. Madde bu hedefe yönelik politikalar izlenmesini Devlet yükümlülüğü olarak ele alır. Komite, 6. madde ve 2(1). Maddenin yerine getirilmesi için Devletler, 1) mevcut koşulların doğru bir değerlendirmesini ve 2) işsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik bir eylem programını yapmak zorundadırlar. Bu planların da "etkili" olması gerekir.⁷

Taraf Devletler, "İstihdamın, işsizliğin ve istihdam ihtiyacının durumu, seviyesi ve eğilimleri" ve dezavantajlı grupların, kadınların, gençlerin, yaşlıların ve engellilerin özel durumları konusunda bilgi sağlama yükümlülüğü taşırlar. Komite işsizlik oranının üstüne çıkamayacağı bir tavan değeri önermektense, işsizliğin artması eğiliminin ya da işsizlikte bölgesel farklılıkların sorgulanması yönünde bir yaklaşım geliştirmiştir.

⁷ Bkz. Genel Yorum 3

2) Çalışarak yaşamını kazanma olanağı

“Çalışma hakkı, diğer insan haklarının gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez bir hak olup insanlık ailesinin bütün üyelerinin doğuştan sahip oldukları insanlık onurunun ayrılmaz bir parçasıdır. Herkes, insanlık onuruna yaraşır bir şekilde yaşayabilmek için çalışabilme hakkına sahiptir. Çalışma hakkı, aynı zamanda, kişilerin kendisi ve ailesinin yaşamını sürdürebilmesine, ve kendisinin seçtiği veya girdiği bir iş ile de toplum içinde tanınması ve gelişimine katkı sağlar.”⁸

3) İstihdamda eşit erişim

Sözleşmenin 6. maddesi bir bütün olarak mesleki eğitim, özgürce seçilmiş bir işe erişim ve istihdamda kalma güvencesi açısından ayrımcılığı yasaklar. Komite özellikle ırk, renk, cinsiyet, milliyet, siyasi görüş, toplumsal köken ve yaş temelinde yasada ve uygulamada ayrımlar, dışlamalar, kısıtlamalar ya da tercihlerle ilgilidir.

Örneğin İran ve Zairede kadınların dışarıda iş aramadan önce kocalarından izin almasını gerektiren yasalar Sözleşmeyi doğrudan ihlal etmektedir.

Bir diğer konu yabancıların istihdamda eşit fırsat hakkını ne derece kullandığına ilişkindir. İngiltere ve Fransa Sözleşmenin 6. Maddesinin kendi toprakları içinde doğmayanları kapsamadığına ilişkin şerh koymuşlardır.

İstihdamda erişimde ayrımcılığın ortadan kaldırılması yükümlülüğü hemen şimdi yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüktür. Dolayısıyla 4. Maddede öngörüldüğü gibi haklı gerekçeler olmaksızın ayrımcılıkla ilgili hükümler Sözleşmenin otomatik olarak ihlali anlamına gelecektir.

4) İstihdam Hizmetleri

İstihdam hizmetleri, kişilerin iş bulmasına yardımcı olur. Yerleştirme kurumları, iş kurulları, ve hükümetin iş bulma kurumları bu hizmetlerin içinde yer alır. İstihdam ajanslarının

⁸ Bkz. Genel Yorum 18

Maddenin 2. paragrafı altında değerlendirilmesi olanaklıdır. Buna göre istihdam ajanslarının, "sürekli bir ekonomik ... gelişmeyi sağlayacak ve bireylerin ekonomik ... özgürlüklerden yararlanmasını koruyan koşullarda bir tam istihdamı sağlayacak" teknik ve politikaları geliştirme yükümlülüğü bulunur.

5) Mesleki Eğitim

"... Taraf Devletlerin her biri tarafından alınacak önlemler, yönlendirme ile teknik ve mesleki eğitim,... kapsamak zorundadır" Madde 6(2)

Sözleşmenin 6(2) maddesi ile 12(2)(b)(eğitim hakkı) maddeleri bir biçimde örtüşürler. Her ikisi de teknik ve mesleki eğitim alanı ile ilgilidir. Teknik ve mesleki eğitim, genel eğitimin yaşam becerilerini geliştirmesine benzer biçimde işgücünün potansiyelini açığa çıkarmak ve geliştirmekte temel bir öneme sahiptir. Dolayısıyla istihdamın yaygınlaştırılması ve tam istihdama erişim hedefi için vazgeçilmezdir.

1999 yılında Komite Eğitim Hakkı ile ilgili olarak içinde Teknik ve Mesleki Eğitimin (TME) önemini anlatan 13 No.lu Genel Yorumu kabul etti. Komitenin kabul ettiği tanım, UNESCO'nun 1989 tarihli Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesinde yapılan tanım olmuştur: "*TME, genel bilgiye ek olarak, teknoloji ve ilgili bilim çalışmaları ve uygulamalı becerilerin kazanılması, bilgi-beceri, davranışlar ve ekonomik ve toplumsal yaşamın çeşitli sektörlerindeki mesleklerle ilgili anlayışı içeren her türlü eğitim sürecinden meydana gelir*". Bu tanımdan hareketle Komite, 13 Nolu Genel Yorumun 16. paragrafında TME hakkının farklı boyutlarını inceler:

- a) *Kendine güven, kişisel gelişme ve iş bulma kapasitesinin gelişmesi için beceri kazanma;*
- b) *Teknolojik, sosyal, ekonomik ve diğer değişmeler ışığında mevcut becerileri ihtiyaca cevap vermez hale gelen yetişkinlere eğitim sağlama;*
- c) *Kadınlar, genç kızlar, okul dışından kalmış gençler, göçmen işçilerin çocukları, mülteciler, engelli kişiler ve*

diğer dezavantajlı gruplar için Teknik Mesleki Eğitimin yaygınlaştırılması;

d) Program, ilgili nüfusun becerileri, ihtiyaçları ve kültürel arka planını ve ekonominin ihtiyaçlarını göz önüne almalıdır.

Bir strateji konusu olarak, TME ihtiyacında olan bir ya da birden fazla grup tanımlanabilir ve bu grubun Sözleşmenin 6(2) ve 12(2)(b) maddeleri uyarınca bu tür bir eğitim alma hakkına sahip oldukları ileri sürülebilir. Bu gibi özel taleplerin, hükümette ve komitede ülke çapında kapsamlı bir TME planının onaylanması talebinden daha fazla karşılık bulması olasıdır.

6) İstihdamda Özgür Seçim

Sözleşmenin 6(1) maddesinde kastedilen özgür seçimin anlamı, hiç kimsenin bir işi kabul etmeye zorlanamayacağıdır. Bu bir yandan zorla çalıştırmanın yasaklanmasını diğer taraftan ise kişinin benimseyerek kendini üretken hissedeceği, kişisel gelişimini sağlayabileceği, kendisi ve ailesinin insan onuruna yaraşır bir yaşama sahip olmasını sağlayacak farklı iş olanakları arasından seçim yapabilmesini içerir. Komite, zorla çalıştırma konusunu UÇÖ'nün Zorla Çalıştırma ile ilgili 29 (1930), ve 105 (1957) Sözleşmelerinde yer almasından ötürü geniş biçimde ele almamıştır. İnsan Hakları Komitesi de Uluslararası Kişisel ve Siyasal haklar Sözleşmesinin 8. Maddesi gereği bu konuyu ele almıştır.

7) Keyfi İşten Çıkarma

Keyfi işten çıkarmaya karşı güvence sağlanması çalışma hakkının gerçekleşmesinin temelini oluşturur ve bunun yokluğu ilgili Devletin çalışma hakkını ihlal ettiği anlamına gelir.

Çalışma hakkı, kişinin iyilik durumunu sağlayan öylesine temel bir haktır ki, herhangi bir geçerli neden olmaksızın kişinin elinden alınamaz. Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün 158 Nolu "Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkındaki Sözleşme"nin 4. maddesinde işten çıkarmanın geçerli

gerekçelerine ilişkin iyi bir tanımlama yapmaktadır: "İşçinin kapasitesine veya işin yürütülmesine veya işyeri gereklerine dayalı geçerli bir son verme nedeni olmadıkça hizmet ilişkisine son verilemez".

Keyfi olarak işten çıkarılmaya karşı güvence sağlanması kapsamında mağdurun işe iadesi ya da mağduriyetin tazminini düzenleyen yasal düzenlemelerin yapılması tedrici olarak değil hemen gerçekleştirilmesi gereken tedbirler olarak değerlendirilmelidir.

Raporlama için Kontrol Listesi

Sözleşmenin 6. Maddesinin kapsanması için aşağıdaki sorulara yanıt verilmelidir

1. *Devlet, azami istihdama yönelik politikalar izliyor mu (Madde 6(2)) ? Bu hedefe yönelik "etkili" bir planı var mı (Madde 6(2) ve 2(1))?*

2. *Çalışarak yaşamını kazanma olanağı tanınmayan bir grup var mı? (Madde 6(1))? Bu haklara yönelik kısıtlamalar Sözleşme ile uyumlu mu ve genel refahın yaygınlaştırılması amacına mı yönelik (madde 4)?*

3. *Herkes kendi işini özgürce seçme kapasitesine sahip mi (Madde 6(1))?*

4. *Çalışanları keyfi işten çıkarmaya karşı koruyan yeterli telafi mekanizmaları var mı?*

5. *İş bulma kurumu var mı?*

6. *İşsizler için teknik ve mesleki eğitim programları var mı (Madde 6(2) ve Madde 12(2)(b))?*

ÇALIŞMA HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ

İÇERİK	GÖSTERGELER	İHLAL BİÇİMLERİ
Sadece maden işletmelerinde çalışan işçiler için:		
Bireyin kendisi ve ailesinin insanca bir yaşam	- Aylık ücret tutarı - Seçim	- Ücret yoksulluk sınırının altında - Ücretin artma umudu yok

sürdürmesine yeterli bir iş bulabilmesi	yapabileceği alternatif işler - İşletme ne zamandan beri açık - İşletme geçmişte açılıp kapandı mı	- Başka işte çalışma olanağı yok - İş sürekli değil
İşe alınmada ayrımcılık yapılmaması	- Kadınlar, yaşlılar, yabancılar, farklı etnik kökene mensup olanların işe alınma oranı	- Kadınlar, yaşlılar, yabancılar, farklı etnik kökene mensup olanların işe girmesi zor ya da imkansız
Bireylerin iş bulmasını sağlayan etkin kurumların varlığı	- İşkur'a kayıt olma oranı - İşkur'un duyurularından haberdar olma oranı	- İşkur konusunda bilgisi yok - Kayıtlı ama eğitim düzeyi nedeniyle işe yerleştirilme umudu yok - İşkur'la ilgili bilgilere erişemiyor
Bireylerin işsiz kaldıkları sürede yaşamlarını sürdürmelerini sağlayan bir sosyal güvenlik mekanizmasının varlığı	- İşsizlik sigortasından yararlanma oranı - SSK primlerinin ortalama kesintisiz yatırılma süreleri	- İşsizlik sigortası konusunda bilgisi yok - SSK primleri düzenli olarak yatırılmıyor - SSK primlerini yatırımlar da yararlanamıyor
Bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirecek mesleki ve teknik eğitim olanaklarına erişebilmesi	- Eğitim durumu - Mesleki ve teknik eğitim kurumlarına erişim olanağı	- Yerleşim biriminde yeterli eğitim kurumları yok - Yoksulluk nedeniyle diğer/mesleki eğitim kurumlarına ulaşım olanağı yok
Keyfi olarak işten çıkarılmaya karşı korunma	- Kişisel sözleşmesinin bulunması (sendikal örgütlenme yokluğunda) - Hakları konusunda bilgi düzeyi	- İşe girişte tarih yerleri boş bırakılmış sözleşme imzalatılması ve kendine verilmemesi - Keyfi işten çıkarmalar ve işten çıkarılma tehdidi var

	- Adalete erişim olanakları - İşyerinin denetlenme sıklığı	- Hak arama olanakları yok - İşyeri denetimleri etkisiz
--	---	--

İÇERİK	GÖSTERGELER	İHLAL BİÇİMLERİ
Maden işletmesi çevresindeki yerleşim birim(ler)inde yaşayanlar için eklenebilecekler:		
Bireyin kendisi ve ailesinin insanca bir yaşam sürdürmesine yeterli bir iş yapabilmesi	- Aylık kazancı - Tarım yapabilmek için arazisinin ve birikiminin olması - Diğer işler için yeterli birikiminin olması - Tarımsal ürün fiyatları - Girdi fiyatları	- Toprağı, birikimi ve işi yok - Kazancı yoksulluk sınırının altında - Kazancı giderek azalıyor - Başka işte çalışma olanağı yok - Teşvik ve kredi olanağı yok, teşvik ve kredilerden yararlanamıyor - Tarımsal ürün fiyatları düşerken girdi fiyatları yükseliyor
Zorla çalıştırmaya karşı korunma	- Eğitim yaşındaki çocukların eğitime devam etme oranı (kız/erkek)	- Çocukların eğitime gönderilmeyerek aile işlerinde çalıştırılmaları

III.2.2. Adil ve uygun Çalışma Koşullarından Yararlanma Hakkı

Adil ve uygun Çalışma Koşullarından Yararlanma Hakkı (7. Madde)

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler her kişinin adil ve uygun çalışma koşullarından yararlanma hakkını tanır ve özellikle aşağıdaki koşulları güvenceye alır:

a) *Bütün işçilere sağlanan ücret en azından aşağıdaki gibi olmalıdır:*

(i) Adil bir ücret ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin eşit değerde çalışma için eşit bir ücret; özellikle kadınlar kendilerine sağlanan çalışma koşullarında erkeklerden daha aşağı olmamak ve aynı çalışma için aynı ücret almak güvencesine sahip olmalıdırlar;

(ii) Bu Sözleşme hükümleri uyarınca kendileri ve aileleri için insanca bir yaşam düzeyi;

b) *Çalışma güvenliği ve sağlığı,*

c) *Tamamlanmış hizmet süresi ve yeterlilik dışında başka şeye bakılmaksızın herkes için çalışmasında uygun bir üst düzeye yükselmek için fırsat eşitliği,*

d) *Dinlenme, eğlenme, çalışma süresinin makul biçimde sınırlanması, sürekli ücretli izinler ve tatil günlerinde ücret almak.*

Bu hakkın önemi doğrudan çalışma hakkının kendisinin önemli olmasından kaynaklanır. İşin kendi niteliği ve araçsal değeri çalışma koşullarının adaletsiz ve haksız olmamasını gerektirir. Dünyanın çoğu yerinde ağır çalışma koşullarının düzeltilmesi işçi sınıfının uzun süreli mücadelelerinden sonra mümkün olmuştur. Bugün pek çok gelişmekte olan ülke tarımdan sanayiye doğru geçmekte ve adaletli çalışma koşullarının güvence altına alınmasına ilişkin ihtiyaç halen devam etmektedir.

Ücretlendirme

Ücretlendirme konusuna yaklaşmanın üç yolu bulunur: (1) adil ücret, (2) eşit değerdeki işe eşit ücret ve (3) uygun ücretlendirme.

Adil ücret

Adil ücret ile yapılan işin zorluğuna, gerektirdiği yetenek ve bilgi düzeyine, karmaşıklığına ve yaratılan katma değere uygun ücret düzeyi kastedilmektedir.

Eşit ücretlendirme

7. Maddenin iki önemli yönü vardır. 1) Madde, eşit değerde çalışma için eşit bir ücret hakkını tanıır ve 2) özellikle kadınlar için aynı çalışma için aynı ücreti güvence altına alır. Birincisi Devletin tedrici olarak yerine getirebileceği bir yükümlülük ifade ederken ikincisi hemen yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüktür.

Eşit işe eşit ücret kavramı, aynı tür iş yapan iki kişinin birbirinden farklı ücret alamayacağı anlamına gelir. Bu düşünce eşit değerdeki iş kavramı içinde kapsanır ancak kadınlar açısından Sözleşmede daha güçlü olarak korunur. Sözleşme kadınların bu hakkını güvence altına alır ve bununla çelişen her durum, kaynak kısıtlılığına bakılmaksızın Sözleşmenin ihlaline yol açar. Sonuç olarak Devletler eşit değerdeki işe eşit ücreti korumak için tedrici bir yükümlülüğe sahipken bunun hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülüğü kadınlar için eşit değerdeki işe eşit ücretin güvence altına alınmasıdır.

Bu hakkın korunmasındaki temel yön, yeterli telafinin sağlanmasıdır. 3 Nolu Genel Yorumda Komite, 7(a)(i) maddesinin yargısal uygulama yeteneği olan bir hak olduğu belirtmiştir. Pek çok ülkenin insan hakları komisyonları ve mahkemeleri ayrımcılık davaları temelinde bu konuyu ele alırlar. Dolayısıyla Devletlerin Sözleşmenin bu maddesine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesi için yapılacak çalışmalardan birisi, ayrımcı istihdam uygulamaları için uygun yargısal başvuru yollarının oluşturulmasında ısrar etmektir. Yukarıda verilen nedenlerden ötürü, bu başvuru yolları eşit değerdeki işe eşit ücret hakkının yürürlüğe girmesini kapsamalıdır. Hükümetin bu hakkın yürürlüğünü özellikle işverenlere karşı sağlaması da temel bir önem taşımaktadır. Sadece yasanın yürürlüğe konması yeterli değildir; hakların uygulanmasını sağlayacak biçimde avukatların ve

yargıçların da mesleki eğitimden geçirilmesi gereklidir. Bu amaca ulaşmak için planların yapılması ve uygulanması gereklidir.

Yeterince Uygun Ücretlendirme

Komite, taraf Devletlerin yaşam maliyetleri endekslerine uygun bir biçimde düzenlenmiş adaletli bir ücret seviyesini belirleme, izleme ve uygulama için mekanizma oluşturmalarını bekler. 7 (a)(ii). Maddeye göre ücret seviyesi tüm çalışanlara " kendileri ve aileleri için insanca bir yaşam düzeyi" sağlamalıdır. Yaşam maliyeti endeksi belirli bir alanda çıplak asgari bir "insanca bir yaşam düzeyinin" oluşturan sayısal bir gösterge sağlar. Böyle bir endeksin olmadığı yerde, insanca yaşam düzeyi kavramı Sözleşmenin diğer maddelerine 11,12 ve 13. maddelerine referans vererek tanımlanabilir. Ancak uygun ücret kavramının asgari ücretle karıştırılmaması gerektiğine, çalışankarın da refah ve kalkınmadan pay alma hakkına sahip olduklarına dikkat edilmelidir.

Güvenli ve Sağlıklı Çalışma Koşulları

Bu madde ile Devletlere; çevresel ve endüstriyel hijyende iyileşme, iş kazalarının ve mesleki hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrol altına alınması yükümlülüğü verilir. Uluslar arası Çalışma Örgütü bu alanda standartların oluşturulması ve izlenmesinde temel bir rol oynar. 155 No.lu İş Güvenliği ve Sağlığı Sözleşmesinin yanı sıra çalışma hakkının bu alanında işlevsel olan 21 Sözleşme üretmiştir. Komite, 155 No.lu Sözleşmede yer alan standartların Sözleşmenin 7(b) maddesindeki yükümlülüklerle eşit bir biçimde uygulanmasını öngörmektedir.

Yükselmeye Fırsat Eşitliği

Bu madde, yasal bir eşitlik tanımından ziyade gerçek hayatta uygulanabilir bir eşitliği kasteder. Bunun anlamı, mevcut gruplar (erkek, kadın, engelli, hükümlü, farklı etnik kökene sahip) arasındaki eşitsizliklerin nasıl giderilebileceğinin ve böylece yükselmeye fırsat eşitliğinin nasıl sağlanacağına politikalara yansıtılması zorunluluğudur.

Dinlenme ve eğlenme

Bu maddenin dört temel bileşeni vardır: 1) çalışma saatlerinin sınırlaması, (2) ücretli haftalık tatiller, (3) resmi tatiller için ücretlendirme, (4) yıllık ücretli izin. Kişinin üretken olduğu bir işte çalışması, ailesi ile birlikte insan onuruna uygun bir yaşama sahip olması ve kişisel gelişimini sağlayabilmesi için dinlenebilmesi zorunludur. Komite, çalışma saatlerinin sınırlandırılması ve tatil ve izin günlerinde ücret ödenmesi konularına yoğunlaşmıştır.

7. Madde ile İlişkili UÇÖ Sözleşmeleri

İş Güvenliği ve Sağlığı Sözleşmesi, No.155 (1981)

İşçinin Tazmini (Mesleki Hastalıklar) Sözleşmesi, No. 42. (1934)

İşçinin Tazmini (Kazalar) Sözleşmesi No. 17. (1925)

İş teftişi Sözleşmesi, No.81 (1947)

İş teftişi (Tarım), No.129. (1969)

Asgari Ücret Belirleme Sözleşmesi, No.131. (1970)

Eşit Ücret Sözleşmesi, No.100 (1951)

Haftalık Dinlenme (Sanayi) Sözleşmesi, No.14 (1921)

Haftalık Dinlenme (Ticaret ve Bürolar) Sözleşmesi, No. 106 (1957)

Ücretli Tatil Sözleşmesi (Düzeltilmiş), No.132 (1970)

Çalışma Saatleri (Sanayi) Sözleşmesi, No. 1 (1919)

Çalışma Saatleri (Ticaret ve Bürolar) Sözleşmesi, No.30 (1930)

Haftada 40 Saat çalışma Sözleşmesi, No.47 (1935)

Tavsiyeler

Çalışma saatlerinin Düşürülmesine ilişkin Tavsiye, No.116 (1962)

Raporlama için Kontrol Listesi

Aşağıdaki kontrol listesi 7. maddenin genel çerçevesine işaret eder. Her bir sorunun sonunda verilen Madde numaraları Sözleşmenin ihlal edilebilecek hükümlerini göstermektedir.

1. Ücretler adil mi? Madde 7 (a)(i)
2. Asgari ücret işçiye ve ailesine "nezih bir yaşam standardı" sağlıyor mu? Yani, ücretleri yaşam maliyetini karşılıyor mu ya da üstünde mi ve ulusal ortalama ile kıyaslandığında durum işçini lehine mi? (Madde 7(a)(ii))
3. İşgücünün bütün üyeleri için eşit işe eşit ücret uygulaması var mı? (Madde 7(a)(i))
4. Kadınlar için eşit işe eşit ücret güvence altında mı? (Madde 7(a)(i))
5. İşte güvenlik ve sağlık koşullarını koruyan mevzuat ve destekleyici politikalar var mı? (madde 7 (b))
6. İşgücünün bütün üyeleri için işte yükselmeye eşit fırsatlar var mı? (madde 7(c))
7. Herkes haftada en az bir gün tatil ve yılda iki hafta ücretli tatil hakkına sahip mi? Bu standartı koruyan mevzuat var mı? (Madde 7(d))
8. Çalışanlardan haftada aşırı saatlerde çalışmaları talep ediliyor mu? (örneğin 50 saatin üstünde) (Madde 7(d) Yürürlük (Madde 7 + Madde 2(1))
9. Bu normların uygulanmasını sağlamak için "yeterli" iş müfettişliği var mı? İş müfettişliği sistemi ihtiyacı karşılamak için yeterli düzeyde personele ve araç gerece sahip mi?
10. 7. maddenin ihlaline karşı etkili müeyyideler var mı?

ADİL ve ELVERİŞLİ ÇALIŞMA KOŞULLARINDAN YARARLANMA HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ

İÇERİK	GÖSTERGELER	İHLAL BİÇİMLERİ
Adil bir ücret alma olanağı	<ul style="list-style-type: none"> - İşçinin aldığı aylık ücret tutarı - Maden işçilerinin ortalama ücretinin tüm çalışanların ortalama ücretine oranı 	<ul style="list-style-type: none"> - Alınan ücret yapılan işin zorluğu ve riskleri ile uyumlu değildir
Kendisine ve ailesine onurlu bir yaşam düzeyi sağlayacak bir ücret alma olanağı	<ul style="list-style-type: none"> - İşçinin aldığı ücret tutarı - Yoksulluk sınırı 	<ul style="list-style-type: none"> - Alınan ücret yoksulluk sınırının altındadır
Eşit işe eşit ücret ödenmesi	<ul style="list-style-type: none"> - Aynı işi yapan genç/yaşlı, yerli/yabancı, kadın/erkek ücretlerinde farklılıklar olması 	<ul style="list-style-type: none"> - Aynı işi yapan farklı yaş, cinsiyet, etnik ya da kültürel kökeni farklı bireylere farklı ücret ödeniyor
Üretken bir işte çalışma olanağı	<ul style="list-style-type: none"> - İşyerindeki pozisyonu, çalıştığı alan - Eğitim düzeyi - Kişisel olarak tatmin olma durumu 	<ul style="list-style-type: none"> - İş organizasyonu bilgi, beceri ve yeteneklere göre yapılmıyor - Daha üretken olabileceği başka bir işte çalışma olanağı yok - Mesleki ve teknik eğitime erişim olanağı yok - Çalışma süresinin uzunluğu işi bir angarya haline getiriyor
Güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları	<ul style="list-style-type: none"> - Çalışan teknik eleman sayısı - İşin ve kullanılan makine, araç ve malzemenin 	<ul style="list-style-type: none"> - Kağıt üzerinde var görünen teknik elemanların planlama ve üretim sürecine fiilen katılmaması

	<p>tehlikeleri ve güvenli kullanımı konusunda eğitim verilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> - İşyeri hekimi ve sağlık kurulunun varlığı - Periyodik sağlık kontrolleri - Acil durumlarda sağlık yardımı alma olanağı - Acil durumlarda müdahale hazırlığı (kurtarma ekibi vb.) - İş kazası olma sıklığı - Mesleki hastalığa yakalanma sıklığı - Koruyucu malzeme sağlanması - Günlük ortalama çalışma süresi - İşyerinin denetlenme sıklığı - Riskli durumlarda çalışmayı reddetme olanağı - Makineler çevresinde yeterli çalışma ve güvenlik alanı - Toz, gürültü ve titreşime karşı önlem alınması - Tehlikeli ve patlayıcı maddelerin güvenli biçimde depolanması - Isıtma, 	<ul style="list-style-type: none"> - Riskler ve güvenlik konusunda meslek içi eğitim verilmemesi - Sözleşmeli işyeri hekiminin işyerinde olmaması, ambulans sağlanmaması, sağlık kuruluşlarına uzaklık - Periyodik sağlık kontrollerinin yapılmaması, sonucu konusunda işçiye bilgi verilmemesi, sağlık durumu iyi olmayanların işten çıkartılması - İş kazalarına resmiyet kazandırılmaması, zararların geleneksel yöntemlerle sözde tazmini - Meslek hastalıklarının genel düzeyde bile kabul görmemesi - Koruyucu malzeme sağlanmaması ya da işçinin sağlamak zorunda kalması - Gündüz ve gece çalışmalarının 7,5 saati aşması - Denetim mekanizmasının etkisizliği - Tehlikeli işleri yapmama durumunda işten çıkarılma tehdidi - Makine yerleşiminin uygun olmaması - Toz, gürültü ve titreşime karşı önlem alınmaması,
--	--	---

	<p>havalandırma, aydınlatmanın gerektiği gibi sağlanması</p> <p>- Temiz içme suyu, tuvalet, kişisel temizlik olanağı ve temiz yemek yeme ortamı sağlanması</p> <p>- Acil durumlarda yeraltından farklı çıkış yolları</p>	<p>koruyucu malzeme sağlanmaması</p> <p>- Patlayıcı madde depolarında örn. yıldırımdan korunma tesisatı bulunmaması</p> <p>- Isıtma, havalandırma, aydınlatmanın gerektiği gibi yapılmaması</p> <p>- Temiz içme suyu, tuvalet, kişisel temizlik olanağı ve temiz yemek yeme ortamı sağlanmaması</p> <p>- Acil durumlarda yeraltından farklı çıkış yolları bulunmaması</p>
İşyerinde herkesle eşit, yalnızca kıdem ve yeterlilik esaslarına göre yükselme olanağı	<p>- İşçilere eşit biçimde meslek içi eğitim olanağı sağlanması</p> <p>- Her işçinin mevcut uygulamaya bakarak yükselme umudu olması</p>	<p>- Mesleki eğitim olanağı sağlanmaması</p> <p>- Yükselme için kıdem ya da yeterlilik dışı ölçütlerin geçerli olması</p>
Ücretli dinlenme olanağı	<p>- Hafta sonu tatili</p> <p>- Yıllık izin</p>	<p>- Hafta sonlarında da çalışma zorunluluğu</p> <p>- Yıllık izin verilmemesi</p> <p>- Çalışmadığı günlerin ücretinin ödenmemesi</p>
Çalışma saatlerinin dinlenme ve sosyal hayata katılmasına olanak verecek bir ölçüde sınırlanması	<p>- Ortalama günlük çalışma süresi (gece/gündüz)</p> <p>- Ortalama haftalık çalışma süresi</p>	<p>- Çalışma sürelerinin uzun olması</p>

III.2.3. Sendikalaşma Hakkı

Sendikalaşma Hakkı (8. Madde)

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler şu hakları sağlamayı taahhüt eder:

a) Herkese kendi ekonomik ve sosyal menfaatlerini korumak ve geliştirmek için sendika kurma ve kendi seçtiği bir sendikaya sadece sendikanın kurallarına tabi olarak katılma hakkı tanınır. Bu hakkın kullanılması ulusal güvenliği veya kamu düzenini veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak için demokratik bir toplumda gerekli olan ve hukuken öngörülen sınırlamalardan başka sınırlamaya tabi tutulamaz;

b) Sendikalara ulusal federasyonlar ve konfederasyonlar kurma ve konfederasyonlara da uluslararası sendikal örgütler kurma ve bunlara katılma hakkı tanınır;

c) Sendikaların serbestçe faaliyette bulunma hakkı, ulusal güvenliği veya kamu düzenini veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacıyla, demokratik bir toplumda gerekli olan ve hukuken öngörülen sınırlamaların dışında herhangi bir sınırlamaya tâbi tutulamaz;

d) Her ülkenin yasalarına uygun bir şekilde kullanılmak üzere grev hakkı tanınır.

2. Bu madde, silahlı kuvvetler veya polis mensuplarının veya devlet idaresinde görevli olanların bu hakları kullanmalarına hukuken öngörülen sınırlamalar konulmasını engellemez.

3. Bu maddenin hiçbir hükmü, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Örgütlenme Özgürlüğü ve Teşkilatlanma Hakkının Korunması ile ilgili 1948 tarihli Sözleşmesine taraf olan devletlere, o Sözleşmede yer alan güvencelere aykırı düşebilecek bir tarzda bir yasa çıkarma ve uygulamaya imkân verecek şekilde tasarruflarda bulunma yetkisi vermez.

Yerine getirme Yükümlülüğü

8. Madde, Sözleşmede yer alan diğer maddelerden farklı bir maddedir. Devletin bu hakkı tanımasını değil sağlamasını gerekli kılar. Sağlama kelimesinin kullanımı, bu hakkın ilerlemeci değil hemen yerine getirilmesi gereken bir hak olduğuna işaret eder. Bunun anlamı, kaynak kısıtlılıklarının yükümlülüğü yerine getirmeme için bir mazeret olarak

kullanılmayacağıdır. Bir araya gelme hakkı, grev hakkı olmaksızın Kişisel ve Siyasal haklar Uluslararası Sözleşmesinin 22. maddesinde de korunmuştur. Dahası Komite, 3 Nolu Genel Yorumunda 8. Maddenin yargısal gücü olduğunu da belirtmiştir.

Kişinin tercihine göre bir sendika kurma ya da üye olma hakkı

Sözleşme tarafından kapsanmayan iki grup bulunmaktadır; kamu hizmetlileri ve yabancı uyruklular. Sözleşmenin 8(2). Maddesi, (1) polisler, (2) silahlı kuvvetler ve (3) Devletin idari birimlerinde çalışanlar açısından Devletleri bu hakkın kullanımına ilişkin zorunluluktan muaf tuttuğu görülmektedir

Özgür Seçim

Bu hak kişileri kendi istekleri dışında bir sendikaya üye olmaya zorlanmaya karşı korur. Bunun için de, seçilecek birden fazla sendikanın olması gereklidir. Bir ülkede yalnızca tek bir sendika olduğunda Komite, o ülkenin bu hakkı ihlal ettiği görüşüne varır. Temel sorun, işçilerin farklı sendika kurabilmeleri ya da farklı sendikalar arasında seçim yapabilmeleridir.

Koşullar

Komite, özellikle hükümetlerin sendikalar yasal olarak tanınmadan önce asgari üyelik empoze edip etmedikleri ve belirli bazı alanlarda sendika üyeliğini kısıtlayıp kısıtlamadığı ile ilgilenmiştir. Raporlama Rehberinin 2(d) maddesinde Taraf Devletlerden bunlara yönelik bilgi talep ederler.

Sendikal faaliyetlerin özgürce yürütülmesinin koşulları ve buna ilişkin sınırlamaları ayrıntılı olarak belirtin. Bu koşul ve sınırlamalardan olumsuz olarak etkilenen sendikalar hangileridir? Toplu sözleşme hakkının geliştirilmesi için alınan tedbirler nelerdir?

Bunlar sendikaların oluşturulması üzerindeki genel kısıtlamaların bileşenleridir.

Kısıtlamalar

Komite'nin 8. Maddeyi ele almasındaki temel kaygısı, sendikaların oluşturulması üzerindeki kısıtlamaların niteliği ve derecesidir. Sözleşmenin 8(1)(a) maddesine göre haklar yalnızca eğer kısıtlama (1) kanunla tanımlanmış ise, (2) demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu düzeni ya da diğerlerinin haklarını korumak için getirilmiş ise kısıtlanabilir. Bu kısıtlamalar, yalnızca 8. Maddeye özgü kısıtlamalardır ve Sözleşmenin 4. Maddesindeki kısıtlamalar 8. Madde açısından uygulanamaz.

Bu terimlerin anlamları Avrupa İnsan Hakları mahkemesinin kararlarında açıklığa kavuşturulmuştur. Kanun tarafından tanımlanmış olmanın anlamı, kanunların keyfi olmamasıdır.

Gereklilik- Bu koşulun iki yönü vardır. Birincisi, kısıtlamanın sadece makul ya da arzu edilebilir olmaktan öte zorunlu olması gerekir. Mutlaka baskılayan bir toplumsal ihtiyaca uygun olması gerekir. İkincisi, yürürlüğe konulmuş araçların gözetilen hedeflere/sonuçlara orantısal olması gerekir.

Bunun anlamı, (i) yöntem rasyonel olarak amaç ile ilintili olmalıdır; (ii) kısıtlama hakları gerekli olduğundan daha fazla zedelememelidir.

Bu hakların, sadece üç durum temelinde kısıtlanabileceği unutulmamalıdır. Bu hüküm hakların kısıtlanmasına izin verdiği için, dar olarak yorumlanmalıdır.

Sendikaların Özgürce İşlev Görme hakkı

Toplu Sözleşme

Sendikaların özgürce işlev görmesinin bir diğer önemli yönü, toplu iş sözleşmesi yapabilme yetenekleridir. Toplu sözleşme imzalandığında, bu sözleşme çalışanlarla işveren arasında bağlayıcı bir anlaşma haline gelir.

Toplu sözleşmenin temel değeri, çalışma barışını sağlayan eşit müzakere sürecine izin vermesidir. Toplu sözleşme,

toplumun üretimin durmasından çalışanların da bu sırada oluşan zararlardan korunmasına yardımcı olur.

Toplu sözleşme olanağına sahip olmadıklarında işçiler keyfi biçimde işten çıkarılabilir ya da işçiler adil olmayan bir ücretle çalışmaya zorlanabilir.

Toplu sözleşme olanağı ile, işçiler, adil iş koşulları talep edebilirler ve aralarındaki herhangi bir kişinin adil olmayan biçimde zarar görmesi ya da işten çıkartılması durumunda hep birlikte karşı koyabilirler. Çalışma koşullarının iyileştirilmesinde ve genel olarak refah devletinin gelişmesinde sendikalar en önemli role sahiptirler.

Raporlama rehberinde Komite, Devletlerin ya da hükümetlerin özgür toplu sözleşmeyi yaygınlaştırmak için aldıkları tedbirlere yönelik bilgi sunmasını talep eder. Burada gözetilen konu, her şeyden önce Devletin ya da hükümetin sendikalar ve işverenler arasındaki toplu sözleşme sürecini kısıtlayıcı bir tedbirinin olmaması ya da gereksiz bir engellemenin olmaması durumudur. Bu aynı zamanda hükümetlerin, UÇÖ 98 Nolu Sözleşme ile uyumlu olarak toplu sözleşme olanağını yaygınlaştırma yükümlülüğüne sahip olduğunu belirtir.

"Çalışma şartlarını toplu sözleşmelerle tanzim etmek üzere işverenler veya işveren teşekkülleriyle işçi teşekkülleri arasında ihtiyari müzakere usulünden faydalanılmasını ve bu usulün tam bir surette geliştirilmesini teşvik etmek ve gerçekleştirmek için lüzumu halinde milli şartlara uygun tedbirler alınacaktır. " UÇÖ, 98 Nolu Sözleşme, Madde 4

Kapatılma ya da askıya alınmaya karşı koruma

Özgürce işlev görmek, sendikaları keyfi olarak kapatılmaya ya da askıya alınmaya karşı korunması ile mümkün olur. Sınırlamalar, daha önceki *Kısıtlamalar* bahsinde sözü edilen kanunla tanımlanmak ve zorunlu haller koşullarına uygun olmak zorundadır.

Grev hakkı

Sözleşme, Avrupa Sosyal Şartı (madde 6(4)) ve San Salvador Protokolü (Madde 8(1)(b)) grev hakkını korur. Grev hakkı, sendikaların özgür işleyişinin ve toplu sözleşme hakkının en temel yönünü oluşturur. Komite tarafından da belirtildiği gibi, grev hakkı olmaksızın toplu sözleşme, yararsız bir egzersizdir.

Bu hakkın korunma biçimi, hakkın anayasal koruması, yasa yoluyla korunması, kişisel sorumluluktan muafiyet, gerekçesiz işten çıkarılmaya karşı işçinin korunmasını (greve katıldığı için işten çıkarma haksız bir işten çıkarma olarak kabul edilir) içerir. Bunlar mevzuat yoluyla gerçekleştirilen koruma biçimleridir. İnsan hakları savunucuları için böylesi bir mekanizmanın çalışanlar için etkili bir biçimde mevcut olup olmaması temel bir konudur. Bu bilgi, sendikalardan ve rastgele araştırma yöntemiyle çalışanlardan elde edilebilir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi, bu hakkın izin verilebilir yasal sınırlamalarına ilişkin kriterleri içeren bir liste hazırlamıştır. Kısıtlamalar, greve giden işçilerin uyması gereken yükümlülükleri içerir: (1) yeterli bir sayıya ulaşmış olmak (oylama ya da karar verme sırasında asgari yeterlilikte üyenin olması); (2) Kararın gizli oy sistemiyle alınmış olması; ve (3) işverenin önceden haberdar edilmesi. Komite, UÇÖ 98 Nolu Sözleşmesinin ve bu Sözleşmenin 8. Maddesinin önemli ölçüde aynı olduğunu belirtmiş ve yukarıda sözü edilen kısıtlamaların, Sözleşmenin 8(1(d)) maddesi için de kullanılabileceğini ifade etmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü ile çalışma

Sözleşme ile korunan bütün çalışma hakları, detaylı bir biçimde UÇÖ Sözleşmelerinde bulunabilir. Bu hiçbir biçimde UÇÖ Sözleşmelerini imzalamış bir Devlet için bu sözleşmenin yararsız olduğu anlamına gelmez. Aksine, işçi haklarının uluslar arası insan hakları hukuku yoluyla korunmasının daha etkili olması için UÇÖ Sözleşmeleri ile eşgüdümlü bir çalışmanın yapılması gerekir.

Bu anlamda, bir Devletin UÇÖ Sözleşmeleri kapsamında vermiş olduğu raporlar aktivistler için izlenmesi gereken

araçlardır. Hem verinin toplanması açısından hem de ortaya çıkan boşluklar açısından bu raporlar kıymet kazanır. Ekonomik, Sosyal ve kültürel haklar bağlamında hazırlanmış raporlar aynı zamanda UÇÖ'ne de sunulmalıdır.

Raporlama

Aşağıdakiler 8. maddenin genel çerçevesi ile ilişkilidir. Her sorunun sonunda yer alan Madde numarası ihlal edilme olasılığı olan Sözleşme hükmünü belirtmektedir.

1. (Kamu çalışanlarının dışında) kendi özgür iradeleriyle bir sendika kurma ve sendikaya katılma hakları engellenenler var mı? (Mad.8(1)(a))
2. Polis, silahlı kuvvetler ya da hükümet idaresinde çalışanların hakları sınırlandırılmış ise, bu sınırlamalar kanunlarda yer alıyor mu? (Mad. 8(2))
3. Tüm çalışanlar kendi sendikalarını seçme özgürlüğüne sahip mi? (Mad.8(1)(a))
4. Sendikalara üyelik için hükümetin empoze ettiği koşullar var mı? (Mad.8(1)(a))
5. Sendikaların oluşmasında kanunla getirilmiş kısıtlamalar var mı? Bu kısıtlamalar gerekli mi?
(Mad.8(1)(a))
6. Sendikalar, kendi iç yapılarını biçimlemede özgür mü?
(Mad.8(1)(c))
7. Toplu Sözleşme üzerinde herhangi bir kısıtlama var mı?
(Mad.8(1)(c))
8. Hükümet ya da özel aktörler grev hakkının kullanımını kısıtlıyor mu? Bu kısıtlamalar kanunda yer alıyor mu ve gerekçelendiriliyor mu? (Mad.8(1)(d))
9. Bu hakların yasal korunması var mı? Bu koruma etkili mi?

SENDİKA HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ

İÇERİK	GÖSTERGELER	İHLAL BİÇİMLERİ
Sendika kurma ya da dilediği sendikaya girme olanağı	<ul style="list-style-type: none">- Sendikalı işçi oranı- Sendikal örgütlenme ihtiyacı duyan işçi oranı- İşkolunda birden fazla sendikanın varlığı	<ul style="list-style-type: none">- Üye fişlerinin noter tarafından onaylanma zorunluluğu- İşçileri sendikadan istifa ettirmek amacıyla baskı uygulama- Öncelikle örgütlenme çabalarına önderlik edenler olmak üzere işçi çıkarma
İşyerinde örgütlü sendikaya üye olmama ya da başka bir sendikaya üye olma olanağı	<ul style="list-style-type: none">- Mevcut sendikanın yaptığı toplu sözleşmeden yararlanma	
Örgütlenme girişimi sonucu işten çıkarılmama güvencesi	<ul style="list-style-type: none">- Benzer girişimler nedeniyle kapatılan işletme sayısı- Benzer girişimler nedeniyle işten çıkarılan işçilerin varlığı- Denetimler ya da yargı süreci sonunda işe dönme olasılığı (varsa gerçekleşme oranı)- Sendikalı işçi oranı	<ul style="list-style-type: none">- Farklı gerekçeler üreterek işten çıkarma- Hak arama süreçlerinin karmaşık ve uzun olması
Sendikanın üyeleri adına toplu pazarlık yapma yetkisine sahip olması	<ul style="list-style-type: none">- Ücretler ve sosyal haklarda gelişme	<ul style="list-style-type: none">- İşkolu yetki barajı- İşkolunda çalışan toplam işçi sayısının yüksek gösterilmesi- Yetki belirleme sürecinin karmaşıklığı ve uzunluğu

Sendikanın üyelerinin ekonomik ve sosyal çıkarlarını geliştirmek ve korumak amacıyla özgürce faaliyette bulunma olanağı		
Grev hakkı	<ul style="list-style-type: none">- Sendikalı işçilerin ücretleri ve sosyal haklarının gelişimi- Grevde kaybolan işgünü sayısının gelişimi	<ul style="list-style-type: none">- Grev hakkının kullanılmasının mevzuat ve uygulamalarla kısıtlanması
Kamu makamlarının örgütlenme, toplu sözleşme ve grev haklarının kullanılmasına engel olacak müdahalelerde bulunmaması	<ul style="list-style-type: none">- Ölüm ya da yaralanma ile sonuçlanan kazalar sonrası denetim raporları sonucu kapatılan iş yeri sayısı	<ul style="list-style-type: none">- Yasal girişimlere bile kolayca kilif bulunarak işçilerin kolayca cezalandırılmaları, en azından işsiz bırakılmaları- İşverenlerin cezalandırılması ya da en azından tazminat ödeme zorunda bırakılmasının ise olanaksız hale getirilmesi

III.2.4. Yeterli Yaşam Standardına Sahip Olma Hakkı

Yeterli yaşam Standardına Sahip Olma Hakkı

(11. Madde)

1. Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler herkese, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir biçimde, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkını tanır. Taraf Devletler bu hakkın gerçekleştirilmesini sağlamak için, kendi serbest iradelerine dayalı uluslararası işbirliğinin esas olduğunu kabul ederek, uygun tedbirleri alırlar.

2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, açlıktan kurtulmanın herkes için temel bir hak olduğunu kabul ederek, kendi başlarına ve uluslararası işbirliği yoluyla, özel programlar da dahil, aşağıdakiler için gerekli olan tedbirleri alırlar:

a) Teknik ve bilimsel bilgiyi tam olarak kullanarak, beslenme prensipleri ile ilgili bilgileri duyurarak ve doğal kaynakların etkili bir biçimde geliştirilmesini ve kullanımını sağlayacak bir yolla tarım sistemlerini ilerleterek veya reform yaparak, üretme, üretilenleri saklama ve dağıtma yöntemlerini geliştirmek;

b) Yeryüzündeki besin kaynaklarının ihtiyaçlara göre eşit dağıtılmasını sağlamak için, gıda ihraç eden ve gıda ithal eden ülkelerin sorunlarını dikkate almak.

Yeterli yaşam standardına sahip olma hakkı, Sözleşmedeki en önemli haklardan biridir. Bu maddede beslenme, giyinme ve barınma konularından açlıkla bahsedilmektedir. Ancak yeterli yaşam standardı kavramından yola çıkılarak ele alınması gereken bir insanın temel ihtiyaçları su, kanalizasyon sistemi, ulaşım, sağlık, eğitim ve kültür tesislerini de kapsar. Bunlarla da sınırlı değildir.

Bu madde de önemle vurgu yapılan bir diğer konu da açlıktan kurtulma hakkıdır. Yeterli yaşam standardına sahip olma hakkının yanında bu konunun vurgulanması bu günün dünyasında yüz milyonlarca insanın açlıktan kıvranmalarına ve yaşam haklarının doğrudan ihlal ediliyor olmasına neden olan, gelir dağılımındaki eşitsizlikten kaynaklanan yoksulluk sorununun önemini kabul edilmesi anlamını taşır.

Su ve kanalizasyon gibi ihtiyaçlar Sözleşmenin 12. Maddesinde yer alan Sağlık Hakkı ile de yakından ilgilidirler ve söz konusu hakkın gerçekleşmesi için zorunlu unsurlardır.

YETERLİ BESLENME HAKKI

Komitenin 12 No'lu Genel Yorumu'na göre:

“Yeterli beslenme hakkının esas içeriği:

Kişilerin beslenme ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli, zararlı maddeler içermeyen ve belirli bir kültür için kabul edilebilir nitelik ve nicelikte olan besinin mevcudiyeti;

Bu tür besinlere sürdürülebilir yollardan ve diğer insan haklarının gerçekleştirilmesiyle çelişmeyecek bir şekilde erişim”dir.

“**Beslenme ihtiyaçları**, beslenmenin bir bütün olarak, cinsiyet ve mesleğe göre ve yaşam döngüsünün bütün evrelerinde insanın psikolojik ihtiyaçları ile uyum içinde olan fiziksel ve zihinsel büyüme, gelişim ve koruma, ve fiziksel aktivite için gerekli olan besinlerin bir karışımını içermesi anlamına gelir.”

“**Zararlı maddeler içermeme** besin güvenliği ve gıda maddelerinin, besin yapısını değiştirme ve/veya kötü çevresel hijyen veya besin zincirinin farklı aşamalarındaki uygun olmayan işlemler yoluyla bozulmasını ve kirlenmesini engellemek için hem kamusal hem de özel araçlarla bir dizi koruyucu önlemler için şartları ortaya koyar; doğal olarak oluşan toksinleri belirlemek ve engellemek veya ortadan kaldırmak için de çaba harcanmalıdır.

“**Kültürel kabul edilebilirlik veya tüketici kabul edilebilirliği** besin ve besin tüketimiyle ilişkilendirilmiş olan besin temelli olmayan değerlere dair algıyı ve erişilebilir besin tedarikinin doğası ile ilgili olarak bilgi sahibi tüketici kaygılarını mümkün olduğunca dikkate alma ihtiyacına işaret eder.”

hakkını kullanmaya muktedir değilse, Devletin o hakkı doğrudan yerine getirme (sağlama) yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük, doğal felaket veya diğer felaket kurbanı kişiler için de geçerlidir.”

“Bir Devletin en azından açlığın olmaması için gerekli olan asgari düzeyde yükümlülüğünü yerine getirememesi halinde Sözleşmenin ihlali söz konusudur.”

“Taraflar bir Devlet kaynak sınırlılıklarının, kendi kendilerine besine erişimlerini güvence altına alamayanların besine erişimlerini sağlamayı mümkün kılmadığını öne sürüyorsa, Devlet öncelikli meselesi olarak söz konusu asgari yükümlülükleri yerine getirmek için emrindeki bütün kaynakların kullanımına yönelik her türlü çabanın gösterildiğini ispatlamak durumundadır.”

“Kontrolü dışındaki nedenlerden dolayı yükümlülüklerini yerine getiremediğini ileri süren bir Devlet, durumun bu olduğunu ve gerekli besinin/gıdanın mevcudiyetini ve erişilebilirliğini sağlamak için uluslararası yardım elde etme konusundaki çabalarının başarısız olduğunu ispat etmekle yükümlüdür.”

SU HAKKI

Komitenin 13 No’lu Genel Yorumu’na göre:

“Su hakkının özellikle hayatı idame için en temel koşullardan biri olması sebebiyle, bu hakkın yeterli bir yaşam standardının sağlanması için güvence altına alınan haklar arasında bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır.”

“Su hakkı, aynı zamanda, mümkün olan en yüksek seviyedeki sağlık standartlarına sahip olma hakkı (12. Madde, 1. Paragraf) ve yeterli beslenme ve barınma hakkı (11. Madde, 1. Paragraf) ile ayrılmaz bir ilişki içindedir.”

“Dünya üzerinde bir milyardan fazla kişi, temel su kaynaklarına erişimden yoksunken, suyun sürekli olarak

kirlenmesi, tükenmesi ve eşitsiz dağılımı, mevcut yoksulluğu daha da kötü bir hale getirmektedir.”

“Komite, yeterli beslenme hakkının gerçekleştirilmesi için, tarıma yönelik su kaynaklarına sürekli erişimin sağlanmasının önemini belirtmektedir.”

“Su hakkı için gerekli olan su farklı durumlara göre çeşitlilik gösterse de, aşağıdaki etmenler her türlü şart altında geçerlidir:

Mevcudiyet. Her bir kişi için sağlanan su, kişisel ve ev içi kullanım için yeterli ve sürekli olmalıdır; bu türden kullanımlar arasında suyun içme, kişisel sağlığı koruma, çamaşır yıkama, yiyecek hazırlama, kişisel ve hane halkı sağlığını koruma amacıyla olağan kullanımı yer almaktadır.”

Nitelik. Tüm kişisel ve ev içi kullanım için gereken su güvenli olmalıdır; bu nedenle su, insanın sağlığını tehlikeye sokabilecek mikroorganizmalardan, kimyasal maddelerden ve radyolojik *tehlikelerden* arınmış olmalıdır.”

Erişilebilirlik. Taraf Devletlerin yargı alanı dahilinde, su ve suyla ilgili tesis ve hizmetlerin hiçbir ayırım gözetmeksizin herkes tarafından erişilebilir olması zorunludur.”

Fiziksel Erişilebilirlik. Su ve suyla ilgili yeterli tesis ve hizmetler, nüfusun tüm kesimleri tarafından güvenli bir biçimde erişilebilir olmalıdır.”

Ekonomik erişilebilirlik. Su ve suyla ilgili tesis ve hizmetler herkes tarafından karşılanabilir olmalıdır. Suyun güvenliğinin sağlanması ile ilgili doğrudan ve dolaylı masraf ve ücretlerin ödenebilir olması”

Ayırım gözetmeme. Su ve suyla ilgili tesis ve hizmetler, Sözleşme ile yasaklanan nedenlerin hiçbirine bağlı olarak ayırım gözetmeksizin, toplumda en fazla riske açık ve toplum

dışına itilmiş kesimler dahil olmak üzere herkes tarafından kanunen ve fiilen erişilebilir olmalıdır.”

Ayırım gözetmeme ve eşitlik ilkeleri

“Taraflar Devletler, kadınlar, çocuklar, azınlık grupları, yerli halklar, mülteciler, sığınmacılar, yerinden edilmiş kişiler, göçmen işçiler, mahkum ve tutuklular gibi, bu haklarını kullanırken geleneksel olarak zorluklarla karşılaşan kişi ve gruplarla özel olarak ilgilenmelidir.”

“Suyun toplanması ile ilgili olarak kadınların üzerindeki oransız yükün hafifletilmesi gerekmektedir”

“Kayıt dışı insan yerleşimleri ile evsiz kişiler de dahil olmak üzere yoksun kentsel bölgelerin sabit ve düzgün su tesislerine erişebilmesi gerekmektedir. Hiçbir hane, konut veya arsa durumuna bağlı olarak su hakkından mahrum bırakılmamalıdır”

Taraf Devletlerin Yükümlülükleri

“*Saygı duyma [riayet etme] yükümlülüğü*, taraflar Devletlerin su hakkının kullanılmasına doğrudan veya dolaylı yollarla engel olmaktan sakınmasını gerekli kılar.”

“*Koruma yükümlülüğü*, su hakkının kullanılmasına üçüncü kişilerin herhangi bir şekilde müdahalesinin taraflar Devletlerce engellenmesini gerektirmekte”dir.

“Taraflar Devletler, suyun maddi olarak karşılanabilir olmasını sağlamak için, gerekli birtakım tedbirleri almak durumundadır. Bunlar arasında, (a) uygun ve düşük maliyetli bir dizi tekniklerin ve teknolojilerin kullanılması; (b) ücretsiz veya düşük maliyetli su temini gibi uygun ücret politikaları; ve (c) geçim yardımları bulunmaktadır.”

“Taraflar Devletler, şimdiki ve gelecek kuşaklar için yeterli ve güvenli su olmasını sağlamak için geniş kapsamlı ve bütüncül strateji ve programlar benimsemelidir.”

KONUT HAKKI

Komitenin 4 VE 7 No'lu Genel Yorumlarına göre:

“Konut hakkı, bu hakkı kişiye başını sokacak bir çatı sağlayan barınakla özdeşleştiren veya barınağı sadece bir mal olarak gören, dar ve sınırlı bir anlamda yorumlanmaması gerekmektedir. Aksine; güvenli, barış içinde ve insanlık onuruna sahip olarak bir yerde yaşama hakkı olarak görülmesi gerekmektedir.”

“Komite, bu hakka dair yukarıdaki amaca uygun olarak her koşulda dikkate alınması gereken birtakım özelliklerin tanımlanabileceğine inanmaktadır. Bu özellikler şunlardır:

(a) **Kullanım hakkının yasal güvenliği.** Herkesin, ne biçim kullanım hakkı olduğuna bakılmaksızın, kişiyi zorla tahliye, taciz ve diğer tehditlere karşı yasal koruma sağlayacak kullanım hakkının bir derece güvenliğine sahip olması gerekmektedir.”

(b) **Hizmet, malzeme, tesis ve altyapının kullanılabilirliği.** Yeterli bir konut gerekli enerjiye, temizlik ve yıka(n)ma donanımına, gıda depolama araçlarına, çöp toplama sistemine, atık su ve katı atık sistemine ve acil yardım hizmetlerine sürdürülebilir erişime sahip olmaları gerekmektedir.”

(c) **Karşılabilirlik.** Konutla ilişkili ... mali giderlerin, en azından diğer temel ihtiyaçların elde edilmesi ve karşılanmasını tehlikeye atmayacak ya da bunlardan fedakarlık yapmayı gerektirmeyen bir düzeyde olması gerekmektedir. ... Taraf Devletler karşılanabilir bir konut edinemeyenlere konut sübvansiyonu tesis etmelidir.”

(d) **Oturulabilirlik.** Yeterli bir konutun, oturanlarına yeterli bir alan temin edebilmesi, ve onları soğuk, rutubet, sıcak, yağmur, rüzgar veya sağlığa yönelik diğer tehditlere, yapısal tehlikelere ve hastalık taşıyıcı unsurlara karşı koruyabilmesi bakımından oturulacak halde olması gerekmektedir. Oturanların fiziksel güvenliğinin de aynı şekilde sağlanması gerekmektedir.”

“(e) **Erişilebilirlik.** Yeterli konut, buna hakkı olan kişilerin tarafından erişilebilir olmalıdır. Dezavantajlı grupların yeterli konut kaynaklarına tam ve sürdürülebilir erişimi için düzenleme yapılmalıdır.”

“(f) **İskan yeri.** Yeterli bir konutun iş imkanlarına, sağlık bakım hizmetlerine, okullara, çocuk bakım merkezlerine ve diğer sosyal olanaklara erişime imkan verecek bir yerleşim yerinde olması gerekmektedir.”

“(g) **Kültürel yeterlilik.** Konutların inşa edilme biçimi, kullanılan inşaat malzemeleri ve bunları destekleyen politikalar, konutta kültürel kimlik ve çeşitliliği ifade etmeye uygun bir şekilde olanak vermelidir.”

“Yeterli konut hakkının tam anlamıyla gerçekleşmesi için en uygun yöntem, kaçınılmaz bir biçimde, taraf Devletlere göre ciddi farklılıklar gösterecektir; bununla birlikte, Sözleşmede, her bir taraf Devletin bu amaca yönelik gerekli olabilecek her türlü önlemi alması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Bu durum, Küresel Barınma Stratejisinin 32. Paragrafında da belirtildiği üzere, “barınma koşullarının gelişimi için gerekli hedefler tanımlayan, bu amaçları gerçekleştirmek için mevcut kaynakları ve bunları kullanmak için en maliyet etkin yolu belirleyen, ve gerekli önlemlerin uygulanması için sorumlulukları ve zaman sınırlamasını ortaya koyan” değişmez bir ulusal konut stratejisinin kabul edilmesini gerektirecektir.”

“Komite, yeterli konut hakkını oluşturan unsurların çoğunluğu için en azından iç hukuk yollarına başvurma olanağının sağlanması gerektiği görüşündedir. Devletlerin hukuk sistemlerine bağlı olarak, bu alanlar aşağıdakileri içerebilir, ancak bunlarla da sınırlı kalmayabilir: (a) mahkeme kararları aracılığıyla planlı tahliyeleri veya bina yıkımlarını önlemek amacıyla yapılan yasal başvurular; (b) yasadışı bir tahliyeyi takiben tazminat talebiyle başlatılan mahkeme usulleri; (c) kira miktarı, tamirat ve yasal ya da diğer ayırmacılık biçimlerine istinaden ev sahiplerinin (özel ya da kamu) desteklediği ya da içinde bulunduğu yasadışı eylemlere yönelik suç duyuruları; (d) konutların tahsisat ve

mevcutluğuna dair erişime ilişkin her türlü ayırmacılık iddiası; (e) sağlıksız ve yetersiz konut koşullarına ilişkin olarak ev sahipleri aleyhine yapılan Őikayetler.”

“Bu bağlamda, Komite, zorunlu tahliye halinin ilk görünüşte (prima facie) Sözleşme yükümlülükleri ile ters düştüğünü ve ancak en olağanüstü durumlarda ve uluslararası hukukun ilgili prensiplerine uygun olarak haklı gösterilebileceğini düşünmektedir.”

“Zorla tahliyeler” terimi ile, “kişilerin, ailelerin ve/veya toplulukların kendi iradeleri olmaksızın oturdukları evden ve/veya topraktan geçici ya da daimi olarak, ve uygun hukuki veya diğer koruma biçimleri sağlanmaksızın ve bu biçimlere erişim olmaksızın çıkarılmaları” kastedilmektedir.

“Zorla tahliyeler Sözleşme ile koruma altına alınan hakları açıkça ihlal ederken, yaşam hakkı, kişi güvenliği hakkı, kişinin özel yaşamına, aile yaşamına ve konutuna müdahale edilmemesi hakkı ve mülkünden barışçı bir biçimde yararlanma hakkı gibi kişisel ve siyasi hakların ihlal edilmesiyle de sonuçlanabilir.”

“Pek çok zorla tahliye olayı, uluslararası silahlı çatışmalar, i çatışmalar ve toplumsal veya etnik Şiddet nedeniyle ortaya çıkan tahliyelerde olduğu gibi Őiddetle beraber meydana gelmektedir.”

“Zorla tahliyelerin başkaca görüldüğü durumlar kalkınma adına meydana gelen olaylardır. Bununla ilgili tahliyeler arsa ihtilafı nedeniyle, baraj inşaatı veya diğer büyük ölçekli enerji projeleri gibi kalkınma ve altyapı projeleriyle ilgili olarak, kentsel yenileme, konut tadilatı, Őehir güzelleştirme programları, tarım dışı arazilerin tarıma açılması, büyük bir arsa spekulasyonları veya Olimpiyatlar gibi büyük bir spor olayı gerçekleştirmekle ilgili arazi iktisabı tedbirleriyle ilgili olarak yürütülebilmektedir.”

“Devletlerin zorla tahliyelerden bizzat kaçınması ve zorla tahliyeleri icra eden failer veya üçüncü kişiler karşısında ilgili yasaları uygulaması gerekmektedir. Bu yaklaşım ayrıca, yeterli korunma olmadan zorla tahliye edilmeme hakkını

tamamlayan, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 17. Maddesinin 1. Paragrafı ile desteklenmektedir. İlgili hüküm, herkesin diğer şeylerin yanı sıra konutuna yapılan “keyfi veya hukuka aykırı müdahalelere karşı” korunma hakkına sahip olduğunu tanımaktadır. Devletlerin bu hakka saygı duyulmasını güvence altına alma yükümlülüğünün, **mevcut kaynaklara ilişkin ifadelerle nitelendirilmediğinin** de altının çizilmesi gerekmektedir.”

“Zorla tahliyelere ilişkin mevzuatın ... (a) konut ve arsa sakinlerinin kullanım hakkının mümkün olan azami güvenliğini sağlama, (b) Sözleşmeye uygun olması, ve (c) tahliyelerin icra edildiği koşulları çok sıkı denetlemek üzere tasarlanmış olması gerekmektedir.”

“Kadınlar, çocuklar, gençler, yaşlılar, yerel halklar, etnik ve diğer azınlıklar, ve diğer savunmasız birey ve grupların tümü oransız bir biçimde zorla tahliye uygulamalarına maruz kalmaktadırlar. Her türlü gruptaki kadınlar ise, ... evsiz kaldıklarında şiddete ve cinsel istismara maruz kalma riskine özellikle açık olmaları dolayısıyla özellikle riske açık bir grubu oluşturmaktadırlar.”

“Kiranın sürekli olarak ödenmemesi veya kiralanmış bir mülke makul bir sebep olmaksızın zarar verilmesi gibi örneklerde olduğu gibi, hukuken haklı görülebilir kimi tahliyeler söz konusu olsa da, ilgili yetkililer, bu tahliyelerin Sözleşmeye uygun olduğu biçimiyle hukuken izin verildiği ölçüde yerine getirilmesini ve tüm hukuksal başvuru yollarının etkilenen kişilere açık olmasını sağlamakla yükümlüdürler.”

“Taraflar Devletler, herhangi bir zorla tahliye icraatından önce ve özel olarak geniş kapsamlı tahliyelerde, tüm gerçekleştirilebilir alternatiflerin, güç kullanma gereğinden sakınarak ya da en azından minimum düzeyde bunu kullanarak, ve sorundan etkilenmiş gruplara danışarak araştırılmış olmasını sağlarlar. Tahliye emirlerinden etkilenmiş kişiler için hukuki başvuru yolları veya usullerin sağlanması gerekmektedir.”

“Tahliyenin hukuken haklı bir gerekçesi olduğu durumlarda, uluslararası insan hakları hukukunun ilgili hükümlerine tamamen uyularak ve uygunluk ve ölçülülük genel ilkelerine uygun bir biçimde icra edilmesi gerekir.”

“Tahliyelerin bireylerin evsiz kalması veya insan hakları ihlallerine riskine açık bir konumda kalması ile sonuçlanmaması gerekmektedir. Tahliyeden etkilenmiş kişilerin kendi ihtiyaçlarını karşılayamadıkları durumlarda, ilgili taraf Devlet, bu kişilere alternatif olarak konut, yeniden yerleşim veya verimli arazilere erişim gibi seçeneklerin sunulabilmesi için mevcut kaynakları ölçüsünde azami düzeyde tüm uygun tedbirleri almalıdır.”

KONUT HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ

İÇERİK	GÖSTERGELER	İHLAL BİÇİMLERİ
Kullanım hakkı güvenliğine sahip olma	- Tahliye ya da istimlak durumunda yasal itiraz olanağı	- Madencilik faaliyetleri nedeniyle yerleşim alanlarının yeterli tazminat ödenmeden istimlak edilmesi
Elektrik, su, iletişim ve kanalizasyon altyapı hizmetlerinden yararlanma	- Altyapı sistemlerinin varlığı	- Kırsal alanda özellikle su, telefon, televizyon ve kanalizasyon şebekelerinin bulunmaması
Konut maliyetinin karşılanabilir düzeyde olması	- Aylık ücret tutarı - Aylık kira tutarı - Ortalama konut fiyatı	- Topraksız ve yoksul kesimlerin konut sahibi olabilmesi için politikalar üretilmemesi
Konutun oturulabilir, yaşanabilir	- Aile nüfusu - Konut kullanım alanı	- Konutların genel olarak yeterli yapım bilgisine sahip olmayan sahipleri tarafından yapılmasının

olması	<ul style="list-style-type: none"> - Konutun yapım tekniği (kagir, ahşap, kerpiç ya da betonarme) - Isıtma biçimi ve yalıtım olanağı - Rutubet, güneş alma - Ev-ahır ilişkisi - Konutun depreme dayanıklılığı - Konutun sel, heyelan vb. afetlere karşı konumu 	<p>denetlenmemesi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mühendis, usta vb. teknik yardım alma olanaklarının azlığı - Kırsal alanda yaşayan insanların yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla kaynak sağlanmasını amaçlayan politikaların oluşturulması/uygulanmasından kaçınılması
Konut edinme olanağına sahip olma	<ul style="list-style-type: none"> - Ev, toprak ya da arsa sahibi olma - Kredi, ucuz arsa vb. temini olanakları - Konut edindirme program, kaynak ve politikaları ile ilgili bilgilere erişim olanağı 	- Kentsel alan dışında konut edindirme politikaları olmaması
Konutun ulaşım için uygun konumda olması	<ul style="list-style-type: none"> - İşyerine uzaklığı - İşyerine ulaşım biçimi - Okul ya da sağlık birimlerine uzaklığı 	<ul style="list-style-type: none"> - İşçilere yeterli, güvenli ve sağlıklı servis araçları sağlanmaması - Okul, sağlık vb. hizmet birimlerinin kolayca ulaşılabilir uzaklıklarda olmaması
Konutun yapısının kültürel	- Eğer var ise (örn: deprem)	- Konut yapımı konusunda katılımcı

kimliğe ve alışılmış yaşam biçimine uygun olması	konutları gibi) kamu eliyle yapılmış konutların yerel yaşam alışkanlıklarına uygunluğu	süreçlerin işletilmemesi
Konut, kişisel yaşam ve iletişimin keyfi müdahalelere karşı güvence altında olması	- Konutun kişisel hayatla ilgili bir dokunulmazlık alanı olduğuna ilişkin bilinç düzeyleri	- Yargı kararı olmaksızın özel yaşamın dokunulmazlığının ihlali

BESLENME HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ

İÇERİK	GÖSTERGELER	İHLAL BİÇİMLERİ
Maden işletmesi çevresindeki yerleşim birim(ler)inde yaşayanlar için:		
Fiziksel ve zihinsel gelişimine yeterli miktarda ve kalitede besin alma güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> - Topraksız ve işsiz işe geçişme biçimi ve sağladığı ayni ya da nakdi girdiler - Aylık ortalama kazanç - Yoksulluk sınırı - Kira, ısınma, gıda vb. gider kalemlerinin aile bütçesindeki ağırlıkları - İstimlak sonucu yerinden edilenlerin içinde üretime katılanların oranı - Yetersiz ya da dengesiz beslenmenin yol açtığı sağlık sorunlarına ilişkin sağlık kurumlarının verileri 	<ul style="list-style-type: none"> - İşsizliğin ve gelir dağılımında eşitsizliğin artmasına yol açan politikalar uygulanması - Madencilik faaliyetleri nedeniyle toprakların istimlak edilerek insanların tarımsal üretimden koparılması - Tarım alanlarının başka amaçlarla kullanımının engellenmemesi - Tarım ve toprak reformu yapılmaması - Tarıma sağlanan desteklerin kesilmesi - Tarımsal girdi fiyatlarının yükseltilen politika ve uygulamalar

	<ul style="list-style-type: none"> - Bu verilerin cinsiyete göre dağılımı - Aylık olarak tüketilen et ve süt miktarı - Günlük ekmek tüketim miktarı - Yeterli ve dengeli beslenme ile ilgili bilgi düzeyleri 	
Besin maddelerinin zararlı madde içermesine karşı güvence	<ul style="list-style-type: none"> - Besin maddelerinin içerdiği zehirli kimyasallar, hormonlar, antibiyotikler, hastalık yapıcı mikrop ya da virüsler konusunda bilgi düzeyleri - Kamu tarafından yapılan uyarılar konusunda bilgileri - Tarımla uğraşanların gübre, ilaç vb. kullanması, bu konuda teknik bilgiye ulaşma olanağı 	<ul style="list-style-type: none"> - Pazara sunulan besin maddelerinin denetlenmemesi - Besin üretimine teknik eleman katkısını artıracak önlemlerin alınmaması - Zirai ilaç ve gübre satışı ve kullanımının denetlenmemesi - Bu görevleri yerine getirebilecek kamu kurumlarının tasfiye edilmesi - Toplumun bilgilendirilmemesi ve uyarılmaması
Aç kalmama güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> - Aylık gelir düzeyi - Açlık sınırı - Sosyal güvenlik mekanizmalarına erişim olanakları - İşsizlik sigortasından yararlanma olanakları - Kuraklık ya da benzeri nedenlerle ürün alamama durumunda kamu yardımına erişim 	<ul style="list-style-type: none"> - Geleneksel toplumsal dayanışma mekanizmaları zayıflarken sosyal güvenlik mekanizmalarının işletilmemesi

	olanakları	
--	------------	--

BESLENME HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ

İÇERİK	GÖSTERGELER	İHLAL BİÇİMLERİ
Sadece maden işletmelerinde çalışan işçiler için eklenebilecekler:		
Fiziksel ve zihinsel gelişimine yeterli miktar ve kalitede besin alma güvencesi	- Aylık ortalama ücret - Ailenin tarımsal üretim ya da köyden sağladığı nakdi ya da aynı girdiler	- Asgari ücretin bir ailenin tüm ihtiyaçlarının karşılanması yaklaşımı ile hesaplanmaması
Aç kalmama güvencesi	- Aylık ortalama ücret	

III.2.5 Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigorta Hakkı

Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigorta Hakkı (9. Madde)

Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, herkesin sosyal sigorta da dahil olmak üzere sosyal güvenlik hakkını tanırlar.

Sosyal güvenlik ve sosyal sigorta, insanları mutlak bir yoksulluk içine düşmekten koruma biçimleridir. Diğer bir deyişle, sosyal güvence ve sosyal sigorta insanların uygun bir yaşam standartına sahip olmasına olanak tanıyan araçlardır.

Sosyal güvenlik ve sosyal sigorta aynı şey değildir. Sosyal güvenlik, hükümet tarafından faydalanan kişi üzerine herhangi bir maliyet yüklenmeksizin sunulan sosyal güvenlik ağıdır. Örnekleri, devlet tarafından yoksullara sağlanan gıda, yakacak vb. yardımlar ile sağlık yardımlarıdır. Sosyal sigorta ise, yararlanan kişinin ödeme yaptığı bir sosyal koruma sistemidir. Emeklilik ve işsizlik sigorta programları çalışanların ücretlerinden yapılan düzenli kesintiler yoluyla işletilir.

Bu programlar, yeterli yaşam standardına sahip olacak düzeyde para ödenip ödenmediğini ortaya çıkarmak üzere incelenebilirler. Bunu belirlemenin en kolay yolu, yaşam maliyetleri ile desteğin miktarını kıyaslamaktır. Yapılan ödemeler, yaşam maliyetlerinin altında kaldığında sosyal güvenlik ve yeterli yaşam standardına sahip olma hakları ihlal edilmiş olabilir.

Hatırlanması gereken durum, sosyal güvenlik etrafında yapılan siyasi söylem iki yolla çok güçlüdür. Birincisi, devletler ne kadar zengin olurlarsa olsunlar bunu karşılayamadıklarını ileri sürerler. İkincisi ise özellikle Batı ülkelerinde refahın bağımlılık yarattığı iddiasıdır. Bu nedenle, aktivistlerin sosyal güvenlik ya da sigortanın toplum için tek seçenek olduğunu gösterebilmeleri beklenir. Fiziksel engelliler ya da hastalıklar ya da iş yokluğu birer gösterge olarak kullanılabilir. Aynı zamanda hükümetin diğer bütçe kalemlerine, yani orduya, yatırımlar için yapılan altyapı gibi kalemlere ne kadar para ayırdığını göstermek de yararlıdır.

Gözden geçirilmiş raporlama Rehberinde Komite, sosyal güvenliğin aşağıdaki biçimlerine ilişkin bilgi talebinde bulunur:

Sağlık yardımı

Hastalık ödeneği

Analık yardımı

İhtiyarlık yardımı

Maluliyet yardımı

Ölüm halinde yardım

İş kazaları ve meslek hastalıkları halinde yardım

İşsizlik yardımı

Aile yardımı

III.2.6 Sağlık Hakkı

Sağlık Hakkı (12. Madde)

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını tanır.

2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek amacıyla alacakları tedbirler, aşağıdakiler için de alınması gerekli tedbirleri içerir:

a) Varolan doğum oranının ve bebek ölümlerinin düşürülmesi ile çocukların sağlıklı gelişmelerinin sağlanması;

Çevre sağlığını ve sanayi temizliğini her yönüyle ileriye götürme;

Salgın hastalıkların, yöresel hastalıkların, mesleki hastalıkların ve diğer hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü;

Hastalık halinde her türlü sağlık hizmetinin ve bakımının sağlanması için gerekli şartların yaratılması.

Sağlık hakkı, diğer insan haklarının gerçekleşmesiyle çok yakından ilgili ve hatta bu hakların gerçekleşmesine bağlıdır; ve bu haklar, Uluslararası Haklar Bildirgesinde de geçtiği üzere yiyecek, konut, çalışma, eğitim, insanlık onuru, ayrımcılığa maruz kalmama, eşitlik, işkencenin yasaklanması, mahremiyet ve bilgiye erişim hakları ile toplanma, örgütlenme ve hareket özgürlüklerini kapsamaktadır. Bu ve diğer hak ve özgürlükler, sağlık hakkının ayrılmaz unsurlarına işaret etmektedir.

Bir insan hakkı olarak sağlık hakkı pek çok uluslararası araçta tanınmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. Maddesinin 1. Paragrafı, "herkesin gerek kendisi, gerek ailesi için yiyecek, giyecek, konut, sağlık bakımı ve gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere sağlığına ve esenliğine uygun bir yaşam düzeyine sahip olma hakkı" olduğunu beyan etmektedir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, uluslararası insan hukuku içinde sağlık hakkı konusunda en kapsamlı maddeyi

sunmaktadır. Buna göre, Sözleşmenin 12. Maddesinin 1. Paragrafı, taraf Devletlerin, “herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını” tanıdığını belirtirken, aynı maddenin 2. Paragrafı, “Devletlerin bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek amacıyla alacakları tedbirleri” açık bir biçimde sıralamaktadır.

Sağlık hakkı ayrıca, diğer insan hakları araçlarının yanı sıra, 1965 tarihli Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesinin 5 (e) (iv). Maddesinde, 1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 11.1 (f) ve 12. Maddelerinde ve 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesinin 24. Maddesinde tanınmaktadır. 1996 yılında gözden geçirilen 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı (11. Madde), 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halk Hakları Şartı (16. Madde) ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanındaki Ek Protokolü (10. Madde) gibi muhtelif bölgesel insan hakları araçları da sağlık hakkını tanımaktadır. Benzer şekilde, sağlık hakkı, İnsan Hakları Komisyonunca¹ ve ayrıca, 1993 tarihli Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı ile diğer uluslararası araçlarda da beyan edilmiştir

Sağlık hakkı, sağlıklı olma hakkı gibi anlaşılmamaktadır. Sağlık hakkı, hem hakları hem de özgürlükleri içermektedir. Bu çerçevede sağlık hakkı cinsel ve üremeye ilgili özgürlükler dahil kişinin kendi sağlık ve bedenini kontrol etme hakkını ve müdahaleye maruz kalmama hakkını; örneğin, işkence görmeme hakkı, rıza olmadan tıbbi tedavi ve işleme tabi tutulmama hakkını içermektedir. Buna karşılık haklar, mümkün olan en yüksek seviyedeki sağlık durumuna ulaşabilmeleri için insanlara eşit imkanlar sunan bir sağlık koruma sistemine sahip olma hakkını içermektedir.

Sağlık hakkı, her türlü biçim ve düzeyde, zaruri ve birbiriyle ilgili aşağıdaki unsurları içermektedir; bu unsurların, tam olarak uygulanması, belirli bir taraf Devletin bünyesi içindeki mevcut koşullara bağlı olacaktır:

Mevcudiyet: Genel sağlık ve sağlık bakım tesislerinin, sağlıkla ilgili mal ve hizmetlerin ve ayrıca programların işleyişinin, taraf Devlet'in sınırları içerisinde mevcut olması gerekir. Bu tesis, mal ve hizmetlerin kesin niteliği taraf Devletlerin kalkınma düzeyi de dahil olmak üzere pek çok etmene bağlı olarak farklılıklar göstermekle birlikte asgari düzeyde aşağıdakilerin sağlanmasını içermelidir:

- güvenli ve içilebilir su kaynaklarına erişimi
- yeterli sağlık koruma koşullarını,
- hastane, klinikler ve diğer sağlık yapılarını,
- lke koşullara göre rekabet edebilir maaş alan uzman sağlık personeli ve diğer profesyonel personelleri,
- Dünya Sağlık rgtnn Temel İlaçlar Eylem Programında tanımlanan temel ilaçları içermektedir;

Erişilebilirlik: Sağlık tesisleri, mal ve hizmetlerinin taraf Devletlerin yargı yetkisi dahilinde, ayrımcılık yapılmaksızın herkesin erişimine açık olması gerekmektedir. Erişilebilirliğin birbiriyle keşişen dört boyutu bulunmaktadır:

Ayrımcılık yapılmaması:. Sözleşme, 2. Maddenin 2. Paragrafı ve 3. Maddeye dayanarak, sağlık bakımına ve sağlığı belirleyici etmenlerine, ve ayrıca bunların tedarik edilmesi için gerekli araç ve ehliyetlere erişimde yaşanan; ve sağlık hakkına eşiş bir biçimde sahip olunmasını veya bu hakkın eşiş olarak kullanılmasını geçersiz kılma veya buna zarar verme kastı ya da etkisine sahip olarak ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka türlü düşünce, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, fiziksel veya zihinsel engel, sağlık durumu (HIV/AIDS dahil), cinsel tercih ve sivil, siyasi, toplumsal veya diğer statülere dayalı olarak yapılan her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır. Komite, sağlıkla ilgili ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik strateji ve programların

çoğununun aralarında bulunduğu pek çok tedbirin asgari düzeydeki kaynak gereksinimiyle ve ilgili mevzuatın kabulü, değişikliği ya da yürürlükten kaldırılması veyahut da bilgi yayma yoluyla sürdürülebileceğinin altını çizmektedir. Komite, bununla ilgili olarak, 3 No'lu genel yorumun 12. Paragrafını hatırlatmaktadır; ve buna göre, bir toplumdaki riske açık gruplar, ciddi kaynak sıkıntısı yaşandığı zamanlarda bile nispeten düşük maliyetli hedef programlarıyla korunmalıdır. (14. nolu Genel Yorum, 18.paragraf);

Fiziksel erişim: sağlık tesisleri, mal ve hizmetleri toplumun tüm kesimlerinin, ve özellikle de etnik azınlıklar ve yerel halklar, kadınlar, çocuklar, ergenler, yaşlılar, engelli kişiler ve HIV/AIDS'li kişiler gibi genel nüfusun en savunmasız veya dışına itilmiş kesimlerinin güvenli fiziksel erişimine açık olmalıdır. Erişebilirlik, ayrıca, sağlık hizmetlerinin ve güvenli ve içilebilir su kaynakları ve yeterli sağlık koruma koşulları gibi sağlığın belirleyici etmenlerinin kırsal kesimlerde yaşayan kişiler dahil herkesin erişimine açık olması anlamına gelmektedir.

Ekonomik erişim (karşılabilirlik): sağlık tesisleri, mal ve hizmetleri herkesin ekonomik olarak karşılayabileceği şekilde olmalıdır. Sağlık bakım hizmetlerinin ve ayrıca sağlığın belirleyici etmenlerinin ücretlendirilmesi denklik ilkesine dayanmalı; ve böylelikle, kamu veya özel olsun bu hizmetlerin, toplumsal olarak dezavantajlı gruplar da dahil herkes tarafından karşılanabilir olması güvence altına alınmalıdır. Denklik ilkesi ise, daha yoksul hane halklarının, daha zengin hane halklarına kıyasla oransız bir şekilde sağlık harcamalarının yükü altına girmemelerini gerekli kılmaktadır;

Bilgiye erişim: sağlıkla ilgili konularda, bilgi ve fikir isteme, alma ve verme haklarını içerir. Ancak, bilgiye erişebilirlik, mahremiyetin söz konusu olduğu kişisel sağlık verilerine sahip olma hakkını ihlal etmemelidir;

Kabul edilebilirlik: tüm sağlık tesisleri, mal ve hizmetleri tıp etiğine saygılı ve kültürel açıdan uygun olmalıdır; yani bireylerin, azınlıkların, halk ve toplulukların kültürlerine saygılı, toplumsal cinsiyete ve yaşam döngüsünün gerekliliklerine duyarlı olmalı, ve ayrıca mahremiyete saygı duycak ve ilgili kişilerin sağlık durumunu iyileştiren biçimde düzenlenmelidir.

Kalite: Kültürel olarak kabul edilebilir olan sağlık tesisleri, mal ve hizmetleri aynı zamanda tıbben ve bilimsel olarak da uygun ve iyi kalitede olmalıdır. Bu, diğer Şeylerin yanısıra, nitelikli sağlık personelini, bilimsel olarak onaylanan ve tarihi geçmemiş ilaç ve hastane ekipmanını, güvenli ve içilebilir içme suyunu ve yeterli sağlık koruma koşullarını gerekli kılmaktadır.

Bunlar sağlık hakkının temel ögeleri olduğu için, Devletlerin yurttaşları için sağlaması gereken temel haklardır. Örneğin herhangi bir telafi mekanizması geçirmeden belirli bir hastahane kapatıldığında Devletin, sağlık hakkına ilişkin mevcudiyeti ihlal ettiği ileri sürülebilir.

Bir diğer önemli nokta ise, bunların temel ögeler olmasıdır. Aktivistler kendi toplumlarında sağlık hakkına ilişkin başka diğer temel açıları da irdeleyebilirler. Örneğin, salgın bir hastalık zamanında acil sağlık bakımı hizmetelerinin sunumu vb.

Taraf Devletlerin Genel Yükümlülükleri

Sözleşme hakların giderek artan bir Şekilde geerleştirilmesini tanımakla ve mevcut kaynakların sınırlı olmasından kaynaklanabilecek sıkıntıları kabul etmekle birlikte, taraf Devletlere hemen işlerlik kazanması gereken çeşitli yükümlülükler yüklemektedir. Bu yükümlülükler:

hakkın ayırımcılık yapılmaksızın kullanılmasını güvence altına almak, ve

hakkın tam anlamıyla geerleştirilmesi için gerekli her türlü tedbiri almayı içermektedir.

Sözleşmede yer alan diğer tüm haklar için geçerli olduğu üzere, sağlık hakkıyla ilgili tedbirlerin geriletici nitelikte olması hakkın ihlal edildiği anlamına gelecektir. Geriletici tedbirlerin kasten alınması durumunda, taraf Devletler, bu tedbirlerin tüm mevcut seçeneklerin dikkatli bir şekilde incelenmesinden sonra ortaya konduğunu ve Sözleşmede sağlanan hakların tümüne referansla ve ilgili taraf Devletin mevcut kaynaklarının tam anlamıyla kullanılması bağlamında uygun şekilde gerekçelendirildiğini kanıtlama yükümlülüğü altındadır. (14 Nolu Genel Yorum, paragraf 32)

Aktivistler, Devletin alternatifleri gözden geçirip geçirmediğini ve kesintilerin Sözleşmedeki hakların bütünlüğü açısından haklı olup olmadığını tanımlamalıdır.

Devletlerin Özel Yükümlülükleri

Saygı duyma yükümlülüğü

Devletler, özel olarak,

hükümlü veya tutuklular, azınlıklar, sığınmacılar veya yasadışı göçmenler de dahil herkesin önleyici, tedavi ve teskin edici sağlık hizmetlerine eşit erişimlerini gözardı etmektен veya sınırlamaktan imtina etme;

Devlet politikası olarak ayrımcı politikalar yürürlüğe koymaktan kaçınma; ve

Kadınların sağlık statüsü ve ihtiyaçlarıyla ilgili olarak ayrımcı uygulamalar ortaya koymaktan kaçınma

yoluyla sağlık hakkına saygı duyma yükümlülüğü altındadır.

Ayrıca Devletler, sağlıkla ilgili bilgileri sansürlemekten, geri çekmekten veya kasten yanlış yorumlamaktan ve ayrıca insanların sağlıkla ilgili konulara katılımını engellemekten kaçınmalıdır.

Devletler, buna ek olarak, örneğin devlet tesislerinin endüstriyel atıklarla hava, su ve toprağı yasal olmayan biçimlerde kirletmesinden; nükleer, biyolojik veya kimyasal

silahların test edilmesi insan sağlığına zararlı maddelerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanıyorsa, bunları kullanmaktan veya test etmekten; ve cezai bir tedbir olarak sağlık hizmetlerine erişimi sınırlandırmaktan (örneğin, silahlı çatışma dönemlerinde bunu yapıp uluslararası insani hukuku ihlal etmekten) kaçınılmalıdır.

Koruma yükümlülüğü

Koruma yükümlülüğü, diğer şeylerin yanı sıra,

Devletlerin üçüncü kişiler tarafından tedarik edilen sağlık bakımı ve sağlıkla hizmetlerine eşit erişimi sağlayacak yasal düzenlemeleri yapma veya bununla ilgili başka tedbirler alma;

Sağlık sektörünün özelleştirilmesinin sağlık tesislerinin, mal ve hizmetlerinin mevcudluğu, erişilebilirliği, kabul edilebilirliği ve niteliği için bir tehlike oluşturmamasını güvence altına alma;

Üçüncü kişilerce pazarlanan tıbbi ekipman ve ilaçları denetleme; ve pratisyen hekimlere diğer sağlık personelinin uygun standartta eğitim, bilgi ve etik davranış kurallarına sahip olmalarını sağlama görevlerini içerir.

Devletler, ayrıca, üçüncü kişilerin insanların sağlıkla ilgili bilgilendirme ve hizmetlere erişimini kısıtlamamasını da güvence altına almalıdır.

Çevresel sağlık ve endüstriyel temizlik Madde 12(2)(b)-

Bu alana ilişkin Devletin yükümlülükleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

- *Mesleki kazalar ve hastalıklar ile ilgili önleyici tedbirlerin alınması;*
- *Güvenli içme suyu ve temel sağlık koşullarının yeterli düzeyde sağlanması; ve*

- *Nüfusun radyasyona, diğer zararlı kimyasallara veya doğrudan ya da dolaylı etkisi olan başkaca çevresel koşullara maruz kalmasının önlenmesi ve azaltılması.*

Ayrıca, sanayi temizliği, çalışma ortamında sağlığı tehdit eden koşulların nedenlerinin, olabildiğince asgari düzeye indirilmesi anlamına gelmektedir. Bu madde, aynı zamanda, yeterli konut ile güvenli ve hijyenik çalışma koşullarını, yeterli yiyecek arzını ve düzgün beslenmeyi kapsamaktadır.

Bu madde sağlıklı çevre hakkı ile birlikte de ele alınmalıdır. Özellikle sanayi atıklarının insanların sağlık hakkı üzerinde yarattığı olumsuz etki raporlama süreçlerinin önemli bir ögesini teşkil etmelidir.

Salgın hastalıklar ve Mesleki hastalıklar (Madde 12 (2-c))

Bu madde,

- *başta HIV/AIDS olmak üzere cinsel yolla bulaşan hastalıklar ile cinsel sağlık ve üreme sağlığını olumsuz yönde etkileyen diğer sorunlar gibi, davranışla ilgili sağlık sorunlarına yönelik önleyici programları ve eğitim programlarının oluşturulmasını;*
- *Çevre güvenliği, eğitim, ekonomik kalkınma ve cinsiyet eşitliği gibi iyi sağlığın belirleyici etmenlerinin ileriye götürülmesini*

gerektirmektedir.

Tedavi hakkı, kaza, salgın hastalık ve diğer benzeri sağlığı tehdit eden koşulların söz konusu olduğu durumlar için acil tıbbi bakım sisteminin oluşturulmasını, ve olağanüstü hallerde afet yardımı ve insani yardımın sağlanmasını içermektedir.

Tıbbi Hizmetler (Madde 12(2-d)) ve Hastalık Durumu

Bu madde Devletlerin,

- temel önleyici, tedavi ve rehabilitasyona yönelik sağlık hizmetleri ve sağlık eğitimine eşit ve zamanında erişimin sağlanmasını;
- düzenli tarama programlarını;
- yaygın hastalıkların, rahatsızlıkların, yaralanmaların ve sakatlıkların tercihen halk sağlığı düzeyinde uygun yollarla tedavisini;
- temel ilaçların teminini; ve
- uygun akıl sağlığı bakım ve tedavisini

içermektedir. Diğer önemli bir nokta ise nüfusun, sağlık sektörünün örgütlenmesi gibi önleyici ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin teminine, sigorta sistemine, ve özellikle de sağlık hakkıyla ilgili hem yerel hem de ulusal düzeyde politik karar alma süreçlerine katılımının geliştirilmesi ve ileriye götürülmesidir.

Sağlık hakkının ihlalleri

Sağlık hakkının gerçekleştirilmesi için mevcut kaynaklarını azami düzeyde kullanmakta isteksiz davranan bir taraf Devlet, Sözleşmenin 12. Maddesi altındaki yükümlülüklerini ihlal etmektedir. Şayet kaynak sıkıntısı bir Devletin Sözleşme altındaki yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmesini olanaksız kılıyorsa, bu Devletin yukarıda bahsedilen yükümlülükleri gerçekleştirebilmek için elindeki mevcut kaynakların tümünü kullanmak konusunda her türlü çabayı göstermiş olduğunu ortaya koyması gerekir. Ancak, yine de taraf Devletlerin, askıya alınamaz ana yükümlülükleri yerine getirmemeleri hiçbir koşulda kabul edilemez.

Sağlık hakkı ihlalleri Devletlerin veya Devletlerin yeterli denetiminde olmayan diğer oluşumların doğrudan eylemleri neticesinde ortaya çıkabilir. Sağlık hakkı kapsamındaki ana yükümlülüklerle bağdaşmayan geriletici tedbirlerin benimsenmesi bir sağlık hakkı ihlalidir. İcrai fiiller nedeniyle ortaya çıkan ihlaller, sağlık hakkının sürekli kullanılabilmesi için gerekli mevzuatın resmen yürürlükten kaldırılması veya askıya alınmasını ve sağlık hakkı ile ilgili önceden var olan iç hukuk ve uluslararası hukuk yükümlülükleri ile alenen ters düşen mevzuat veya politikaların kabul edilmesini içermektedir.

Sağlık hakkı ihlalleri, Devletlerin yasal yükümlülüklerinden kaynaklanan gerekli tedbirleri almaması veya bunları ihmalî neticesinde de ortaya çıkabilmektedir. İhmalî fiiller nedeniyle ortaya çıkan ihlaller, herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkının tam anlamıyla gerçekleşmesine yönelik uygun tedbirlerin alınmamasını; iş güvenliği ve sağlığı ve ayrıca işçi sağlığı hizmetlerine ilişkin ulusal bir politika olmamasını; ve ilgili yasaların icra edilmemesini içermektedir.

Saygı duyma yükümlülüğüne yönelik ihlaller

Saygı duyma yükümlülüğüne yönelik ihlaller Sözleşmenin 12. Maddesinin 1. Paragrafında belirlenen standartlarla ters düşen fiil, politika ve yasalardır; ve bu ihlallerin bedensel zarar, gereksiz hastalık ve önlenebilir ölümlerle sonuçlanması muhtemeldir. Bu türden ihlal örnekleri arasında,

- *fiili veya hukuki ayrımcılık sebebiyle belirli kişi ve grupların sağlık tesisleri, mal ve hizmetlerine erişiminin yadsınmasını;*
- *sağlığın korunması veya tedavi edilmesi ile ilgili hayati bilgilerin kasten saklı tutulmasını veya yanlış yorumlanmasını;*
- *sağlık hakkının herhangi bir unsurunun kullanılmasına engel olan yasa veya politikaların benimsenmesini;*
- *ve Devletlerin, başka Devletlerle, uluslararası örgütlerle veya çokuluslu şirketler ve benzeri diğer oluşumlarla ikili veya çok taraflı anlaşmalara imza atarken sağlık hakkıyla ilgili hukuki yükümlülüklerini dikkate almamalarını*

içermektedir.

Koruma yükümlülüğüne yönelik ihlaller

Koruma yükümlülüğüne yönelik ihlaller, Devletlerin, sağlık hakkının üçüncü kişiler tarafından ihlal edilmesine karşı yargı yetkileri dahilindeki kişileri korumaya yönelik gerekli tüm tedbirleri almamasından kaynaklanmaktadır. Bu kategori altındaki ihlaller

- birey, grup ve şirket eylemlerinin başkalarının sağlık hakkını ihlal etmesinin önüne geçecek düzenlemeleri yapmak konusundaki ihmalkarlıklarını;
- tüketicileri ve işçileri sağlığa zararlı uygulamalara (örneğin ilaç ve yiyecek üreticileri veya ilgili işverenlerinin) karşı korunmamasını;
- tütün, uyuşturucu madde ve diğer zararlı maddelerin üretimi, satışı ve kullanımının caydırılmamasını;
- kadınları şiddete karşı korumayıp faileri cezai takibata tabi tutmamayı;
- sağlığa zararlı geleneksel tıbbi veya kültürel uygulamaların caydırılmamasını; ve
- maden ve imalat sanayisinin su, hava ve toprağı kirletmesini engelleyici yasalar koyup bunları uygulamamayı

içermektedir.

Yerine getirme yükümlülüğüne yönelik ihlaller

Yerine getirme yükümlülüğüne yönelik ihlaller, sağlık hakkının gerçekleştirilmesinin güvence altına alınmasında taraf Devletlerin gerekli tüm tedbirleri almamasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda,

- Herkesin sağlık hakkını sağlamak için planlanmış ulusal bir sağlık politikasının kabul edilip uygulanmaması;
- devlet kaynaklarının, sağlık hakkının başta riske açık ve toplum dışına itilmiş gruplar olmak üzere kişi veya gruplarca kullanılamamasına yol açacak şekilde, yetersiz ya da yanlış tahsis edilmesi;
- sağlık hakkının gerçekleştirilmesine yönelik ulusal düzeyde izlemenin olmaması (örneğin,

sağlık hakkıyla ilgili göstergelerin ve karşılaştırmalı değerlendirme sonuçlarının belirlenmesinin söz konusu olmaması);

- *sağlık tesisleri, mal ve hizmetlerinin dağılımındaki adaletsizliklerin azaltılmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınmaması;*
- *sağlık konusunda toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın benimsenmemesi; ve çocuk ve anne ölüm oranlarının düşürülmemesi*

bu türden ihlallere örnek olarak gösterilebilir.

Mağdurların hakları ve ihlallerin telafisi

Sağlık hakkı ihlali mağduru tüm kişi veya grupların hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkin hukuksal ve uygun diğer başvuru yollarına erişimi olması gerekmektedir. Bu türden ihlallere maruz kalan tüm mağdurların geri iade, telafi, eylemin tekrarı olmamasını sağlama veya güvence altına alma gibi biçimler alan gerekli tazminattan yararlanma hakkı olmalıdır. Ulusal düzeydeki kamu denetçileri insan hakları komisyonları, tüketici forumları, hasta hakları dernekleri ya da benzeri kurumların sağlık hakkı ihlallerini ele alması gerekmektedir.

Sağlık hakkını tanıyan uluslararası araçların iç hukuk sistemine dahil edilmesi tazmin ve telafi edici tedbirlerin kapsam ve etkinliğini ciddi şekilde arttırabildiğinden tüm durumlarda teşvik edilmesi gerekir. Uluslararası hukukun iç hukuk sistemine dahil etmesi, mahkemelerin sağlık hakkı ihlallerine ya da, en azından, ana yükümlülüklerle ilgili ihlallere Sözleşmeye doğrudan referans yaparak bakabilmesini sağlar.

Yargıçlar ve hukukçular, görevlerini yerine getirirken sağlık hakkı ihlallerini daha fazla dikkate almak konusunda taraf Devletlerce teşvik edilmelidir.

Taraf Devletler, sağlık hakkının gerçekleştirilmesinde riske açık ve toplum dışına itilmiş gruplara yardım sağlamak amacıyla insan hakları savunucularının ve sivil toplumun diğer

Üyelerinin çalışmalarına saygı duymalı, ve bu çalışmalarını korumalı, kolaylaştırmalı ve teşvik etmelidir.

Raporlama Kontrol Listesi

1. Bütün insanlar sağlık hakkının temel ve birbiriyle ilişkili öğelerini kullanıyor mu? (B.)

(Bu genel bir soru olarak aşağıdaki diğer sorulara yanıt verilirken birlikte ele alınması gerekir).

2. Hükümet sağlık hakkını mevcut kaynakların azamisini kullanarak uyguluyor mu? (C.1)

3. hakkın ayrımcı olmayan bir temelde kullanımı sağlıyor mu? (C.3)

4. Dha önceden hakkın korunması ile ilgili bir yasa ya da kurum ortadan kaldırılmış mı? (B.4)

5. Uluslar arası alanla ilgili işlerinde hükümet sağlık hakkına saygı gösteriyor mu? (C.5)

6. kaynak kısıtlılığına bakmaksızın temel yükümlülüklerini yerine getiriyor mu? (D.1)

7. Tanımlanmış ihlallerin herhangi birini işlemiş mi? İhlal olabilecek benzeri bir şey yapmış mı yapmamış mı? (D.2)

8. Sözleşme tarafından gereksinildiği biçimde çocukların sağlık hakkını koruyor mu?

9. Çevre sağlığını ve endüstriyel hijyeni korumak üzere mevzuatı uyguluyor mu? (D.5)

10. Salgın hastalıklar ya da mesleki hastalıklara karşı korunmak için uygun adımlar atıyor mu? (D.6)

11. Uygun tıbbi hizmet sunuyor mu? (D.7)

12. Ulusal bir eylem planı var mı (E.1) Bu eylem planı gösterge ve eşiklere sahip mi(E.2) ve uygun telafi mekanizmaları ön görüyor mu? (E.3)?

SAĞLIK HAKKI İÇERİK, GÖSTERGE ve OLASI İHLAL BİÇİMLERİ

İÇERİK	GÖSTERGELER	İHLAL BİÇİMLERİ
Maden işletmesi çevresindeki yerleşim birim(ler)inde yaşayanlar için:		
Temiz içme suyu kullanabilme güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> - Evinde, işyerinde ve sağlık kuruluşlarında temiz içme suyu bulunması - Yerleşim yerinde ortak kullanılan temiz ve yeterli içme suyu kaynak/çeşme bulunması - İçme suyunun tahlilinin düzenli olarak yapıp yapılmadığı - İçme suyunun güvenilir olmaması nedeniyle şişe suyu kullanılması - Yer altı ve yer üstü sularının madencilik faaliyetlerinden önceki ve sonraki durumu (debi, seviye, kirlilik) 	<ul style="list-style-type: none"> - Kırsal alanda temiz içme suyu sistemlerinin yapımının ihmal edilmesi - Mevcut içme sularının kalitesinin denetlenmemesi - Madencilik faaliyetlerinin çevredeki su kaynakları üzerindeki olumsuz etkisinin yeterli biçimde denetlenmemesi sonucunda suların azalması, kirlenmesi
Sağlıklı atık giderme sisteminin varlığı	<ul style="list-style-type: none"> - Yerleşim yerinde kanalizasyon sisteminin varlığı - Varsa kanalizasyon sisteminin deşarj biçimi ve yeri (arıtma sistemi, dereye/göle vb.) - Yoksa tuvaletlerin kullanılma durumu (evin içinde/dışında, tuvalet kuyularının temizliği/bakımı, tuvalette su bulunma olanağı vb.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Kırsal alanda atık giderme sistemlerinin yapımının ihmal edilmesi - Madencilik atıklarının usulüne uygun biçimde değil en az masrafla çevreye ve insan sağlığına risk oluşturacak biçimde depolanması

	<ul style="list-style-type: none"> - Diğer evsel atıklarının deşarj biçimi - Çöpün toplanma ve depolama biçimi, depolama alanının yerleşim alanına uzaklığı, su havzaları ile ilişkisi - Madencilik atıklarının depolanma biçimi, yerleşim yerine uzaklığı, su havzaları ile ilişkisi 	
Sağlık kuruluşlarına ulaşım olanağı	<ul style="list-style-type: none"> - En yakın hastanenin yeri - Hastaneye gitmeden sağlık yardımı alabileceği kuruluşun yeri - Ulaşabileceği bölgede kurulan/kapatılan son sağlık kuruluşu - Sağlık kuruluşlarının personel durumu - Acil durumlarda sağlık yardımı alma koşulları 	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlık kuruluşlarının kolayca ulaşılabilir uzaklıklarda kurulmaması - Sağlık kuruluşlarının personel ihtiyaçlarının giderilmemesi
Ekonomik gücünün sağlık hizmetlerini almaya yeterli olması	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlık sigortasının varlığı - Aylık ortalama gelir düzeyi 	<ul style="list-style-type: none"> - Herkesin sağlık sigortasının olmaması - Sosyal yardım sistemlerinin yetersizliği - Nasıl yararlanılabileceği konusunda bilgi eksikliği
Sağlık kuruluşlarının teknik açıdan yeterli düzeyde olması	<ul style="list-style-type: none"> - Ulaşılabilen sağlık kuruluşlarının röntgen, ultrasonografi vb. cihazlar ve tahlil laboratuvarlarının durumu 	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlık kuruluşlarının temel teknik donanıma sahip olması için gerekli yatırımların yapılmaması

	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlık kuruluşlarında röntgen, tahlil vb. işlemler için verilen süreler - Sağlık kuruluşlarının yatak kapasitesi, hitap ettiği nüfusa oranı 	
Sağlık kuruluşlarında yeterli uzman personel bulunması	<ul style="list-style-type: none"> - Ulaşılabilen sağlık kuruluşlarının uzun süreli ortalama uzman doktor sayısı - Uzun dönemde eksikliği ifade edilen uzmanlık alanları 	<ul style="list-style-type: none"> - Uzman doktorların kırsal alanda ya da taşra kentlerinde görev alması için yeterli teşvik sağlanmaması
Sağlık kuruluşlarında sağlık etiğine ve kültürel yapısına uygun muamele görme güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlık personelinin davranışlarından rahatsızlık duyulması - Uzun bekleme sıraları - Sağlık durumu konusunda kendisine yeterli bilgi verilmesi - Türkçe bilmeyen hasta ve yakınlarına çeviri yardımı 	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlık personelinin hasta hakları konusunda bilgi ve bilinç düzeyinin yükseltilmemesi
İlaç bulma olanağı	<ul style="list-style-type: none"> - İlaçların ulaşılabilir uzaklıkta temin edilme olanağı 	
Ölü doğum ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi	<ul style="list-style-type: none"> - Çocuklara yönelik aşı kampanyaları, aşılanan çocuk sayısı/oranı - Ebeveynlerin aile planlaması ve sağlık konusunda eğitilmeleri, bilgilendirilmeleri - Engelli doğum oranı - Hastalık kaynaklı engelli oranı - Doğumun evde mi 	<ul style="list-style-type: none"> - Aşı kampanyalarının yetersiz biçimde yapılması - Ebeveyn eğitiminin yetersizliği - İlk ve orta öğretimde üreme sağlığı konusuna yeterince yer verilmemesi

	hastanede mi yapıldığı - Ebelerin eğitim durumları	
Salgın, yöresel, mesleki hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü	- Hastalık taşıyıcısı zararlılara karşı mücadele - İçme suyu şebekesinin ve diğer su kaynaklarının temizliği - Cinsel hastalıklar konusunda eğitim olanağı	

İÇERİK	GÖSTERGELER	İHLAL BİÇİMLERİ
Maden işletmelerinde çalışan işçiler için eklenebilecekler:		
Sağlık kuruluşlarına ulaşım olanağı	- En yakın SSK hastanesinin yeri - SSK hastanesine gitmeden sağlık yardımı alabileceği kuruluşun yeri - İşyeri hekiminin varlığı	- Sağlık kuruluşlarının kolayca ulaşılacak uzaklıklarda kurulmaması - Sağlık kuruluşlarının personel ihtiyaçlarının giderilmemesi
Ekonomik gücünün sağlık hizmetlerini almaya yeterli olması	- İşçinin çalıştığı süre boyunca kesintisiz sigorta kaydının olması	- SSK prim ödemelerinin kesintili olarak yapılması

III.2.7 Eğitim Hakkı

Eğitim Hakkı (13. Madde)

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese eğitim hakkı tanır. Sözleşmeciler Devletler, eğitimin insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesine yönelik olarak verilmesi konusunda birleşirler. Devletler ayrıca herkesin özgürlükçü topluma etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak, bütün uluslar ile bütün ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirecek ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için yaptığı faaliyetleri ilerletecek bir eğitim verilmesi konusunda anlaşır.

2. Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler eğitim hakkının tam olarak gerçekleşmesini sağlamak amacıyla, şu yükümlülükleri yerine getirir:

a) İlköğretim zorunludur ve herkese ücretsiz ilköğretim sağlanır;

b) Teknik ve mesleki eğitim de kapsam içine girmek üzere, orta öğretimin çeşitli biçimlerinin, bunun sağlanması için de, özellikle parasız eğitimin zamanla geliştirilmesi yoluyla ve diğer imkânlarla, herkes için açık ve ulaşılabilir olması sağlanır.

c) Yüksek öğrenim, özellikle başlangıçta verilecek ücretsiz geliştirme eğitimi gibi her türlü uygun vasıtalarla, yetenek ölçüsüne göre herkesin eşit olarak yararlanmasına açık duruma getirilir.

d) İkeğitimin bütün dönemini tamamlayamamış veya bu eğitimi hiç alamamış olan kişiler, mümkün olduğu kadar temel eğitim almaya teşvik edilir veya bu eğitimi almaya mecbur tutulur.

e) Her düzeydeki okul sistemlerinin geliştirilmesi aktif olarak sağlanmaya çalışılır, yeterli bir burs sistemi kurulur ve öğretmenlerin maddi koşulları sürekli olarak iyileştirilir.

3. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, anne-babalardan ve uygulanması mümkünse vasilerin de, çocuklarını devlet tarafından kurulan okulların dışında varolan ama, devlet tarafından konulmuş veya onaylanmış standartların asgari şartlarına sahip bulunan okullara gönderme ve kendi inançlarına uygun bir biçimde çocuklarına dinsel ve ahlâki eğitim sağlama haklarına saygı gösterir.

4. Bu maddenin hiçbir hükmü, bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen prensiplerin özel eğitim kurumlarında her zaman yerine getirilmesi ve özel eğitim kurumlarında verilen eğitimin Devlet tarafından gösterilen asgari standartlara uyulması kaydıyla, kişilerin ve kuruluşların eğitim kurumları kurma ve yönetme serbestisini ortadan kaldıracak biçimde yorumlanamaz.

“Eğitim hem bir insan hakkı hem de diğer insan haklarının gerçekleşmesinin vazgeçilmez bir aracıdır.” Bu gerçek evrensel olarak kabul edilmiştir. Yani, eğitim hem onurun bir kaynağu ve insan kişiliğinin gelişmesinin önemli bir parçası olduğu anlamına gelir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 14. Maddesi gereğince, henüz zorunlu ve ücretsiz ilköğretimi güvenceye alamamış her taraf devlet, iki yıl içerisinde “herkes için ücretsiz zorunlu ilköğretim” maddesinin giderek artan bir şekilde tam olarak gerçekleştirilmesi için gerekli olan ayrıntılı eylem planını geliştirmeyi ve benimsemeyi, ve söz konusu eylem planında bu yükümlülüğün tam olarak gerçekleştirilmesi için makul bir süre belirlemeyi taahhüt eder.

Eğitim hakkının yorumlanmasında en önemli kaynak, Komitenin 13. Nolu genel yorumudur. 11 No.lu Genel Yorum, 14. madde kapsamında bir eylem planı sunar.

Eğitim hakkının tanımı

1. Eğitim Hakkının dört temel özelliği

13 Nolu genel yorumun 6. paragrafı her türlü eğitim için dört temel özellik sıralar:

(a) **Mevcudiyet** – Kurumlar ve programlar yeterli sayıda olmalıdır. Kurumların tümü, binalar, hijyen ortamlar, güvenli içme suyu, rekabet edebilir bir maaşa sahip eğitilmiş ğretmen, ve öğrenim materyali gerektirir.

(b) **Erişebilirlik** – Erişebilirliğin üç boyutu vardır: (i) ayrımcı olmama, (ii) fiziki erişebilirlik/yakınlık, ve (iii) ekonomik erişebilirlik (eğitimin her kategorisi ile ilişkili olarak tanımlanmış)

(c) **Kabul edilebilirlik** – Müfredat ve ğretim yöntemleri de dahil olmak üzere biçim ve içerik öğrenciler ve vlliler tarafından kabul edilebilir olmalıdır. Kabul edilebilirlik, geçerli olmayı, kültürel olarak uygunluğu ve iyi kaliteyi içerir.

(d) **Uygulanabilirlik** – Toplumun ve öğrencilerin değişen gereksinimlerine uyum sağlamalı ve farklı toplumsal ve kültürel çevreyi yansıtabilmelidir.

Yukarıda sayılan bu ögeler, Sözleşme kapsamındaki her türlü eğitim biçiminde mevcut olmalıdır. Bu alt kategoriler aynı zamanda insan hakları savunucuları için izleme rehberi de oluşturur. Örneğin, eğitim materyalinin niteliğinin kabul edilebilir olmaması; okulların fiziki olarak erişebilirliğinin olmaması gibi.

2. Eğitimin hedefleri ve Amacı

13. Maddenin 1. fıkrası eğitimin amacının ne olması gerektiğini açıkça tanımlar. Eğitim,

- *insan kişiliğinin ve onurun ilişkin duygunun tam olarak gelişmesine yönelik olacak;*
- *insan haklarına saygıyı güçlendirecek;*
- *herkesin toplum içinde etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak;*
- *tüm uluslar, ırk, etnik ve dini gruplar arasında anlayışı, hoşgörüyü ve arkadaşlığı yaygınlaştıracak; ve*
- *Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için faaliyetlerini ilerletecektir.*

Yukarıda sayılanalar, eğitimin kabul edilebilir olup olmadığına karar vermeye yardımcı olur.

Genel Yükümlülükler

Taraf Devletler, bu ögeleri Sözleşmenin 2(1). Maddesi uyarınca mevcut kaynaklarının maksimum düzeyinde uygulamakla yükümlü tutulurlar.

Ayrımcı Olmama ve Eşit Muamele

Ayrımcılığa uğramama hakkına ilişkin genel yükümlülük, Sözleşmenin 2(2). Maddesinde düzenlenmiştir. Sözleşme 2. Maddesinin 2. Paragrafı ile güvence altında alınan ayrımcılık gözetmeme ilkesi, zaman içerisinde giderek artan bir şekilde gerçekleştirilme ya da mevcut kaynakların elverişliliği ölçüsünde uygulanma gibi süreçlere tabi değildir; söz konusu ilke, eğitimin tüm bileşenleri için doğrudan ve eksiksiz olarak

uygulanmaya başlanır ve uluslararası boyutta yasaklanmış olan tüm ayrımcılık konularını kapsar.

Farklı coğrafi bölgelerde ikamet etmekte olan bireylerin farklı nitelikte eğitim almaları ile sonuçlanan keskin harcama politikası farklılıkları, Sözleşme çerçevesinde ayrımcılık teşkil edebilir.

Akademik Özgürlük ve Kurumsal Özerklik

Akademik özgürlük, bireylerin, içerisinde çalışmakta oldukları kurum veya sistem hakkındaki fikirlerini serbestçe dile getirebilme; işlevlerini ayrımcılığa maruz kalmaksızın ya da Devlet veya başka bir kurum tarafından bastırılma korkusu duymaksızın yerine getirebilme; profesyonel veya akademik temsil yapılarına katılabilme; ve uluslararası boyutta tanınmış ve buldukları idari birimdeki diğer bireylere sağlanan insan haklarının tamamından yararlanabilme serbestisini kapsamaktadır. Genel Yorum 13, 39. paragraf

Akademik özgürlükten yararlanmak, yüksek öğrenim kurumlarının özerkliğini gerekli kılar. Yüksek öğrenime yapılmakta olan yüksek miktardaki kamusal yatırım dikkate alındığında, kurumsal özerklik ile toplumun gereksinimlerine karşı sorumluluk arasında uygun bir dengenin tutturulması gerektiği görülecektir. Genel Yorum 12, 40. paragraf

Geriletici Tedbirler

Geriletici tedbirler, daha önce bir hakkın gerçekleşmesinde yardımcı olan bir mevzuatın ya da kurumun ortadan kaldırılmasıdır. Küreselleşme çağında özellikle borçlanma ve ticaret koşulları açısından geriletici tedbirler konusu önem kazanmaktadır. Bu nedenle Komitenin 13 Nolu Genel Yorumun 45. paragrafının dikkatlice okunması gerekir.

Sözleşme dahilinde ilan edilen eğitim hakkına ve diğer haklara ilişkin olarak geriletici tedbirlere izin verilemeyeceğine yönelik güçlü bir çıkarım yapılabilir. Geriletici herhangi bir tedbir alınması halinde, taraf Devletler, söz konusu tedbirin diğer tüm alternatiflerin çok dikkatli bir biçimde değerlendirilmesinin ardından alınmış olduğunu, ve alınan tedbirin Sözleşmede belirtilen hakların tamamına ilişkin

olarak ve taraf Devletlerin mevcut tüm kaynaklarının azami düzeyde kullanımı dahilinde meşru olduğunu ispatlama yük ve sorumluluğunu üzerine almış olurlar.Genel Yorum 13, 45. paragraf

2. Paragraf Çerçevesinde Spesifik Yükümlülükler

Temel Eğitim (Madde 13(2)(a))

Sözleşmenin 13(2)(a) maddesi, temel eğitimin zorunlu ve herkes için ücretsiz olması gerektiğini belirtir. Temel eğitimin en önemli bileşeni olan ilk öğretim evrensel olmalı, tüm çocukların temel öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmasını garanti altına almalı ve toplumun kültürünü, ihtiyaçlarını ve olanaklarını göz önünde bulundurmalıdır.

İlköğretimin evrensel olması, herkesin erişimine açık olması ve herhangi bir sınıfa yönelik kısıtlama taşınamamasıdır.

Orta Öğrenim Hakkı (Madde 13(2)(b))

Orta öğrenimin rolü, temel eğitimi tamamlaması ve insanın gelişmesinin temellerinin atılmasındadır. Bu yolla, öğrenciler mesleki ve daha yüksek düzeyli eğitime katılma olanağına kavuşurlar.

Temel eğitimden farklı olarak Devletler ücretsiz orta öğrenimin zaman içinde geliştirilmesini sağlayabilirler.

Teknik ve Mesleki Eğitim (Madde 13(2)(b))

Teknik ve mesleki eğitim, yaşam becerileri edinmek için genel eğitim ve işgücünün potansiyelini ortaya çıkarmak ve hareketliliğini sağlamak için çok önemlidir. Bu nedenle de teknik ve mesleki eğitim, Sözleşmenin Çalışma Hakkı ile ilgili 6. Maddesinde zikredilmiştir.

Teknik ve Mesleki eğitim hakkının içeriğini aşağıdakiler oluşturur:

- a) programlar, kendine güveni, kişisel gelişmeyi ve istihdam edilebilirliği geliştirecek;
- b) ilgili nüfus grubunun becerileri, gereksinimleri ve kültürel özellikleri ile ekonominin gereksinimlerini dikkate alacak;

c) teknolojik, sosyal, ekonomik ya da başka bir değişiklik nedeniyle becerileri kullanılamaz hale gelmiş olan yetişkinlere eğitim sağlayacak;

e) Kadınlar, kız çocukları, okuldan uzaklaşmış çocuklar mülteciler, engelliler ve diğer dezavantajlı gruplar için teknik ve mesleki eğitimi yaygınlaştıracaktır.

Yüksek Öğrenim Hakkı (Madde13 (2)(c))

Yüksek öğrenim hakkı ve diğer biçimler arasındaki temel fark, erişimin bireysel kapasite temelinde olmasıdır. 13. Maddenin (2)(c) Paragrafı uyarınca, yüksek öğrenim, "herkes için genel olarak mevcut" olmak yerine sadece "yetenek ölçüsüne göre" yararlanılabilecek bir haktır. Bireylerin "yetenekleri", ilgili deneyim ve uzmanlıklarının tamamı göz önünde bulundurulurken değerlendirilmelidir.19. paragraf

Komite, kapasite ile ilgili olmayan herhangi bir kısıtlamayı ihlal olarak nitelendirmektedir.

Okul sistemleri, Burslar ve Öğretmenlerin Koşulları (Madde 13(2)(d))

Sözleşmeye göre bir Taraf Devlet, okul sistemi konusunda kapsayıcı bir gelişme stratejisine sahip olması gerekir.

Burs sistemi, dezavantajlı gruplardan gelen bireylerin eğitime eşit bir biçimde erişimini daha iyi hale getirmelidir." 26. paragraf

13(2)(e) Maddesi, öğretim kadrosunun içinde bulunduğu maddi koşullarla ilişkilidir. Öğretmenlerin nezh bir ücret almadığı ve toplumda saygınlık görmediği durumda düzgün ve yeterli eğitim elde etmenin zor olduğuna işaret eder. Son yıllarda, pek çok taraf Devlette öğretmenlerin genel çalışma koşulları daha kötü hale gelmiş ve kabul edilebilir sınırların altına inmiştir. Bu durum, 13. Maddenin (2)(e) Paragrafı ile ters düşmekle birlikte, öğrencilerin eğitim haklarının tam anlamıyla sağlanmasına karşı temel bir engel niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede Taraf Devletler, tüm eğitim personelinin, rollerine yakışacak statü ve koşullardan

yararlanmalarını garanti altına almaya yönelik olarak tedbir alınmalıdır.

Bunların anlamı, aktivistlerin aşağıdaki konulara odaklanabileceğidir:

- (1) öğretmenlerin örgütlenmesinin, grev hakkının ve toplu sözleşme hakkının önünde yasal kısıtlama var mıdır?
- (2) aldıkları maaşlar neviz bir yaşam standartını güvence altına almaya yeterli midir? .
- (3) Maaşlar, yeterli sayıda yetkin öğretmenleri sistem içine çekmeye ya da tutmaya yeterli midir?
- (4) Toplum içinde verdikleri katkıyı karşılayacak bir saygınlığa sahipler mi?

Yasal Yükümlülükler ve İhlaller

Ekonomik ve Sosyal Haklar Komitesi 12. Madde ile ilişkili olarak Devletlerin yükümlülüklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. Ulusal eğitim stratejisini kabul etmek
2. Bir burs programı kabul etmek;
3. Asgari eğitim standartlarını ve etkili bir izleme sistemini oluşturmak;
4. Toplumun çocuk işçiliğine bağımlı olmamasını sağlamak;
5. Uluslararası tüm müzakerelerin eğitim hakkını olumsuz etkilememesini sağlamak.;
6. Kamu eğitim kurumlarına ayrımcılık yapmadan erişimi sağlamak
7. Eğitimin 13. Maddenin 1. fıkrasında yer alan hedeflerle uygunluğunu sağlamak
8. Herkes için temel eğitimi sağlamak
9. Eğitimde özgür seçimi sağlamak

Raporlama Kontrol Listesi

1. Eğitimin tüm biçimleri eğitim hakkının dört temel özelliğine sahip midir? (B.1)
2. Tüm eğitim programları, 13(1). Maddede yer alan eğitim amacına uygun mudur? (B.2)
3. Temel eğitim zorunlu ve herkes için parasız mıdır? İçeriği temel öğrenim araçlarını ve temel öğrenim içeriğini kapsıyor mu? (D.1)
4. Eğer kapsamıyor ise, hükümetin bu yönde bir ulusal planı var mıdır? (D.1)
5. Orta öğrenim genel olarak herkes için olanaklı mı? Orta öğrenimin ücretsiz olması için adımlar atılıyor mu?
6. Teknik ve mesleki eğitimin belirli alanlarına mevcut kaynakların azamisi mevcut mudur? Are the specific aspects of technical and vocational education made available to the maximum of available resources? (D.3)
7. Yüksek öğrenim kapasite temelinde herkes açısından erişilebilir midir? Tedrici olarak ücretsiz hale getirilmekte midir?
8. Fırlı eşitsizlik sorunu ele alınmakta mıdır? Alınıyor ise ne tür tedbirler alınmaktadır?
9. Temel eğitimi tamamlamamış olanlar için eğitim olanakları mevcut mudur?
10. Okul sistemleri, burslar ve öğretmenlerin çalışma koşulları yeterli düzeyde korunmakta mıdır?
11. Tüm öğretmen ve öğrencilerin eğitim özgürlüğüne hakkına saygı duyulmaktadır mı?
12. Saptanmış ihlaller mevcut mudur?
14. Hakların hepsi ayrımcı olmama temelinde güvence altına alınmış mıdır?
15. Devletin eğitim hakkı ile ilişkili aldığı geriletici tedbirler bulunmakta mıdır?

IV. Ekonomik ve Sosyal Hakların İzlenmesi ve Raporlanması

IV.1 İzleme

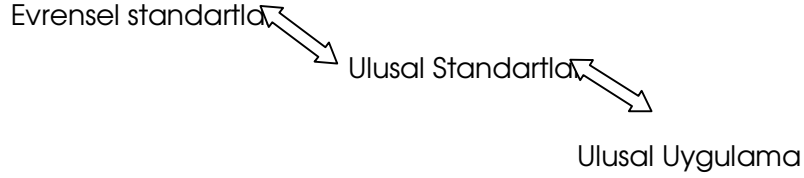
İzlemenin Amacı

İzleme, belirli bir durumda yalnız uygulamaların belirlenmesi ve bunların düzeltilmesi için alınması gereken önlemlerin tanımlanması amacıyla yürütülen bir faaliyettir. Bu çerçevede yürütülen etkinliklerin çoğu, belirli bir olay gerçekleştikten sonra yürütülen tepkisel faaliyetlerdir. Bununla birlikte izleme, erken uyarı sağlamak için de yapılır. Erken uyarı, bir çatışmanın özellikle de şiddet unsurları içeren bir çatışmanın yaşanmasını engellemek amacıyla, çatışma meydana gelmeden önce müdahale mekanizmalarının harekete geçirilmesini amaçlar.

İnsan haklarının izlenmesi diğerlerinin yanısıra aşağıdaki amaçlara hizmet eder:

- a. uluslararası standartların uygulanmasında hükümetlere yardımcı olmak;
- b. uluslararası standartların benimsenmesi ve uygulanmasında hükümetlere baskı yapabilmek;
- c. vakaları mahkemeye götürmek gibi ulusal düzeyde hukuki eylemleri başlatabilmek;
- d. hükümet üzerinde baskı oluşturabilmek ya da kamuoyunun farkındalığını artırmak amacıyla duyuru ve tanıtım faaliyetleri gibi eylemler gerçekleştirilebilmek;
- e. mağdurlara yardım edebilmek;
- f. olası çatışma alanlarına ilişkin erken uyarıda bulunabilmek

İnsan haklarının izlenmesinde kullanılacak yöntem, uluslararası insan hakları standartlarının ya da normlarının ulusal düzeyde karşılanıp karşılanmadığını tespit etmeye yönelik olmalıdır.

İzleme evrensel olarak kabul edilmiş standartlarla ulusal mevzuatlarda yer alan standartlar arasında boşluk olup olmadığını ya da ulusal standartlarla bu standartların gerçek hayatta uygulanıp uygulanmadığını tesbit etmek için yapılır. İzlemeden yararlanma biçimleri ve izleme yöntemleri değişiklik arz etse dahi, nihai hedef hep aynıdır: insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması.

İzleme Türleri

İnsan haklarının izlenmesi odaklandıkları alana bağlı olarak iki genel biçimde gerçekleştirilebilir: durum izlemesi ve vaka izlemesi. Her iki tür izleme çeşitli biçimlerde yapılabilir:

İzleme Türleri	Tanım
Durum izlemesi	<ul style="list-style-type: none">▪ İnsan hakları ihlallerinin izlenmesi▪ Mevzuatın izlenmesi▪ Kanun ve politikaların uygulanmasının izlenmesi▪ İnsan hakları kurumlarının kuruluşu ve faaliyetlerinin izlenmesi
Vaka izlemesi	<ul style="list-style-type: none">▪ Hukuki süreçlere aktarılmış bir vakanın izlenmesi▪ Bir ihtiyaç sahibine sunulan destek ve rehabilitasyon hizmetlerinin izlenmesi▪ Bir vakadaki diğer müdahale biçimlerinin izlenmesi

Durum İzlemesi genel olarak bir duruma odaklanır. İnsan hakları örgütlerinin çoğu bir ülkedeki ihlallerin nasıl olduğunu tanımlayan ve analiz eden raporlar üretirler. Olayların belgelenmesinin yanı sıra bir durum raporu, ilişkili insan hakları mevzuatı açısından bir ülkedeki ilerlemenin değerlendirilmesini içerebilir. Durum izlemesinin farklı biçimlerinin hepsi ister hükümetin sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesini izleme amacıyla olsun, ister ulusal izleme amaçlı olsun yararlıdır.

Vak'a İzleme mağdura odaklanmış bir izleme biçimidir. Hak arama ya da tıbbi destek gibi mağdur için ya da mağdur adına yapılan sürekli çalışmalar vaka izleme olarak nitelendirilir. Belirli bir mağdurun durumunun izlenmesi ve rapor edilmesi vaka çalışmalarının temel ve ayrılmaz parçasını oluşturmaktadır.

İnsan hakları örgütleri daha çok mağdura yönelik izleme yapma eğilimi taşırlar. İnsan hakları örgütlerinin çoğunluğu bir yandan insan haklarından yana genel durumun iyileşmesi için çaba sarf ederken öte yandan da mağdurların mağduriyetten kaynaklanan gereksinimlerini karşılamak üzere durum ve vaka izlemesi gerçekleştirirler.

İzlemenin Kapsamı

İzlemenin kapsamı aşağıdaki unsurlar açısından geniş ya da dar tutulabilir.

İzlemenin Kapsamı	İçeriği
Kapsanan Haklar Bakımından	İzleme, örneğin medeni ve siyasal haklar açısından hükümetin gösterdiği performansı raporlamak üzere geniş kapsamlı olabilir ya da örneğin bir ülkedeki kayıpları raporlamak üzere belirli bir alana daraltılabilir.
Hedef gruplar açısından	İzleme, tüm toplumu kapsayabilir ya da çocuk, etnik azınlıklar, çalışanlar, mahpuslar gibi özel hedef gruplara yönelik gerçekleştirilebilir.

Coğrafik kapsam açısından	İnsan hakları örgütleri tarafından yürütülen izleme genellikle ülke çapında bir kapsayıcılığa sahiptir. Bunların yanısıra, daha küçük alanlara odaklanan izleme çalışmaları da vardır, örneğin bir ülkenin baskı altındaki bir bölgesi gibi.
----------------------------------	---

İnsan hakları örgütlerinin pek çoğu, yukarıda sayılan izleme biçimlerini çeşitli biçimlerde biraraya getirebilirler ya da tek bir biçimi kullanabilirler.

İzleme Kim Tarafından Yapılır

İnsan haklarının korunması ve yaygınlaştırılmasında üç temel unsurun rolü vardır: Hükümetler-arası kuruluşlar, hükümet kuruluşları ve hükümet dışı kuruluşlar.

İzleme Yapan Kuruluşlar	İzleme Alanları
HÜKÜMETLER ARASI KURULUŞLAR Örnek: Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği	<ul style="list-style-type: none"> • Standartları oluşturma • Hükümetlerin sözleşme yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini izleme • İhlal içeren bazı durumların izlenmesi
HÜKÜMET KURULUŞLARI Örnek: Türkiye	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası standartların kabul edilmesi için resmi kurumları teşvik etmek • Kendi uygulamalarının antlaşma yükümlülükleri ile uygunluğunu izlemek • İhlalleri izlemek
HÜKÜMET DIŞI KURULUŞLAR Örnek: Sendikalar, Dernekler, Meslek Örgütleri	<ul style="list-style-type: none"> • Standart oluşturmada hükümetler arası kuruluşlar nezdinde lobi faaliyeti yapmak • Uluslararası standartları kabul etmeleri için hükümet nezdinde lobi faaliyeti yapmak • Hükümetin onaylamış olduğu antlaşma yükümlülüklerine sadık kalıp kalmadığını izlemek • İhlalleri izlemek

İzleme yapan kuruluşların yaptıkları izleme faaliyetleri genellikle bir diğeri tamamlar ya da diğeri faaliyetini dengeler. Örneğin, bir sözleşmeye taraf olan Devletin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine dair izlemede, izleyen hükümetlerarası kuruluş öncelikle taraf devletin hükümetinin kendisinden bilgiyi alır. Bu hükümetler arası kuruluş aynı zamanda hükümetin raporlarını doğrulamak için hükümet dışı kuruluşlarının bilgisine de başvurur.

Hükümetlerarası kuruluşlar tarafından izleme

Türkiye açısından iki temel izleyici hükümetler arası kuruluş bulunmaktadır. Bunlar, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyidir.

BM ve diğer uluslararası örgütler tarafından izleme

Birleşmiş Milletlerin organları tarafından Uluslararası bağlayıcılığı olan sözleşmeler üretilmiştir ve üretilmeye devam etmektedir. Birleşmiş Milletler yapısı içinde insan haklarının izlenmesi ile doğrudan ilgili olan organlar, BM İnsan Hakları Komisyonu altındaki Özel raportörler ve diğer organlar ve bazı uzmanlaşmış kuruluşlar mevcuttur. Bu izleme organları uluslararası antlaşmalar temelinde oluşturulmuşlardır.

a) Antlaşma temelli Komiteler tarafından izleme

BM tarafından üretilen altı temel uluslararası insane hakları sözleşmesinde, bu sözleşmelerin uygulanmasının izlenmesine ilişkin komitelerin kurulmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu antlaşma temelli komiteler, hükümetler tarafından önerilen ancak bağımsız olarak hareket eden uzmanlardan oluşur. Bu komiteler, Taraf Devletlerin düzenli raporlar sunması yoluyla izlemelerini gerçekleştirirler.

Aşağıdaki tabloda bu altı sözleşme ve bunlara ilişkin izleme komiteleri ile devletlerin raporlama yükümlülükleri gösterilmiştir.

BAĞLAYICI SÖZLEŞME	İZLEME KOMİTESİ	RAPORLAMA KOŞULLARI
Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (KSHUS)	İnsan Hakları Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki birinci yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her beş yılda bir periyodik rapor
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS)	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki iki yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her beş yılda bir periyodik rapor
Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme	İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki birinci yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her iki yılda bir periyodik rapor ve Komite talep ettiği zamanlarda
Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (KATS)	Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki birinci yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her dört yılda bir periyodik rapor ve Komite talep ettiği zamanlarda
İşkenceye Karşı Sözleşme	İşkenceye Karşı Komite	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki birinci yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her dört yılda bir periyodik rapor
Çocuk Hakları Sözleşmesi	Çocuk Hakları Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki iki yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her beş yılda bir periyodik rapor

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin Çalışmaları

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, taraf devletlerin Sözleşmeye ne ölçüde uyduklarını takip eder ve ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanmasının nasıl ilerletilebileceği ve bu haklara yönelik ihlallerin nasıl durdurulabileceği konularında rehberlik yapar. Sözleşmeyi onaylayan devletlerin, onayı takip eden iki yıl içerisinde, ülke insanlarının Sözleşmedeki haklardan yararlanmasını ilerletme konusunda elde ettikleri gelişmeleri açıklayan bir raporu ESKHK'ye sunmaları gerekir. Taraf Devletlerin ayrıca her beş yılda bir ek raporlar göndermeleri gerekmektedir. ESKHK her bir devletin gösterdiği performansı değerlendirmek amacıyla, devletlerin sundukları bu raporların yanı sıra, HDK'ler ve diğer BM kuruluşlarından elde edilen bilgileri de kontrol eder.

ESKHK'nin 18 tane "bağımsız uzman" üyesi bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu, eski diplomat, politikacı, öğretim üyesi ya da hukukçudur. Bu kişiler, kısmen uzmanlık alanları nedeniyle, kısmen de, dünyanın değişik bölgelerinin ESKHK'de dengeli bir biçimde temsil edilmesini sağlamak için seçilirler. BM komitelerinde faaliyet gösteren uzmanların kendi ülkelerinden bağımsız bir biçimde düşünceleri beklenir ve bir hükümete ya da BM'ye tabi olmamaları gerekir. Mamafih, bazı Komite üyeleri diğerleri kadar kendi devletlerinden bağımsız değildir ve üyelerin uzmanlık dereceleri farklılıklar göstermektedir.

ESKHK'nin devletleri Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeye ikna etmek için gösterdiği çaba, (kısmen, HDK'lerin bilgilerini, kendisinin gerçekleştirdiği olgu bulgulama faaliyetlerine katmaya ve HDK'leri taraf devletlerin gerçekleştirdikleri ihlalleri tespit etmeye yardımcı olmaya özendirilmesi sayesinde genellikle, desteklenmeyi hak etmektedir. BM'nin, Komitenin çalışmalarını desteklemek için tahsis ettiği kaynakların pek sınırlı olması ve devletlerin kendi hatalarının eksiksiz bir tablosunu hiçbir zaman sunmaması nedeniyle, HDK'lerin bilgi ve düşünce düzeyindeki katkıları hayati bir önem arz etmektedir. ESKHK, ilgili HDK'lerin katılımını aktif bir biçimde özendirilmektedir. İnsan hakları ihlallerini tespit eden, bunlarla ilgili olarak ESKHK'yi

bilgilendiren ve ihlallerin giderilmesi için baskı uygulayan genellikle HDK'ler olmaktadır. İhlallere ilişkin olgusal delillerin büyük çoğunluğunu sağlayan, insan haklarının savunulması ve ilerletilmesi için pek çok pratik fikir geliştiren ve ihlallerin titizlikle ele alınmasını sürekli olarak talep edenler de HDK'lerdir.

ESKHK her yıl (Nisan- Mayıs ve Kasım-Aralık aylarında) gerçekleştirdiği toplantılarında, beş-altı devletin Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirme konusunda kaydettikleri gelişmeleri inceler. Bu inceleme, temel olarak, devletlerin sunduğu yazılı raporların gözden geçirilmesi ve Komitenin açık oturumuna katılan devlet temsilcilerine sorular sorulması suretiyle gerçekleştirilir. Bu toplantılar HDK'lere de açıktır. ESKHK üç hafta süren bu toplantıların sonunda, incelediği ülkelere ilişkin olarak, Sonuç Gözlemleri adı verilen gözlemlerini yayımlar. Komite ayrıca periyodik olarak, Genel Yorumlar ismi verilen, yorumlayıcı dokümanlar yayımlamaktadır. ESKHK, bir oturumun son haftasının başlangıcında, bir iki spesifik konu (örneğin barınma hakkı gibi) üzerine Genel Tartışma Günü düzenler. ESKHK, üçüncü haftanın geri kalan bölümünde kapalı toplantılar düzenler, bu toplantılarda incelediği ülkelere ilişkin Sonuç Gözlemlerinin taslağını hazırlar. ESKHK'nin, Sonuç Gözlemlerini yayımlamasının ardından (ki bu geniş çalışma grubunun sona erdiğini gösterir) az sayıda ESKHK üyesi, 6-12 ay sonra gerçekleştirilecek olan geniş toplantı için hazırlık yapmak üzere, Oturum Öncesi Çalışma Grubu olarak toplanırlar (bakınız 10.2). Komite üyeleri yarı zamanlı çalıştıkları ve ESKHK toplantıları bütün bir yılda toplam altı hafta sürdüğü için, üyelerin taraf devletlerdeki durumu incelemek için oldukça kısıtlı bir zamanı bulunmaktadır. Her devletin incelenmesi bir ESKHK üyesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu üye, söz konusu devletin Sözleşmeye uyumunun gözden geçirilmesine ilişkin bütün bilgileri ve soruları bir araya getirmektedir. Atanan bu üyeye bu devlet bakımından Raportör ismi verilmektedir. Söz konusu devlet için, Meseleler Listesi ve Sonuç Gözlemlerinin ilk taslağını kaleme alan, genellikle Raportördür. Yılın geri kalan zamanında ESKHK Sekreteryası bilgilerin toplanması, listelenmesi, analiz edilmesi ve dağıtılması işlerine yardımcı olmakta, toplantıları düzenleyip, kayıtları tutmakta ve Komite dokümanlarının taslağını hazırlamaktadır.

Uzmanlaşmış Kuruluşlar tarafından yapılan izleme

Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ)

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara uyumu izleyen temel BM uzmanlar grubu ESKH'de bulunmakla birlikte, çalışanların ve sendikaların haklarının ihlal edildiğine ilişkin yakınmaların büyük çoğunluğu UÇÖ tarafından ele alınmaktadır. Sendikalar UÇÖ Sözleşmelerinin ihlal edildiğine ilişkin yakınmalarını düzenli bir şekilde UÇÖ kuruluşlarına sunmaktadırlar. Sendikalar gibi HDK'lerin yakınmalarını BM kuruluşlarına doğrudan sunmaları (devletleri muhatap alarak hazırlanmış BM sistemi içerisinde) olağan bir uygulama değildir. Örneğin, kişilerin veya grupların, ESKHK'yi harekete geçirebilecek bir şekilde şikayette bulunmalarını sağlayacak bir mekanizma halihazırda mevcut bulunmamaktadır.

UÇÖ bir BM kuruluşudur. UÇÖ'nün denetleyici kurumları işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinden oluşmaktadır. UÇÖ bir ülkeye çalışanların haklarına saygı göstermesi veya bu haklara yönelik ihlallere son vermesi tavsiyesinde bulunduğu anda, sözkonusu ülkenin bu tavsiyeye gönüllü olarak uyması beklenmektedir.

UÇÖ'ye üye olan Devletlerin her iki yılda bir, en önemli bulunan Sözleşmeleri uygulamak için aldığı tedbirleri ve her dört yılda bir, daha az önemli olan Sözleşmelerle ilgili olarak aldığı tedbirleri rapor etmesi gerekmektedir. Bu raporlar bağımsız uzmanlardan oluşan bir komite tarafından incelenmektedir. Komite, kaygılarını belirtmek için bir devlete "gözlemlerini" ya da "doğrudan ricalarını" gönderebilir. UÇÖ ayrıca, Devletlerin uygulamalarının çalışanların haklarına ilişkin belli başlı sözleşmelere (Sözkonusu Devlet ilgili Sözleşmeyi onaylamamış bile olsa) ne kadar uyumlu olduğunu değerlendiren bir usule de sahiptir. Bu usul, değişik UÇÖ Sözleşmelerinin insan haklarıyla ilgili yanlarını vurgular. UÇÖ örgütlenme özgürlüğüne ilişkin şikayetleri alıp incelemek için özel bir usul geliştirmiştir. Bu tür iddialar UÇÖ'nün Olgu Bulgulama ve Uzlaştırma Komisyonları tarafından incelenmektedir.

UÇÖ düzenli olarak ESKHK'ye rapor vermektedir; ancak bu raporlar çalışanların haklarına ilişkin bütün portreyi kapsamayabilir. HDK'ler ve sendikalar (kendi kanaatlerine göre) doğru ve tam bilgiyi ESKHK'ye ilettiklerinden emin olmalıdırlar. Hal böyle olmakla birlikte, ülkelerin hukuk ve uygulamalarını UÇÖ'den gelen eleştiriler sonucu değiştirmeleri nadir rastlanan bir olaydır. Devletlerin, vatandaşların geniş katılımıyla düzenledikleri kampanyalara veya işçiler gibi belli vatandaş grupları tarafından gerçekleştirilen (grev tehdidi de dahil) eylemlere yanıt vermesi daha muhtemel görünmektedir. UÇÖ'yle ilgili bilgilere ulaşmak için örgütün <http://www.ilo.org> adresinde bulunan web sitesine ya da Uluslararası Özgür Sendikacılar Konfederasyonunun (International Confederation of Free Trade Unions) <http://www.icftu.org> adresinde bulunan web sitesine bakabilirsiniz. İkinci alternatif olarak belirttiğimiz örgüt, devlet ve işveren kontrolünden bağımsız olan sendikaların ve sendika federasyonlarının oluşturduğu bir birliktir.

UÇÖ 1998 yılı Haziran ayında İşyerindeki Haklar ve Temel Prensipler Deklarasyonunu kabul etti. Bu deklarasyon aşağıda ismi zikredilen UÇÖ Sözleşmelerinde bulunan evrensel temel çalışma standartlarını teyit eder niteliktedir. Deklarasyonun bir kere daha teyit ettiği hakların bulunduğu Sözleşmeler şunlardır: Zorla çalıştırmanın ortadan kaldırılması (29 ve 105 Nolu Sözleşmeler); örgütlenme hürriyeti ve toplu pazarlık hakkı (87 ve 98 Nolu Sözleşmeler); çocuk işçiliğine son verilmesi (138 Nolu Sözleşme); işe almada ayrımcılığın engellenmesi (100 ve 111 Nolu Sözleşmeler).

Hükümet Dışı Kuruluşlar Tarafından Yürütülen İzleme

İnsan hakları alanında çalışan hükümet dışı kuruluşlar hem genel duruma ilişkin hem de bireysel vakalara yönelik izleme faaliyetleri yürütmektedirler. Hükümet dışı kuruluşlar tarafından yürütülen izleme faaliyetlerinin odak noktasını insan hakları ihlalleri oluşturur. Hükümet dışı kuruluşların faaliyet alanlarına bağlı olarak bireysel haklardan kolektif haklara, kişisel ve siyasal haklardan ekonomik, sosyal ve kültürel haklara uzanana spektrum içerisinde izleme faaliyetleri sürdürülmektedir.

Doğrudan hizmet sunan hükümet dışı kuruluşlar vaka izlemesi yapmalıdır. Bu izleme, bir mağdurun hukuksal durumunu içerebilir ya da mağdurun rehabilitasyonunda kaydedilen gelişmeyi içerebilir.

Hükümet dışı kuruluşlar doğrudan ihlallerin izlenmesinin ötesine geçerek, hükümetlerin uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini de izlemektedirler. Hatta bazı hükümet dışı kuruluşlar sözleşmelerin izleme komitelerinde etkin bir rol oynamakta örneğin gölge raporlar sunabilmektedir.

Veri Nasıl Ve Nereden Elde Edilmeli

Veri Toplama Yöntemleri

İzleme, soruşturma ve belgeleme faaliyetlerinin yürütülmesiyle sürdürülebilir. Kullanılabilecek yöntemler arasında: mülakat yapma, gözle denetleme, mahkeme gözlemciliği, geçerli belegelerin toplanması, fotoğrafik ve diğer kayıt araçlarının kullanılması ve adli tıp muayenesi bulunur. Bu yöntemlerin ikisi ya da daha fazlası gerçeği bulma faaliyetinde bir arada kullanılabilir.

Alan Araştırması

İzlemenin en çok kullanılan yöntemi, mülakat ve standart kayıt araçlarının birlikte kullanıldığı alan araştırmasıdır. Bu yöntem özellikle hakların ihlaline ilişkin olarak tanımlanmış göstergeler ile birlikte kullanılır. Bir alan araştırması, bir duruma ilişkin kapsamlı bir görüş oluşturmak ya da bir durumu değerlendirmek için benzer türde verinin toplanmasıdır. Alan araştırmalarında mülakat ya da anket araçlarından yararlanılabilir.

Bir araştırma için bütün nüfusa ulaşmak olanaklı olmayabilir. Bu durumlarda araştırma örnekleme dayalı olarak yapılır. Üç türlü örnekleme dayalı araştırma bulunur:

- a. Rastgele örneklem alma- veri toplayıcısının o koşullarda elde edebileceği örnek . Örneğin bir araştırmacı özel bir yerde özel bir zamanda bulduğu herkesle görüşme yapmaya karar verebilir.

- b. Seçilmiş örneklem – belirli bir kriterle seçilmiş örneklem. Örneğin, bir araştırmacı bir ildeki farklı sektörlerde çalışan işçilerin eşit sayıdaki temsilcileriyle görüşme yapmaya karar verebilir.
- c. Olasılık örnekleme – rastgele seçim yöntemi ile gerçekleştirilir. Örneğin, bir topluluğun yerleşikleriyle görüşme yapmadan önce, hangi evlere gidileceğine karar vermek için kura çekilir.

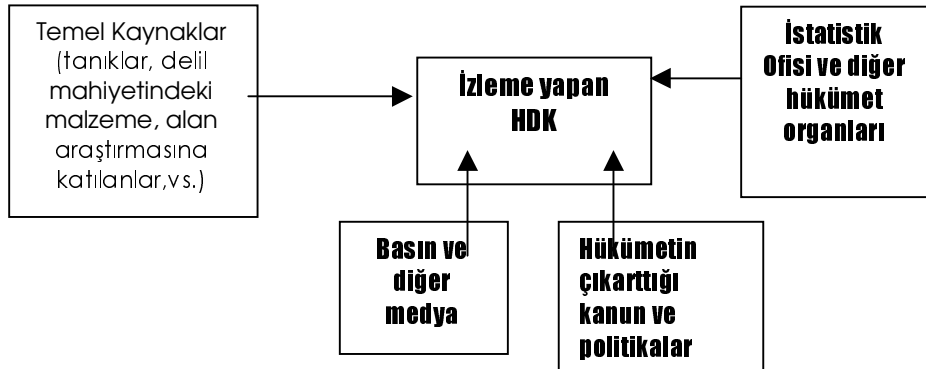
Olasılık örnekleme diğer türlere kıyasla daha iyi bir araştırma yöntemidir. Daha büyük nüfuslarda bu örneklem sonucu elde edilecek bulguların temsil kaabiliyeti daha yüksektir.

Konuya Uygun Belgelerin Toplanması

Uygun belgelerin toplanması, inceleme ve belgelemede denenmiş ve test edilmiş bir yöntemdir. Bu yöntem, periyodik raporlama olarak adlandırılan bir süreçte kurumsallaştırılmıştır. HDK'lar açısından düzenli temelde çeşitli hükümet raporları gibi uygun belgelerin elde edilmesi önemli bir faaliyettir.

Veri Nereden Elde Edilir?

Genel olarak veri kaynağı hükümet ya da hükümet dışı kaynaklı olabilir. Aşağıdaki şema insan hakları bilgisinin elde edilmesine dair bilinen bir akışı gösterir.

Bilgi edinme süreci, farklı aşamalarda farklı veri toplama teknikleri kullanılarak ilerler ve bir ihlale ilişkin yeterli bilgiye sahip oluncaya kadar sürer.

Elde edilen bilginin açıklanmasına kadar geçen sürede etkili bir bilgi kayıt ve bilgi çekim sistemi oluşturmak gerekir.

Aşağıdaki tabloda, HDKların bilgi edinme süreci ve bu süreçte kullanılacak araçlar ve tekniklere ilişkin örnekler verilmiştir.

BİLGİ EDİNME SÜRECİ	ARAÇLAR VE TEKNİKLER
OLAY İNCELEME	Alan araştırması, mülakat ya da anket, adli tıp teknikleri, diğer kayıt araçları (kamera, ses kayıt cihazı vs.)
TOPLANAN BİLGİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Uygun normlar hakkında referans malzemesi
BİLGİNİN KAYIT ALTINA ALINMASI	Standart formatlar, serbest metinler, veri tabanı
BİLGİNİN DEPOLANMASI	Dosyalama vb.
BİLGİNİN GERİ ÇAĞRILMASI	Araştırma teknikleri
BİRİKTİRİLMİŞ BİLGİNİN ANALİZİ	İstatistiksel veri analizi teknikleri
BİLGİLENDİRME MATERYALLERİNİN HAZIRLANMASI	Veri tabanı (rapor oluşturma yoluyla)
İLETİŞİM VE BİLGİ ALIŞ VERİŞİ	Standart formatlar

Standart Formatlar Ve Veri Tabanları

Bilginin kullanılmak üzere hazır hale getirilmesi için, elde edilen bilginin yapılandırılması gerekir. Bilginin yapılandırılması, kayıt altına alma ve tutarlı bir biçimde düzenlemeyi gerektirir. Bunun için standart formlar kullanılır.

Format, boş bir form olup, bilginin kayıt edileceği belirli alanlara ayrılmıştır. *Form, kağıt üzerinde olabilir ya da veritabanı programı içinde yer alabilir.*

Alan, bir bilgi parçasının girildiği yerdir.

Kayıt, bir şeyin, kişinin, grubun, olayın tanımıdır. Tamamlanmış bir format kayıt haline gelir.

Standart format, önceden belirlenmiş ve düzenlenmiş alanlar sistemidir. Doldurulmuş bir Standart Forat kayıt haline gelir.

Yönlendirici notlar: Verinin nasıl girileceğine ilişkin yönlendirme bilgileridir.

Veri tabanı, Standart Formatlar yoluyla düzenlenmiş kayıtların toplamıdır ve belirli bir kayıt ya da kayıt dizisinin araştırılmasını kolaylaştırır. İyi bir veri tabanı, içerik ve sunum açısından çeşitli türdeki çıktıları üretmeye olanak sağlar.

STANDART FORMATLARIN KULLANILMASININ YARARLARI

Standart formatlar izlemedeki en temel araçtır. Bunlar, alan araştırmalarında soru formları olarak ve mağdurlara, mağdurların karşılaştığı ihlallere ve diğer ilişkili bilgiye dair bilginin belgelenmesinde kayıt formatları olarak kullanılır.

Veri analizi: standart formatlar, eğilimleri ve mağduriyetlerin yapısını belirleme amacıyla pek çok sayıda olayı kapsayan veri analizini kolaylaştıracak bir veri tabanının oluşturulmasını sağlar.

Kayıt izleme: belirli kayıtları takip edebilecek bir veri tabanının oluşturulmasına yardımcı olur.

İletişim ve bilgi alış-verişi: hem gönderici hem de alıcının aynı standart formatı kullanması özellikle elektronik araçlar kullanıldığında bilginin iletişimini çok kolaylaştırır. Bu,

göndericinin, olayları kategorilere ayrıştırarak ve gerekli olan çeşitli bilgileri bir araya getirerek bilgiyi analiz ettiği anlamına gelir.

Bilgi toplama aracının tasarımı: bir veri tabanının tasarımında kullanılan standart formatlar, bilgi toplama araçlarını da etkileyebilir. Örneğin, mülakat yapmak için oluşturulacak bir anket, veri giriş sistemlerine uygun olarak tasarlanabilir.

Sözlük Oluşturma ve Kullanma

İnsan hakları ihlallerinin izlenmesinde bir sözlük oluşturmakta yarar vardır.

Bilginin kategorileştirilmesi: kayıt altına alma toplanan bilginin analiz edilmesinden sonra gelir. Diğer bir deyişle, araştırma bulguların ortaya çıkmasını sağlamak zorundadır. Hem ihlalin türünün ne olduğunu hem de sıklık düzeyine ilişkin bulgular elde edilmelidir. Bu tür değerlendirmeler, genellikle insan hakları normlarına dayalı olarak yapılır. Böylece sözlük kapsayıcı olacaktır ve aynı zamanda da bilginin işlenmesine yardımcı olacak terimlerin ayrıştırılmasına olanak tanıyacaktır.

Bilginin depolanması ve geri çağırılması: Sözlük içindeki çeşitli terimler istenen bilginin geri çağırılmasında kullanılabilir.

İstatistiksel analiz: İyi bir biçimde oluşturulmuş sözlükte yer alan kategoriler, eğilimleri saptamada ve ihlallerin örüntüsünü çıkarmakta yardımcı olur.

Olay İzleme Yöntemi

İnsan hakları durumunu izlemede iki belirgin yöntem kullanılır: olaylar (ya da fiil temelli) yöntemi ve gösterge temelli yöntem.

İzlemede olaylar yöntemi, insan hakları ihlaline yol açan çeşitli icrai ve ihmali fiillerin tanımlanmasını içerir. Diğer bir deyişle olaylar yöntemi "ihlal" yaklaşımının somut biçimidir, ihlalleri inceler.

Bu yöntem, ihlal olarak addedilecek bir ya da daha fazla fiilden oluştuğundan şüphelenilen ya da teyit edilen bir olayın soruşturulması ve belgelenmesini içerir. Olaydan ve onun

bileşen fiillerinden ayrı olarak, mağdur ve ihlalcıyı içeren kişilere ilişkin bilgiler de kayıt altına alınır.

Olaylar yöntemi, öldürmeler, kazalar, yaralanmalar, işten çıkarma ve benzeri görünen fiilleri izlemede en etkili yollardan birisidir. Daha az görünür fiillerin araştırmaları özellikle de ihmali fiiller giderek daha çok bu yöntemle izlenmektedir.

Olaylar yönteminin sınırlılığı ihlallerin toplam sayısını vererek tam bir resme ulaşmakta başarısız oluşudur. Bu anlamda iki temel sorun alanı tanımlanmıştır;

- a. İzleme organı çalışma alanındaki ihlalleri içeren olayların hepsine ilişkin bilgi edinemez. Nedenlerin arasında devam eden olaylara ilişkin bilgi verecek yerel bağlantıların olmaması ve halkın bazı olayları ihlal olarak görmemesi sonucu gözardı etmesidir.
- b. İzleme organı ihlal olasılığı taşıyan olaylara ilişkin bilgi sahibi olsa bile, kaynak yoksunluğu, resmi ya da sivil baskılar, mağdurlar ya da tanıkların çekingenliği gibi nedenlerden ötürü soruşturma ve belgeleme yapamayabilir.

Olaylar yönteminin kullanılması rastgele örneklem içeren bir araştırmanın yapılması olarak görülebilir. Yine de "rastgele örneklem" burada sadece ulaşılabilenler olarak anlaşılmalıdır. HDKlar tarafından yürütülen iz sürme, soruşturma, belgeleme ve takip etme çabalarında hiç bir şey rastgele değildir.

Önemli olan bu yöntemi kullandıktan sonra yayınlanacak raporları sınırlamaktır. Böylesi bir sınırlama meydana gelmiş pek çok ihlalin olduğunu ancak soruşturulup belgelenemediğini gösterebilir. Rapor, bazı olayların soruşturulmasını engelleyen faktörleri de tanımlayabilir.

Gösterge bazlı İzleme Yöntemi

Bir gösterge, birşeyin nerede olduğunu, hangi yöne yöneldiğini ve hedeften ne kadar uzakta olduğunu gösteren bir araçtır. Bir durumda neyin yanlış olduğunu söyleyen ve sorunu çözmek için yapılması gerekenin ne olduğunu gösteren bir işaret ya da

belirti görevi görür. Göstergelere ilişkin bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

- Eğitim alanında: yetişkin okur yazarlık oranı
- Sağlık alanında: bebek ölüm oranları
- Siyasi katılım alanında: kadınların parlamentoda elde ettikleri koltuk sayısı ve bunun oranı
- Bilgiye erişim alanında: telefon hatlarının nüfusa oranı

İki tür gösterge vardır: Sonuç göstergeleri ve süreç göstergeleri. Bir sonuç göstergesi belirli bir yükümlülüğü yerine getirmek için devlet tarafından gösterilen gayretlerin sonucunu ya da gösterilmemesinin sonucunu ölçer. Böylelikle belirli bir hakkın kullanımına ilişkin güncel duruma ilişkin bir görüntü sağlar. Süreç göstergesi ise devletin kendi yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiğini ölçer.

Örneğin, bir devlet, yurttaşları arasında okur yazarlık oranını artırma yükümlülüğüne sahiptir. Sonuç göstergesi okur-yazarlık oranıdır. Süreç göstergesi ise, ülkedeki okul sayısı olacaktır. Bir diğer örnek, yeni doğan bebekler arasındaki ölümleri azaltma yükümlülüğü ile ilgili. Sonuç göstergesi bebek ölüm oranı, süreç göstergesi de çocuk hastalıklarına karşı bağışıklık kazanmış çocukların oranı olacaktır.

Eşik belli göstergeleri kullanıldığında ulaşılmaması hedeflenen düzeydir. Eşik için örnek vermek gerekirse, yetişkin okur-yazarlığı gösterge olarak kullanıldığında, eşik ülke çapında yetişkinler arasında örneğin %75 düzeyinde okur-yazarlık olarak tanımlanabilir.

Göstergeler, özellikle kalkınma örgütleri tarafından ekonomik sosyal ve kültürel haklar alanında kullanılmakla birlikte, eşit bir biçimde medeni ve siyasi haklar alanında da uygulanabilirler. Örneklerden biri kadınların parlamentoda sahip oldukları koltuk oranı iken, bir diğeri de gözetilene alınanlardan işkenceye maruz kalanların oranıdır.

Göstergeler ihlal ve tedrici gerçekleştirme yaklaşımlarında da kullanılabilirler (gelir dağılımı göstergeleri gibi). Eğer bir Taraf Devlet belirli bir hakkın yerine getirilmesinde asgari yükümlülüklerini yerine getirmede başarısız ise, bu doğrudan bir ihlal olarak nitelendirilebilir. Eğer bir eşik karşılanamıyor ise ya da ilk elde başlangıç için herhangi bir hedef koymamışsa, bu da hükümet tarafında bir ihlal oluşturur. Tedrici gerçekleştirme yaklaşımı açısından, hem sonuç hem de süreç göstergeleri kullanarak belirli bir zaman diliminde elde edilen bulgular devletin çeşitli yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini gösterebilir.

Genel olarak, göstergeler belirli bir durumda sorunların büyüklüğünü ifade etmede son derece değerlidirler. Bununla birlikte, göstergelerin kullanılması, olaylar yönteminin yerine geçmez, özellikle öldürme, zorla yerinden etme, iş kazalarında ölümler, yaralanmalar ve benzeri vahim ihlaller açısından. Gösterge temelli yöntemin temel zayıflığı, odak noktasının kişiden uzaklaşmasıdır. İnsan hakları çalışmalarında, özellikle doğrudan yardım sağlanacak ise mağdura ilişkin ayrıntıları bilmek genellikle gereklidir.

Öte yandan, yeterli veri toplanmasıyla birlikte ve veri analizi yapmak için gerekli araçların ve tekniklerin yardımıyla, izleme olaylarının sonuçları göstergelere dönüştürülebilir. Örneğin, gözaltına alınanlar arasında işkenceye maruz kalanların oranını gösteren yeterli ve iyi seçilmiş örnekler varsa, polisin gözaltına alınmış kişilere muamelesinin durumuna ilişkin bir gösterge vermek için ulusal bir projeksiyon yapılabilir.

Özetle, olaylar yöntemi ile gösterge temelli yöntemin bileşimi bir duruma ilişkin kapsamlı ve ayrıntılı bir resim sunmalıdır. Bu özellikle ihlallerin büyüklüğü ve niteliğinin yanı sıra ekonomik ve siyasal gerçeklikle ilişkin verinin durumun çatışmaya dönüp dönmeyeceğine ilişkin karar verme sürecinde temel olduğu erken uyarı alanında gereklidir.

Kanunlar, Politikalar ve Uygulamaların İzlenmesi

Bir ülkenin bir konuda durumunun izlenmesinin önemli bir bölümü, ülkenin kanunlarını gözden geçirmek ve uluslar arası standartların benimsenmesinde bir ilerlemenin olup olmadığını bulmak oluşturur.

Öncelikle hangi uluslar arası araçların bir hükümet tarafından imzalandığını, onaylandığını ya da uygulamaya geçirildiğini araştırmak gerekir. Ulusal mevzuatın incelenmesi için en iyi başlangıç noktası ülkenin Anayasasıdır. Bir Anayasa normal olarak hakları kapsar ve bu anlamda uluslar arası standartlarla Anayasa hükümlerinin ne denli uyduğu incelenebilir. Daha sonra, kanunlar incelenebilir. Sonuç olarak bu kanunların insan haklarına uygun olduğu ya da olmadığı sonucuna varılabilir.

Kanunların farklı yansıma düzeylerinin olduğunu hatırdta tutmak gerekir. Bazı kanunlar kendiliğinden yürürlük yetkisine sahip iken bazılarının yaşam bulması için yürürlük kanunlarına ihtiyaç olabilir. Örneğin Anayasa işkence yasağına ilişkin bir hüküm barındırabilir. Bu genel bildirim etkili olması için işkencenin bir suç olarak tanımlandığı ve işlenmesi halinde nasıl cezalandırılacağına ilişkin bir yürürlük kanununa gereksinim olabilir.

Mevcut kanunları inceledikten sonra atılacak yeni adım, önerilmiş, taslak haline getirilmiş, tartışılmış ya da tartışılmakta olan tasarıları izlemektir. Her tasarının özü içerdiği hükümler açısından desteklenecek ya da karşı çıkılacak olup olmadığını görmek üzere gözden geçirilebilir. Hükümet dışı kuruluşlar lobi planları için somut bir temel oluşturmak amacıyla her bir yasa yapıcının insan hakları konuları ile ilişkili nasıl oy kullandıklarını izleyebilirler.

Mevzuatın önemli bir parçası ulusal bütçe ile ilişkilidir. Hükümetin insan haklarını geliştirmeyi hedefleyen politikaları kabul edip etmediğini ve bunları uygulamada ciddi olup olmadığını görmek için bütçe analizleri yapılabilir.

Hükümet organlarının ulusal ve yerel düzeylerde hazırladıkları yıllık raporları kanunların, politikaların, programların ve planların niyetlendiği gibi uygulanıp uygulanmadığını görmek üzere incelenebilir. Hükümetler tarafından ulaşılması hedeflenmiş

çeşitli eşikler, genellikle de çok yıllık kalkınma planları standartlar olarak kullanılabilir.

Eğitim ve öğrenim ile ilgili kurumlar da incelenebilir. Örneğin, okul müfredatlarında temel insan hakları değerlerinin yer alıp almadığını belirlemek değerli olabilir. Hükümet yetkililerinin mesleki eğitimi özellikle de kanun uygulayıcılarının eğitimi özellikle bakılması gereken bir konudur.

Gölge Raporların Hazırlanması

HDK'ların düşünebileceği bir diğer yol ise "gölge" ya da alternatif raporların hazırlanıp sunulmasıdır. Gölge raporlar, HDK'lar tarafından, hükümetlerin Antlaşma organlarına hazırladıkları periyodik raporlara ek bilgi sağlanmasıdır. Gölge raporlar kapsamlı, hükümetin raporlama yapması beklenen kapsama eşit ya da belirli konulara, özellikle de sürekli ve göze batan sorunlara odaklanan raporlar olabilir. Gölge raporların hedefi, antlaşmaya dayalı izleme organının ve ilgili hükümetin HDK tarafından görülen sorunların farkında olmasını sağlamaktır.

Bir çok HDK gölge raporları hazırlarken bir arada çalışabilir. Böylece daha geniş bir alana ilişkin bilgiler bir araya getirilebilir. Birlikte çalışan grup büyüklüğü nedeniyle daha saygınlık kazanır ve antlaşmanın izleme organı ya da hükümeti etkileme gücü artar.

Grubun hükümet tarafından hazırlanan ilk raporun bir kopyasını elde etmesi iyi olur. Böylece hükümetin raporundaki boşluklar ve doğru olmayan noktalarla ilişkili bir soru listesi hazırlayabilir. Bu listeyi, ilgili hükümetin yanıtlaması istenen "meseleler listesinin" oluşturulmasında dikkate alınmak üzere antlaşmayı izleme organına sunabilir. HDK ya da HDK grubu bu listeyi hükümet raporundaki boşlukları dolduracak ve doğru olmayan noktaları açığa çıkaracak alternatif raporların hazırlanmasında bir rehber olarak kullanabilir.

Hükümetin Planlarının İzlenmesi

İster etkin bir katılım için ister daha sonra izlemek için olsun, HDKların gözeteceği bir başka alan hükümetlerin çok yıllık ekonomik ve sosyal kalkınma planlarının geliştirilmesidir. Pek çok örnekte, bu planların oluşturulması için hükümetler eşikler oluştururlar. HDKlar planlama sırasında hükümetlerin gözetmesini istedikleri konuları dile getirebilir. Planlar hazırlandığında HDK bunları hükümetin gerçekleştirmesinin izlenmesinde standart olarak kullanabilirler.

Göstergelerin Oluşturulması ve Geliştirilmesi

HDK'lar hükümetler arası ve hükümet organları tarafından kullanılan mevcut göstergeleri, uygulanabilirlikleri açısından ya da yerel ihtiyaçlara uyarlanma gereksinimi açısından inceleyebilirler. HDK'lar hükümetlerin büyük ölçekli veri toplama işleminde sahip oldukları kaynakları gerçekçi bulmadıkları sürece, kendilerinin kullanabileceği göstergeleri de geliştirebilirler.

Sonuç

İzleme, ulusal yasaları ve politikaları etkilemek, insanları eğitmek ve hükümetin yanıt vermede eksik olduğu ya da yetersiz olduğu konulara onları hareketlendirmek gibi temel amaçlara sahip olmalıdır. İnsan hakları örgütleri ve tüm HDKlar, ulusal ve yerel düzeyde verilen mücadeleyi güçlendirmek için mevcut olan ek bilgi araçlarını kullanmalıdır. BM Özel raportörlerinin bulguları, Antlaşma temelli izleme mekanizmalarının yorumları gibi uluslararası çalışmaların sonuçlarını kullanmalıdır. Gerçek ve acil ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığını analiz etmek için çeşitli HDKların çalışmalarında işbirliği ve eşgüdümün sağlanmasına gereksinim vardır. HDKların bir arada çalışması, insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılmasını daha etkin kılacaktır.

VI.2 İZLEME ve RAPORLAMADA KULLANILACAK TEMEL KAVRAMLAR

OLAY İNCELEME: Bir olayda meydana gelen ihlalleri tanımlama ve bu ihlallere uygunluk gösteren olguların toplanması sürecidir. Olay inceleme ve inceleme birbirinin yerine kullanılan terimlerdir.

BELGELENDİRME: Bir olaya ya da bir dizi olaya ilişkin inceleme ya da olgu tespitinin sonuçlarını sistematik olarak kayıt altına alma sürecidir. Olay inceleme ve belgelendirme organik olarak ilişkilidir ve farklı süreçler olarak görülmemelidir.

İZLEME: İnsan hakları standartlarının karşılanıp karşılanmadığını ortaya koymak için uzun bir zaman dönemi içinde bir toplumdaki verili bir durumun yakından gözlenmesidir. İzleme yapmak için çok sayıda ya da temsili sayıdaki olayların araştırılması ve belgelendirilmesi gerekir.

İzleme genellikle devletin ya da bir tarafın performansını ölçmeye hizmet edecek verinin toplanması için kullanılan bir kayıt altına alma formatı ya da araştırma gibi bir aracın kullanılmasını içerir. Böylece performans, belirli bir standarda ya da norma göre değerlendirilebilir. Örneğin, yaşam hakkına uyulup uyulmadığını izlemek için, öldürme eylemini içeren olaylar, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde belirtilen “hiç kimse keyfi bir biçimde yaşamından olamaz” standardının ihlal edilip edilmediğini görmek için araştırılırlar.

Benzer bir biçimde bir devletin ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanımını ileriye götürme yükümlülüğü ile uygunluk sağlayıp sağlamadığını izlemek için, o devletin Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde yer alan hükümler karşısındaki performansı değerlendirilebilir.

İhlallerin İzlenmesinde “Olaylar” Yönteminin Kullanılması

Diğer belgelendirme yöntemlerinde olduğu gibi “olay” yönteminde de iki aşamalı bir süreç bulunur. Birinci aşama, kavramsal olarak bilginin nasıl parçalara ayrılacağı ve örgütleneceğine dair bir belirleme, ikinci aşama da sonuç üreten her bir bölüm için verinin tamamlanması sürecidir.

“Olaylar” belgelendirme yönteminin ilk aşaması bir dizi adımı içerir. Bunlar

İhlale yol açan fiilin tanımlanması,

Mağdurun belirlenmesi

Fiillerin olaylar olarak düzenlenmesi

İhlali yapanların ve olaya katılım düzeylerinin belirlenmesi

Olaylar arasındaki ilişkilerin tanımlanması

Olayla ilişkili diğer rollerin tanımlanması ve bu rolleri ifa eden kişi ve grupların tanımlanması

Çeşitli kişi ya da gruplar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi

Çeşitli kişi ve gruplara ilişkin güncelleştirilmiş bilgilerin verilmesi

Ek bilgiye gereksinim duyulan alanların tanımlanması

Yukarıda tanımlanan adımlar iki temel bilgi setini içerir.

1. NE OLDU VE KİM KİME NE YAPTI?

Burada tanımlanması gereken kavramlar şunlardır: Olaylar ve fiiller, mağdur ve ihlalciler, katılım düzeyi.

Olaylar ve Fiiller:

Bir olay, bir başlangıcı ve sonu olan ve kendi mantıksal sonucuna erişinceye kadar devam eden bir durumdur. Bu tekil bir fiil olabilir, birbiriyle ilişkili fiiller dizisi olabilir ya da hep birlikte olan ilişkili fiillerin bir bileşkesi olabilir. İnsan hakları izlemesine dahil edilecek bir olay için en azından içerdiği bir fiilin insan hakları ihlali olarak değerlendirilebilmesi gerekir.

Fiil terimi hareketin ya da etkinin tekil bir parçasıdır ve genellikle güç (zor) kullanımını içerir. Genellikle bir fiil bir kişi ya da bir grup tarafından diğerine karşı işlenir ki bu durumda İcraat İçeren Fiil olarak nitelendirilir. Fiil aynı zamanda beklenen ve gereken hareket ya da eylemin yapılmaması anlamına gelebilir ki bu durumda da İhmale Dayalı Fiil olarak nitelendirilir.

Bir olay aşağıdakilerden herhangi biri olabilir:

TEK FİİLLİ OLAY: Bu tür olayların çoğu çabucak sonuçlandırılan fiillerden meydana gelir. Örneğin sendika liderinin öldürülmesi ya da ofisinin bombalanması gibi.

ÇOK FİİLLİ OLAY: Bir olayda birden fazla fiil aşağıdaki gibi meydana gelebilir:

Birbiriyle ilişkili fiiller seti: Baskıcı rejimlerde işlenen ihlal biçimleri (tutuklama → işkence → hapsedme ya da gözetim altında tutma → zor kullanarak kaçırma → yargısız infaz. Aynı kişiye karşı bu tür fiiller serisi işlendiğinde bu fiilleri bir olayda bir araya getirmek yararlı olabilir. Bu sayede kişiye karşı işlenmiş hak ihlallerinin tam bir resmini elde etmek olanaklı olur.

EŞ ZAMANLI FİİLLER:

Buna toplu kıyımlar ya da bir protesto gösterisinde çok sayıda göstericinin dövülmesi örnek olarak gösterilebilir.

EŞ ZAMANLI VE ARDIL FİİLLERİN BİLEŞKESİ:

Buna verilecek örnek, aynı sendikaya bağlı pek çok işçinin tutuklanmasıdır. Tutuklama eş zamanlı olabilir ama izleyen fiiller her birine yönelik olarak farklılaşma gösterebilir. Örneğin

bir kısmı hemen serbest bırakılırken diğçerleri ise tutulmaya devam edilebilirler.

FİİLİ OLMAYAN OLAY:

Genel olarak bütün olaylar fiil içerirler. Bunun bir istinası, bir olay olurken elde olan bilginin genel olması ve henüz detayların elde olmadığı zamandır. Örneğın uzak bir köyde bomba patladığını duyan kişi henüz olası kurbanların kim olduğunu ya da maddi hasarın ne olduğunu bilemez. Olay olmasına rağmen mağdur sayısı ve kimliğı hakkındaki bilgi tamamlanmadan fiile karar verilemez.

Olay için açıklayıcı bir başlık tanımlamak insan hakları izleme ve olay inceleme görevi yapanlar için belirli bir olaya referans verme konusunda kolaylık sağlar. Böyle bir başlık medyada kullanılabilir ya da olayı hemen hatırlatacak bir başlık olabilir.

MADĞURLAR VE İHLALCİLER

Çeşitli kişiler ya da gruplar (aile, topluluklar, örgütler, sınıflar ya da genelde insanlar) bir olaya karışır ya da bir olayla ilişkilendirirler. Olaya karışmış kişi ya da gruplara referans vermek için kullanılacak terim bunların olay içinde oynadıkları rollere bağlıdır.

TANIMLAR:

ROL: Belirli bir bağlam içinde kişinin özelliğidir ve bir durumdan diğçerine değışebilir. Örneğın bir kişi bir olayda mağdur olabilir, bir diğçerinde ise müdahale eden olabilir. En önemli roller mağdur ve ihlal edenin rolleridir.

MAĞDUR: Bir fiilin nesnesi olan kişi ya da grup

İHLAL EDEN (İHLALCİ): İhlalci, ihlal oluşturan bir fiili işleyen kişi ya da gruptur. İhlalciler devlet ya da devlet-dışı kişiler olabilir. Kullanılan araçlar, silah gibi somut olabilir ya da kanun çıkarma gibi soyut süreçler olabilir.

OLAY BİLGİSİNİ OLUŞTURMA

Rolleri ve sorumlulukları daha iyi tanımlama ve bilginin oluşturulmasını kolaylaştırmak için bir olayın kapsamı oldukça daraltılmalıdır. Bir olayı ayrıştırmak için tanımlanmış fiille işe başlanabilir. Örneğin tutuklama gibi. Eğer diğer fiiller meydana gelmişse bunların ilk fiille ilişkisinin var olup olmadığı incelenmelidir. Ancak fiilleri ayrı ayrı gözden geçirmek olanaklı ise bunları yarı olaylar olarak kayıt altına almak kolaylık sağlayacaktır.

Örneğin bir sendikanın bazı üyelerinin önce tutuklanması, diğerlerinin belli bir zaman sonra tutuklanması iki ayrı olay olarak gözükebilir. Olaylar arasındaki bağlantıyı göstermek de olanaklıdır.

Bazı durumlarda daha küçük olayların üzerini örten büyük olaylarla başlanabilir. Bu tür durumlarda olayları düzenlerken abildiğince darlaştırmanın yolları aranmalıdır.

OLAYLAR ZİNCİRİ

Olaylar zincirini oluşturmak için iki ya da daha fazla olay arasındaki ilişkiler net bir biçimde kayıt altına alınmalıdır. Olaylar zinciri iki olay arasındaki ilişkiyi tanımlar. Olası ilişkiler aşağıda verilmiştir:

Daha küçük bir olayı da barındıran daha büyük bir olay

Bir olaydan önce gelen ilişkili bir olay

Başka bir olaya yol açan olay

FİLLERİN BİRBİRİNDEN AYRIŞTIRILMASI

Bir olay içinde bir dizi fiilin olma olasılığına daha önce değinilmişti. Belgelendirme sürecinde her bir fiilin ayrıca kayıt altına alınması için fiillerin birbirinden ayrıştırılması gerekir. Kural olarak her bir fiil aşağıdakilerden oluşur:

Fiilin tipi

Mağdur

İhtalci

Yer

Tarih ve zaman

Örneğin bir kişi tutuklandığında bir fiil işlenir. Daha sonra öldürüldüyse bir diğer fiil işlenmiş olur ve fiil tipi, ihlalcı, yer ve zaman olarak farklılaşır. Tıpkı iki kişi öldürüldüğünde iki fiilin işlenmiş olması gibi mağdurlar açısından farklılık oluşur. Bir kişi hem polis karakolunda hem de sonra jandarmada işkence gördüyse zaman ve ihlal eden açısından bir farklılık oluşur.

KATILIM

İnsan hakları ihlallerinin sistematik olarak belgelenmesi yalnızca bir mağdura tam olarak ne yapıldığını değil ama aynı zamanda bunu kimin ve hangi yetkiyle yaptığı da kayıt altına alınmalıdır. Kimin kime ne yaptığı, fiil ve katılım kavramlarının bir arada kullanılması ile gösterilir.

MAĞDURA KARŞI FİİL + İHLAL EDENİN KATILIMI = KİM KİME NE YAPTI?

Farklı fiil türleri olduğu gibi ihlalcinin katılım düzeyinde de farklılıklar vardır.

KATILIM: Katılım ihlalcinin spesifik bir fiile ister doğrudan ister başka bir düzeyde katılmasıdır. Örneğin, ihlal ya da zorlayıcı bir fiilin gerçekleşmesi durumunda ihlalcilerin katılımı aşağıdakilerden herhangi biri açısından olabilir:

Doğrudan fiili gerçekleştirme

Fiilin gerçekleşmesinde yönlendirici emir verme

Fiilde suç işleyene pasif yardımcı olma

Fiilin işlenmesi esnasında olay yerinde bulunma

Fiili planlama

Fiile karıştığından şüphe edilmesi

2. İHLAL KARŞISINDA HANGİ EYLEMLER YAPILDI VE KİM NE YAPTI?

Bu sorulara uygun bilgi şu kavramlarla ilgili olacaktır: bilgi (nin sağlanması), müdahale, kaynak ve müdahale eden taraf.

Bilgi ve Müdahale

Bazı süreçler ya da eylemler vardır ki bir olayın temel bölümünü oluşturmazlar, ancak ona yanıt olarak gerçekleşirler, ve “olaylar” yöntemine uygun addedilirler. Bunlar, bilgi sunumu (ya da sadece bilgi) ve müdahaledir..

Tanım *Bilginin sağlanması, ya da sadece bilgi bir kaynak tarafından olayı inceleyen kişiye bir olaya, mağdura ya da ihlali yapana ilişkin bilgi sağlanmasıdır.*

Çeşitli kaynaklardan aktarılan bilgi çelişiyor olabilir ve olayı inceleyen kişinin görevi bilgiyi değerlendirmek ve bu bilginin güvenilirliğini sınamaktır.

Tanım Bir müdahale bir olayın gidişatını ya da olaya dahil olanların durumunu özellikle yardım açısından değiştirmek için bir taraf tarafından yerine getirilen bir eylemdir. Örneğin, işkencenin izlerini ortaya çıkarmak için bir mağdurun muayene edilmesi ya da bir hak ihlalinin duyurulması için bir basın açıklaması yapmak olabilir.

Kaynak ve Müdahale Eden Taraf

Tanım Kaynak olaya ve/veya onun öğelerine ilişkin bilgi sağlayan kişi ya da gruptur.

Tanım Müdahale Eden Taraf mağdura yardım etmeyi ya da devam etmekte olan bir ihlali durdurmayı gözeten kişi ya da gruptur.

OLAY KAYIT FORMU

OLAY KAYIT NO:					
OLAYIN ADI:					
OLAY YERİ:					
İLK TARİH:			SON TARİH		
OLAYIN ANLATIMI					
MAĞDUR OLAN KİŞİ SAYISI					
FİİL	MAĞDUR	İHLALİ YAPAN	KATILIM	TARİH	KESİN YER
İLGİLİ MEVZUAT:					
HAZIRLAYAN:					
TARİH:					
